

VOLUME #3
ISSUE#6,
IYUN 2025

**«YANGI O‘ZBEKISTONDA
TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIIY
KONFERENSIYASI**

**Research Science and
Innovation House**

 <https://universalpublishings.com>
editor@universalpublishings.com

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

**«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI.**

30.06.2025-yil.

Ushbu to'plamda « **YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR**» ilmiy konferensiyasi 2025-yil 3-soni 6-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

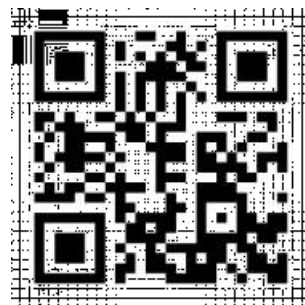
Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Zenodo, Open Aire, Google
Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

**“RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION
HOUSE” MCHJ**

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O'zbekiston.

Mas'ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o'g'li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o'g'li Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti magistranti

TAHRIR KENGASHI A'ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug'bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O'zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abduraimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

**"YANGI O‘ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 3, Issue 6, Iyun 2025

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasini mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma’naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo‘yicha direktor o‘rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARI KASBIY FAOLIYATINI
O'RGANISH BOSQICHLARI**

Hayitova Zilola Maxmudjonovna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti o'qituvchisi

Kuchkarov X

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti talabasi

O'qituvchi bilan o'quvchilarning individual kommunikativ faoliyatidagi axborot uzatish jarayoni boshqalar bilan muloqot qilishda ularga sub'yekt sifatida axborot uzatish orqali ta'sir ko'rsatadi. Bu esa, o'z navbatida, ma'lumot uzatishga qaraganda, uni qabul qilishga moyillikni, individning muloqot ob'yekti sifatidagi ishtirokini xarakterlaydi. Sinfdagi o'zaro munosabatda o'qituvchi bilan o'quvchilar o'rtasidagi "ijtimoiy persepsiya" ning yuzaga kelishi o'zaro munosabat hamda hamkorlik jarayonida guruhdagi psixologik muhitni bir me'yorda saqlash imkonini beradi[1].

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy faoliyatining pedagogik-psixologik omillarini va boshlang'ich sinf o'qituvchilarning o'ziga xos psixologik xususiyatlari aniqlash maqsadida olib borilgan tadqiqot ishimiz boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot ishlarini tashkil etishda shuning guvohi bo'ldikki, boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'z kasbiy faoliyatiga bo'lgan munosabati sinf o'quvchilari bilan bo'ladigan munosabatlarida ham namoyon bo'ldi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida ijtimoiy-psixologik trening muhim ahamiyatga ega bo'lib, darsda o'qituvchi va o'quvchi orasidagi munosabat, darsni o'zlashtirish, fikr yuritish, bilimga bo'lgan qiziqish va shaxsning faolligini oshiradi[2]. Trening mashg'ulotlari sinf va guruhlarda tashkil qilinsa, o'qituvchi bilan o'quvchining muomala jarayonida muammoli vaziyatlarni yechishni yengillashtiradi hamda o'zaro munosabatlarning yaxshilanishiga olib keladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro munosabatlari kasbiy faoliyatda muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchilarni kasbiy bilimlari, tajribalaridan kelib chiqadigan munosabatlarini to'g'ridan to'g'ri o'quvchilar idrok etishida ham qiyinchilik bo'lishi tabiiy. Shu sababli respondentlarning yordamga zaruratlarini chuqurroq o'rganish maqsadida olingan natijalarni tahlilini ko'rib chiqamiz. Respondentlarda tajriba guruhi va nazorat guruhlarida kasbiy faoliyati samaradorligini ta'minlovchi omillarini alohida ko'rsatib o'tishni joiz topdik.

Boshlang'ich sinf o'qituvchining pedagogik mahorati, qobiliyati va dars mashg'ulotining mazmundorligi omili o'qituvchining kasbiy bilim darajalari, tajribalari bilan belgilanadi[3]. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, har qanday o'qituvchi o'z ustida ishlab, kasbiy bilim, tajribalarini oshirib borishsa ham ularda kuchli psixologik zo'riqishlarni ko'rishimiz mumkin. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy tajribalar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik maktab yoshdagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlari va psixik imkoniyatlarini bilishi hamda o'quvchi shaxsiga individual tarzda yana shug'ullanishi o'qituvchidan qattiq mas'uliyatni talab qiladi[2]. Bugungi kunda yosh o'quvchi shaxs xususiyatlariga ta'sir ko'rsatuvchi boshqa omillarni ham hisobga olishimiz zarur.

Boshlang'ich sinf o'qituvchini ota-ona tomonidan qo'llab-quvvatlanishi va oiladagi psixologik muhit ham uchinchi katta omil hisoblanadi. Aytaylik, maktabda sharoitlari yaxshi, o'qituvchi o'quvchi munosabatlarida muammo yo'q, lekin ota-ona tomonidan bola nazoratga olinib qo'llab-quvvatlanmasa biz kutgan natija bo'lmasligi aniq[3]. Demak, boshlang'ich sinf o'qituvchi kasbiy faoliyatining samaradorligini ta'minlash uchun kompleks tarzdagi psixologik trening mashg'ulotlarini tavsiya etamiz.

Respondentlarda kasbiy faoliyatning pedagogik-psixologik omillari sifatida bir necha omillarni ko'rib chiqishga to'g'ri keldi. Ularni quyidagi guruhlarga tasniflab o'rgandik.

1. Boshlang'ich sinf o'qituvchi kasbiy faoliyatining mazmun-mohiyati
2. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarning maktab sharoitlari va dars mashg'ulotlarning tashkil etilishi
3. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik imiji, psixologik portreti.
4. Boshlang'ich sinf o'qituvchi sinf o'quvchilari bilan bo'lgan munosabatlari

Boshlang'ich ta'lim samaradorligi uchun pedagogik texnologiyalardan, innovatsiyalar zarurligi sezildi. Hammamizga ma'lumki, boshlang'ich ta'lim sifat-samaradorligi uchun juda ko'p xorij tajribalarini ham o'rganishga to'g'ri keldi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun uslubiy ko'rsatmalari bilan birga kichik maktab yoshidagi bolalar psixologiyasini ochib beruvchi ya'ni kognitiv rivojlanishini ta'minlovchi amaliy mashg'ulotlar tavsiya etilganligining guvohi bo'ldik. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar maktab ta'limiga moslashib ketishi, fanlarni yaxshi o'zlashtirishi faqatgina o'qituvchilarga bog'liq deb aytish ham qiyin albatta. Ota-onalarning va oiladagi psixologik muhitga ham bog'liqlik jihati ham bor. Qolaversa o'quvchining psixologik xususiyatlari, psixik imkoniyatlarini hisobga olishimiz zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Гоноболин, Ф. Н. Книга об учителе. – М. ВЛАДОС, 2004. – 223 с.
2. Маслова Н.Ф. Стиль руководства учителя как способ социально-психологического воздействия. Руководство и лидерство. - М: 1973. – 53 с.
3. Mamedov K.K. Maktabgacha yoshdagi bolalar va o'quvchilarning aqliy rivojlanish xususiyatlari. Psixol. fanl. dokt. dis. - T: 2004. - 338 б.

TALABALARDA MULOQOT MADANIYATINING METODOLOGIK ASOSI

Muxamedova Dilbar Gafurdjanovna

O'zMU, "Psixologiya" kafedrasini mudiri,

Psixol.f.d.prof.

Sayitova Nargiza Xikmatillo qizi

O'zMU, amaliy psixologiya talabasi

Nutq madaniyati shaxsning boshqa odamlar bilan aloqalarida o'z-o'zini namoyon qilish instrumenti bo'lib hisoblanadi, muloqot madaniyati esa mutaxassis tomonidan oldingi muloqot tajribasidan yig'ilgan va muloqot vaqtida qo'yilgan maqsadga erishish uchun qo'llaniladigan xatti-harakatlarni aks ettiradi.

T.K. Tokareva muloqot madaniyati tuzilmasini shaxsiy ta'limot sifatida qaraydi va bir butun majmuaning motivatsion, kognitiv-operatsion, emotsional-irodaviy, baholovchi kabi tarkibiy qismi sifatida ochib beradi.

Bunda muallif motivatsion komponentni, muloqot subektining shaxsni oliy qadriyat kabi anglashni, muloqot jarayonini esa ta'lim oluvchilar tomonidan shaxsga yo'naltirilgan muloqot turi sifatida o'zlashtirilishini va muloqot jarayoniga qiziqishlarini shu yo'sinda shakllantirilishi [1]ni muloqotning birinchi navbatdagi ahamiyati deb tushunadi.

E.Yu. Fetisovning fikricha, muloqot madaniyati – bu individni o'rab turgan ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlarning shaxsiy-psixologik texnologiyalari kompleksi. Bu o'zaro munosabatlarning samaradorligi, muvaffaqiyati, o'rganilayotgan hodisa darajasini aniqlab beradi[2]. Kommunikativ tuzilma – bu shaxsning ko'p qirrali tavsifi bo'lib, sotsiumda uni o'zining ko'p komponentli barcha qirralari va harakatlanishining teranligi bilan belgilanadi. Shaxsning muloqot madaniyati tuzilmasiga uning kommunikativ qobiliyatlari, munosabatlarni qo'llab-quvvatlab turish mahorati, ta'sir o'tkazishi, o'z urinishlarining natijalariga erishishga harakat qilishi, adekvat qabul qilishi, hamda o'zgalarning fikrlarini

sharhlashi, ularga bo'lgan munosabatlariga tolerantlik nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda fikr bildirishi va suhbat olib borishi va boshqalar kiradi.

I.I. Zareskaya muloqot madaniyatini qadriyatlar motivatsiyasi; fe'l-atvor, muomala kabi ikki komponent uyg'unligida ko'rib chiqadi[3].

Bunda, qayd etilgan komponentlarning shakllanishini mutaxassisning kerakli bilimlarga, etik me'yorlarga, muloqot prinsiplariga, hamda motivlarga, shaxsiy va ishshanlik sifatlariga, kommunikativ, interaktiv va perseptiv qobiliyatlarga ega bo'lishini va ularni qadriyatlarni hisobga olgan holda amaliy faoliyatda qo'llashni nazarda tutadi.

Muloqot madaniyati – ijtimoiy motivlar hamda ijtimoiy muhit bilan muvaffaqiyatli hamkorlik qilishni o'z ichiga oladi. Bunda muloqot madaniyati hamkorlar bilan munosabatni shunday o'rnatishni taqozo etadiki, bunda jamiyat talablariga zid chiqmagan holda, yyetarli darajada qulaylik (komfort) muhitini yaratish lozim bo'ladi. Muloqot madaniyati shaxsdan ijtimoiy me'yorlar va atrofdagilarning huquqlari bilan hisoblashishni talab etadi.

Muloqot madaniyatiga muloqot etikasini bilish, empatiyaga qobiliyatlilik va xuchmuomalalik, nizolarni oldini olish va hal eta olish ko'nikmasi, ma'lumotni tez va to'g'ri qabul qila olish, tahlil qila olish va uni yetkaza olish ko'nikmasi, o'zaro munosabatlarni tartibga solish, ishonch qozona olish mahorati kabi ko'nikmalarni kiritish mumkin.

V.P. Barkovskiy muloqot madaniyati tushunchasi ostida, odamlar orasidagi ijtimoiy munosabatlarni ifodalash vositasi sifatida o'rtaga tushadigan o'zaro munosabatlarni tushunadi. Shu kabi o'zaro munosabatlar jarayonida subektlar o'zlarining biri-birlariga bo'lgan munosabatlarini ifodalaydilar. Muallif muloqot madaniyatining adekvat ta'sirchanlik, o'rab turgan real voqelikka baho berish; o'zaro munosabatlarning asosiy ko'nikmalari, ya'ni samarali o'zaro munosabatlarni o'rnatishga imkon beradigan bilimlar ro'yxati; barcha ijtimoiy vaziyatlar uchun muhim bo'lgan qo'llab-quvvatlash va taqdirlash ko'nikmalari; sokinlik, mo'tadillashgan ijtimoiy bezovtalik, xavfsirash[4] kabi komponentlarini sanab o'tadi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, muloqot madaniyati tarkibiga shaxsning kommunikativ qobiliyatlari, bilimlari, ko'nikmalari, mahorati va muloqotga kira olish qobiliyati uning shaxsiy xususiyatlari sifatida qaraladi. O'zining mohiyatiga ko'ra bo'lajak mutaxassisning muloqot madaniyati samarali muloqot, o'zaro hamkorlik, mutaxassisning qo'l

ostidagilarining e'tiqodlarini yaxshilash, faoliyatlarida to'g'ri yo'nalishni shakllantirish maqsadida, ularning ongiga, his-tuyg'ulariga ijobiy ta'sir o'tkaza olishi, ta'lim olish jarayonida bilimlarni to'liq o'zlashtirish, anglash va mustahkamlash, kasbiy faoliyatni oqilona, maqsadga muvofiq tashkil etish kabi maqsadlarni amalga oshishini ta'minlashga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Токарева Т.В. Структура коммуникативной культуры будущего инженера. // Мониторинг в образовании. - 2006. - № 4. - С. 122-129.
2. Фетисова Е.Ю. Педагогические условия формирования коммуникативной культуры подростков, испытывающих трудности в обучении: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. - Курск, 2006. - 205 с.
3. Зарецкая И.И. Коммуникативная культура как компонент педагогической культуры / И. Зарецкая // Директор школы: Научно-методический журнал. - 2005. - № 3 - С. 149-157.
4. Барковский В.П. Формирование коммуникативной культуры у будущих работников криминальной милиции. // Подготовка кадров: Научно-информационный журнал. - 2004. - № 4. - С. 120-126.

АРИТМИЯ И ЕЁ ПРИЧИНЫ

Бердимуродов Джавлонбек Хайрулла угли

Самаркандский государственный медицинский университет

Диллаев Абдурахмон Шамсиддин угли

Самаркандский государственный медицинский университет

Уринов Адхамжон Акрамович

Самаркандский государственный медицинский университет

Аннотация: В статье рассмотрены основные виды аритмий, их клинические проявления и причины возникновения. Аритмия — это нарушение ритма сердца, которое может приводить к снижению эффективности сердечной деятельности и развитию осложнений. Особое внимание уделено этиологическим факторам, таким как ишемическая болезнь сердца, гипертоническая болезнь, врождённые и приобретённые пороки сердца, а также влияние внешних факторов и образа жизни. Проведен обзор современных методов диагностики и лечения аритмий, что способствует улучшению качества медицинской помощи пациентам с данной патологией.

Ключевые слова: аритмия, сердечный ритм, причины, диагностика, лечение, ишемическая болезнь сердца, гипертония, сердечные заболевания.

Введение.

Аритмия — это одно из наиболее распространённых заболеваний сердечно-сосудистой системы, характеризующееся нарушением нормального ритма сердца. Сердечный ритм обеспечивает эффективную работу сердца, благодаря чему кровь поступает ко всем органам и тканям организма. Нарушение этого ритма может привести к снижению насосной функции сердца, развитию сердечной недостаточности и другим серьёзным осложнениям. В последние десятилетия наблюдается рост числа пациентов с различными формами аритмий, что связано с ухудшением экологической

обстановки, изменением образа жизни, а также увеличением числа заболеваний, способных провоцировать развитие нарушений сердечного ритма. Этиологически аритмии могут быть связаны с ишемической болезнью сердца, гипертонической болезнью, воспалительными процессами в миокарде, врождёнными и приобретёнными пороками сердца, а также влиянием психоэмоциональных факторов и эндокринных нарушений. Изучение причин аритмии и механизмов её развития имеет большое значение для своевременной диагностики, выбора эффективных методов лечения и профилактики осложнений. Цель данной работы — рассмотреть основные виды аритмий, их причины и современные подходы к диагностике и лечению.

Основная часть.

Аритмии представляют собой разнообразную группу заболеваний, объединённых общим признаком — нарушением нормального ритма сердечных сокращений. В норме сердце бьётся с регулярной частотой, обеспечивая адекватное кровоснабжение тканей организма. При аритмии этот ритм может быть ускоренным (тахикардия), замедленным (брадикардия), нерегулярным или хаотичным, что приводит к снижению эффективности работы сердца. Виды аритмий. Существуют различные классификации аритмий, но наиболее распространённая делит их на: Синусовые аритмии: связаны с нарушением работы синусового узла — основного водителя ритма сердца. Экстрасистолия: преждевременные сокращения сердца, возникающие вне нормального ритма. Тахикардии: учащённый сердечный ритм свыше 100 ударов в минуту, включая наджелудочковые и желудочковые тахикардии. Брадикардии: замедленный сердечный ритм менее 60 ударов в минуту. Фибрилляция и трепетание предсердий: хаотичные сокращения предсердий, приводящие к нерегулярному и часто учащённому пульсу. Атриовентрикулярные блокады: нарушение проведения импульса от предсердий к желудочкам. Причины возникновения аритмий. Причины аритмий могут быть разнообразными и часто имеют мультифакториальную природу. Основные из них включают:

1. Ишемическая болезнь сердца: нарушение кровоснабжения миокарда вызывает повреждение сердечной ткани, что способствует развитию аритмий.

2. Гипертоническая болезнь: повышение артериального давления приводит к структурным изменениям сердца, увеличению его нагрузки и риску аритмий.
3. Кардиомиопатии: поражения сердечной мышцы, как генетические, так и приобретённые.
4. Воспалительные заболевания сердца: миокардиты, перикардиты, которые могут нарушать нормальную проводимость импульсов.
5. Врождённые и приобретённые пороки сердца: аномалии строения сердца влияют на нормальную электрическую активность.
6. Эндокринные нарушения: тиреотоксикоз, сахарный диабет, которые влияют на метаболизм и электролитный баланс.
7. Психоэмоциональные и стрессовые факторы: могут вызывать функциональные нарушения ритма.
8. Приём некоторых медикаментов и токсические вещества: антиаритмические препараты, дигоксин, кофеин, алкоголь, наркотики.
9. Нарушения электролитного баланса: гипокалиемия, гипомagneмия, гиперкальциемия. Механизмы развития аритмий. Аритмии возникают в результате одного или нескольких из следующих механизмов: Нарушение образования импульса (поражение синусового узла, наличие эктопических очагов). Нарушение проведения импульса (блокада, замедление проводимости). Рециркуляция импульса (кольцевые тахикардии). Повышенная автоматия клеток миокарда. Диагностика аритмий. Для выявления аритмий применяются следующие методы: Электрокардиография (ЭКГ): основной метод диагностики, позволяющий определить тип и характер аритмии. Холтеровское мониторирование: длительная регистрация ЭКГ в течение 24-48 часов для выявления эпизодических нарушений. Электрофизиологическое исследование (ЭФИ): инвазивный метод для детального изучения механизмов аритмий. Эхокардиография: оценка структурных изменений сердца. Лабораторные исследования: выявление сопутствующих заболеваний, электролитных нарушений. Лечение аритмий. Лечение зависит от типа аритмии, её причин и выраженности симптомов: Медикаментозная терапия: антиаритмические препараты, бета-блокаторы,

блокаторы кальциевых каналов, антикоагулянты при риске тромбозов. Катетерная абляция: минимально инвазивный метод удаления участков ткани, вызывающих аритмию. Имплантация кардиостимулятора: при брадикардиях и атриовентрикулярных блокадах. Хирургическое лечение: в сложных случаях. Коррекция факторов риска: лечение основного заболевания, изменение образа жизни, отказ от вредных привычек.

Заключение: Аритмия является распространённым и многообразным нарушением сердечного ритма, которое может значительно ухудшать качество жизни и приводить к серьёзным осложнениям, включая сердечную недостаточность и тромбозы. Понимание причин и механизмов развития аритмий имеет ключевое значение для своевременной диагностики и выбора эффективного лечения. Современные методы диагностики позволяют точно определить тип аритмии и выявить её этиологию, что способствует индивидуальному подходу к терапии. Комплексное лечение, включающее медикаментозные средства, инвазивные процедуры и коррекцию факторов риска, позволяет значительно улучшить прогноз пациентов. Таким образом, раннее выявление и адекватное лечение аритмий играют важную роль в предупреждении осложнений и повышении качества жизни больных с сердечными нарушениями ритма.

Использованная литература:

1. Боровков В.А. Аритмии сердца: клиника, диагностика, лечение. — М.: Медпресс-информ, 2018. — 320 с.
2. Кожевников О.В., Гусев А.Н. Кардиология. — СПб.: Питер, 2019. — 450 с.
3. Петров С.В. Аритмии и их лечение. — М.: Эксмо, 2020. — 280 с.
4. Иванов Д.А., Смирнова Е.П. Современные подходы к диагностике аритмий. // Кардиологический журнал. — 2021. — № 5. — С. 45-52.
5. Назаров И.Н. Эффективность медикаментозной терапии при аритмиях. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2017. — 256 с.
6. Клинические рекомендации по аритмиям (Росздравнадзор, 2022). — URL: <http://cardiologyguidelines.ru>

7. Соловьев В.И., Лебедева М.А. Инвазивные методы лечения аритмий. — М.: Медицина, 2019. — 300 с.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KASBIY FAOLIYATINI O'RGANISH

Raximova Iroda Giyojonovna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy universiteti katta o'qituvchisi

Hayitova Zilola Mahmudjonovna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasbiy faoliyatini o'rganish jarayoni va uning ahamiyati tahlil qilinadi. Bolalarning kasb-hunarga bo'lgan qiziqishlari, ularning qobiliyatlari va istaklari kasbiy yo'nalishni aniqlashda muhim omil ekanligi ko'rsatib o'tiladi. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasbiy faoliyatini rivojlantirishda ota-ona, o'qituvchi va maktabning roli ta'kidlanadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik usullar yordamida bolalarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash va qo'llab-quvvatlash bo'yicha tavsiyalar beriladi. Tadqiqot natijalari yosh avlodning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun muhim asos bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, o'quvchilar, kasbiy faoliyat, kasbga qiziqish, kasbiy rivojlanish, pedagogika, ota-ona roli, maktab ta'limi, qobiliyatlar, zamonaviy ta'lim usullari.

Kirish.

Zamonaviy jamiyatda har bir insonning kasbiy yo'nalishini erta yoshda aniqlash va rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun kasbiy faoliyatga qiziqishni shakllantirish, ularning qobiliyat va istaklarini aniqlash kelajakdagi muvaffaqiyatli kasb tanlashning muhim asosidir. Bolalik davrida bolalar dunyoni o'rganish bilan birga o'zlariga ma'qul keladigan sohalarni aniqlashga harakat qiladilar. Shu bois, boshlang'ich ta'lim muassasalarida o'quvchilarning kasbiy faoliyatini o'rganish va yo'naltirish tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur. Kasbiy faoliyatni o'rganish jarayoni bolalarning qiziqishlari, shaxsiy xususiyatlari va ijtimoiy muhit ta'siri bilan chambarchas bog'liqdir. Ota-ona, o'qituvchi va maktab jamoasining bu jarayondagi roli katta bo'lib, ular bolalarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash va rivojlantirishda asosiy yordamchi hisoblanadi.

Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik va psixologik usullar yordamida o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash, rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash kasbiy yo'nalishni to'g'ri tanlashga xizmat qiladi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasbiy faoliyatini o'rganishning nazariy va amaliy jihatlari, ularning qobiliyat va qiziqishlarini aniqlash usullari hamda ta'lim jarayonida amalga oshiriladigan pedagogik tavsiyalar tahlil qilinadi. Maqola maqsadi – boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasbiy faoliyatga yo'naltirishning samarali yo'llarini aniqlash va ularni amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini o'rganishdir.

Asosiy qism.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasbiy faoliyatini o'rganish zamonaviy ta'lim tizimida muhim o'rin tutadi. Bolalar ushbu davrda turli kasblar, faoliyat turlari bilan tanishib, o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini kashf etadilar. Shu sababli, ularni kasbiy faoliyatga yo'naltirishda sistemali yondashuv zarur bo'ladi. Bu jarayonda pedagoglar, ota-onalar va maktab jamoasi hamkorligining roli juda katta.

Birinchi, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasbiy qiziqishlarini aniqlash uchun maxsus diagnostik metodlar va testlar qo'llaniladi. Masalan, psixologik testlar, intervyular, o'yinlar va kuzatuvlar orqali bolalarning qiziqish va qobiliyatlari aniqlanadi. Bu usullar bolalarning shaxsiy xususiyatlari, mehnatga bo'lgan munosabati va ular tanlagan kasbga bo'lgan qiziqishini aniqlashda samarali hisoblanadi.

Ikkinchi, o'quvchilarning kasbiy faoliyatga qiziqishini oshirishda ta'lim muassasalari turli innovatsion pedagogik texnologiyalar va faol o'quv usullaridan foydalanadi. Masalan, loyiha asosida o'qitish, rolli o'yinlar, interaktiv mashg'ulotlar bolalarga turli kasblar haqida to'liq va aniq tasavvur beradi hamda ularning o'z kasbiga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Shu bilan birga, maktablarda tashkil etiladigan kasbiy ko'rgazmalar, ekskursiyalar va mehmon darslari ham bolalarning kasbiy bilimlarini boyitadi. Uchinchi, ota-ona va o'qituvchilar ham boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasbiy faoliyatga yo'naltirishda faollik ko'rsatishi kerak. Ota-ona oilaviy muhitda bolalarning qobiliyatlari va qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi, ularni turli faoliyatlarga jalb qilishi muhimdir. Shu bilan birga, o'qituvchilar har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni ijobiy rag'batlantirish va mos kasbiy yo'nalishlarga yo'naltirish chora-tadbirlarini amalga oshirishi lozim.

To'rtinchidan, boshlang'ich sinfda o'quvchilarning kasbiy faoliyatini rivojlantirish nafaqat ularning shaxsiy qobiliyatlarini ochishga, balki kelajakda jamiyatda o'z o'rnini topishga yordam beradi. Yosh avlod kasbiy qobiliyatlarini erta yoshda rivojlantirish, ularni kasb tanlashda ongli qaror qabul qilishga tayyorlaydi va shu bilan jamiyatning mehnat resurslarini samarali shakllantirishga hissa qo'shadi. Shu bois, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasbiy faoliyatini o'rganish jarayoni murakkab, ko'p qirrali va tizimli bo'lishi lozim. Bu jarayon pedagogik va psixologik yondashuvlarni uyg'unlashtirish, zamonaviy o'quv metodlari va ota-ona hamkorligini ta'minlash orqali amalga oshiriladi. Faqat shunday yondashuv orqali bolalarning kasbiy qiziqishlari samarali ravishda aniqlanib, ularni rivojlantirish imkoniyati yaratiladi.

Xulosa:

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kasbiy faoliyatini o'rganish ularning shaxsiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu yoshdagi bolalarning kasbiy qiziqishlari, istaklari va imkoniyatlarini aniqlash uchun zamonaviy pedagogik va psixologik metodlardan foydalanish zarur. Ota-ona, o'qituvchi va maktab jamoasining faol hamkorligi bolalarning kasbiy yo'nalishlarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, innovatsion ta'lim usullari yordamida bolalarning kasbiy bilimlari va qobiliyatlarini rivojlantirish samaradorligini oshirish mumkin. Kasbiy faoliyatga erta yoshda yo'naltirilgan boshlang'ich sinf o'quvchilari kelajakda ongli va tayyor holda kasb tanlashga, jamiyatda o'z o'rnini topishga tayyor bo'ladi. Shu bois, boshlang'ich ta'lim muassasalarida kasbiy faoliyatni o'rganish tizimini takomillashtirish va amaliyotga samarali joriy etish muhim vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaev, M. (2018). Boshlang'ich ta'limda pedagogik psixologiya. Toshkent: O'zbekiston xalq ta'limi nashriyoti.
2. Islomova, S. (2020). Bolalarni kasbiy yo'naltirishning pedagogik asoslari. Toshkent: "Fan" nashriyoti.
3. Karimova, N. (2019). Kasbiy faoliyatga yo'naltirish va bolalarning shaxsiy rivojlanishi. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.

4. Mamatqulov, R. (2017). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kasbiy qiziqishlari. Toshkent: Ta‘lim nashriyoti.
5. Nurmatov, B. (2021). Pedagogik diagnostika usullari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti.
6. Qodirova, L. (2016). Innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent: “Ilm ziyo” nashriyoti.
7. Raxmonov, A. (2018). Bolalarni kasbiy faoliyatga yo‘naltirish. Toshkent: “Ziyo” nashriyoti.
8. Sobirova, D. (2020). O‘qituvchi va ota-onaning kasbiy yo‘naltirishdagi roli. Toshkent: Ta‘lim vazirligi.
9. Tursunov, E. (2019). Psixologik testlar va diagnostika metodlari. Toshkent: “Sharq” nashriyoti.
10. Xolmurodov, S. (2022). Boshlang‘ich sinfda kasbiy rivojlanish. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.

O‘SMIRLIK DAVRINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

Soyibnazarova Durdona

Termiz Davlat Universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti Amaliy psixologiya yo‘nalishi

2-kurs 223-guruh talabasi

E-mail: soyibnazarovadurdona@gmail.com

Шарафуллаева Шахло Кахрамоновна

Терду психология кафедраси стажёр уқитувчи

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘smirlik davriga xos bo‘lgan psixologik o‘zgarishlar, emotsional va ijtimoiy shakllanish jarayonlari tahlil qilinadi. O‘smirlarning ichki dunyosi, o‘ziga xos muammolari, shuningdek, bu bosqichda sodir bo‘ladigan individual va guruhiiy xatti-harakatlar ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Maqolada Zamira Nishanova va Ergash G‘oziyevning ontogenez psixologiyasi sohasidagi ishlanmalariga tayangan holda, o‘smirlik davrining murakkab psixologik manzarasi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: O‘smirlik, ontogenez, identitet, emotsional beqarorlik, ijtimoiy munosabatlar, shaxs rivojlanishi.

O‘smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab, ziddiyatli va shu bilan birga, rivojlanishga boy bosqichlardan biridir. Bu davrda bola organizmida nafaqat jismoniy, balki ruhiy va ijtimoiy o‘zgarishlar ham jadallashadi. O‘smirda o‘zini anglash, mustaqil fikrlash, atrof-muhitga va o‘z tengdoshlariga nisbatan munosabat shakllanadi. Psixologik jihatdan esa bu davrda ichki ziddiyatlar, emotsional beqarorlik, o‘zini topishga intilish kuchli bo‘ladi.

O‘smirlik davrining umumiy xususiyatlari

O‘smirlik – bu shaxs rivojlanishining o‘tish davri bo‘lib, biologik, psixologik va ijtimoiy omillar bir-biri bilan uzviy bog‘liq tarzda kechadi. Bu bosqichda bolaning fikrlash doirasi kengayadi, o‘zini anglash darajasi ortadi. Ular kattalarning fikriga tayanmay, mustaqil qaror qabul qilishga intiladilar. Ko‘pincha bu jarayon ota-ona va farzand orasidagi ziddiyatlarga sabab bo‘ladi. O‘smirlar o‘zlarini shaxs sifatida namoyon etishga harakat

qiladilar, bu esa ularda mustaqillikka intilish, tanqidiy fikrlash va ba'zan norozilik hissining kuchayishiga olib keladi.

Shaxsiy va emotsional o'zgarishlar

O'smirlilikda emotsional beqarorlik, o'zini past baholash, ichki ziddiyatlar kuchayadi. Bu davrda yoshlar o'zining qadr-qimmati, jamiyatdagi o'rni, kelajakdagi roli haqida chuqur o'ylay boshlaydilar. Do'stlik va guruhga mansublik masalasi muhim o'rin egallaydi. O'smirlar atrofdagilarning fikriga kuchli e'tibor qaratadilar, ba'zida bu ularning ichki dunyosida shubha, xavotir va tushkunlikni kuchaytiradi. Shaxsiylik hissi va mustaqillikka bo'lgan ehtiyoj ularni o'z xatti-harakatlariga baho berishga, o'zini boshqalardan ajratishga undaydi.

Ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash zarurati

O'smirlar ijtimoiy tarmoqlarda o'zini boshqalar bilan solishtirish orqali psixologik bosim ostida qolishlari mumkin. Bunday holatlar ularda past baholanish, xavotir, hattoki depressiya alomatlariga olib keladi. Shu sababli oilaviy munosabatlarda iliqlik, tushunish va emotsional qo'llab-quvvatlash juda muhim. M. Zokirova ta'kidlaganidek, "o'smirlarning ruhiy salomatligi ularni tushunadigan, tinglaydigan va hissiy jihatdan yordamlasha oladigan kattalar mavjudligiga bog'liq"

O'smirlarning shaxsiy va axloqiy rivojlanishi

O'smirlilik – bu faqat biologik emas, balki axloqiy va shaxsiy o'sish bosqichidir. Bu davrda yoshlar o'zlarini jamiyat a'zosi sifatida anglay boshlaydilar, axloqiy qarorlar qabul qilishda mustaqillik izlaydilar. G'. Yo'ldoshev fikricha, "o'smir o'zining jamiyatdagi rolini tushuna boshlaydi, bu esa axloqiy mas'uliyatni hosil qiladi" Ushbu bosqichda shaxsiy qadriyatlar shakllana boshlaydi. Maktabda beriladigan tarbiya, sinfdoshlar o'rtasidagi munosabatlar, oila va muhitdagi axloqiy mezonlar o'smirlarga bevosita ta'sir qiladi. Bu davrda tarbiya jarayoni faqat nazorat emas, balki ishonch, hurmat va qo'llab-quvvatlashga asoslanishi zarur.

Xulosa

O'smirlilik davri – inson hayotidagi eng mas'uliyatli va muhim bosqichlardan biri. Bu davrda yuzaga keladigan psixologik o'zgarishlar, ijtimoiy muammolar va axloqiy qiyinchiliklar yoshlarning shaxs sifatida shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ota-ona, o'qituvchi va psixologlarning birgalikdagi harakati orqali sog'lom psixikaga ega, ijtimoiy faol va axloqan barqaror avlodni voyaga yetkazish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nishanova Z. Ontogenez psixologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
2. G'oziyev E. Ontogenez psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Zokirova M. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
4. Yo'ldoshev G'. Yosh davrlar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
5. G'aniyev A. M. Pedagogik psixologiya. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.

ORNITONIMLARNING LINGVOMADANIY HUSUSIYATI

Yigitaliyeva Muxlisa Ahadovna

Qo'qon davlat universitetida o'qituvchi

Vohidova Azizahon Sherzodbek qizi

Qo'qon davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada ornitonimlarning (qush nomlarining) lingvomadaniy hususiyatlari tizimli-lingvokulturologik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda turkiy tillar, xususan o'zbek tilidagi ornitonimlarning etimologik kelib chiqishi, semantik qatlamlari hamda ularning xalq og'zaki ijodi, urf-odat va marosimlardagi ramziy ma'nolari o'rganiladi. Muallif qush obrazlarining mifopoetik modellanishi, tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlarni aks ettirishdagi kommunikativ-pragmatik vazifalarini aniqlaydi. Material sifatida dialektal ma'lumotlar, tarixiy yozma yodgorliklar hamda zamonaviy badiiy matnlar korpusidan foydalanilib, leksik-semantik va diskursiv tahlil usullari qo'llanildi. Natijalar qush nomlari orqali shakllangan konseptlarning milliy dunyoqarashni ifodalashdagi o'rnini ko'rsatib, lingvomadaniy birlik sifatida ornitonimlarning semantik-madaniy ko'lamini kengaytiradi. Maqola xulosalari ornitonimika, etnolinguistika va tarjimashunoslik sohalarida nazariy hamda amaliy qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ornitonim, lingvomadaniyat, etnolinguistika, semantika, mifopoetika

Kirish.

Til har bir xalqning madaniyati, tafakkuri va tarixiy xotirasini aks ettiruvchi asosiy vositadir. Tilda mavjud bo'lgan har bir so'z, ayniqsa, tabiat hodisalari va jonli mavjudotlarga oid atamalar, shu xalqning dunyoqarashi, urf-odatlari, turmush tarzi hamda e'tiqodlari bilan chambarchas bog'liqdir. Shunday leksik birliklardan biri bu — ornitonimlar, ya'ni qush nomlari hisoblanadi. Ornitonimlar nafaqat ornitologik ma'lumot manbai, balki xalqning madaniy tafakkurini ochib beruvchi muhim lingvomadaniy birlikdir. Qushlar obraziga bo'lgan e'tibor qadimdan turkiy xalqlarning og'zaki ijodi, afsona va ertaklarida,

marosimlarda va ramziy til ifodalarida keng namoyon bo'lgan. Ayniqsa, o'zbek tilida uchraydigan qush nomlari ko'p hollarda inson xarakteri, hayotiy holatlar yoki ijtimoiy munosabatlarni ifodalashda tashbeh va metafora sifatida xizmat qiladi. Masalan, "lochin" jasorat timsoli bo'lsa, "kaptar" poklik va sadoqat ramzi sifatida qaraladi. Mazkur maqolada o'zbek tilidagi ornitonimlarning lingvomadaniy hususiyatlari tahlil qilinadi. Unda qush nomlarining etimologik ildizlari, semantik xususiyatlari, madaniy va ramziy yuklamalari, shuningdek, badiiy hamda og'zaki matnlarda qo'llanish xususiyatlari yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi — ornitonimlarning til va madaniyat o'zaro munosabatidagi o'rnini aniqlash hamda ularni lingvomadaniy birlik sifatida baholashdan iborat.

Asosiy qism.

Ornitonimlar – bu tilda qushlarga berilgan nomlar bo'lib, ular faqat biologik tasnif emas, balki xalqning madaniy-ma'naviy hayotida ham muhim o'rin egallaydi. O'zbek tilida uchraydigan qush nomlari turli lingvistik qatlamlarga mansub bo'lib, ularning tarkibida qadimgi turkiy, fors-tojik, arab va rus tillaridan kirib kelgan birliklar mavjud. Bu esa o'zbek tilining tarixiy taraqqiyoti, madaniy aloqalari va xalq tafakkurining shakllanish bosqichlari haqida muhim ma'lumotlar beradi. Ornitonimlarning lingvomadaniy hususiyatlarini tahlil qilishda, avvalo, ularning etimologik kelib chiqishiga e'tibor qaratish lozim. Masalan, "lochin", "burgut", "kaptar", "kuzgun", "laylak" kabi qush nomlari qadimgi turkiy manbalarda ham uchrab, bugungi kungacha o'z semantik yukini yo'qotmagan. "Lochin" va "burgut" kabi qush nomlari ko'pincha jasorat, kuch-qudrat timsollari sifatida ishlatilgan. Ular turkiy xalqlarning urushchi, jangovar ruhini ifodalovchi ramziy obrazlar sifatida folklor va adabiyotda keng qo'llaniladi. Ornitonimlar mifopoetik va ramziy ma'no kasb etishi bilan ham ajralib turadi. Ko'plab qushlar xalq e'tiqodida muayyan ruhiy holat, bashorat, yaxshi-yomon belgilar bilan bog'langan. Masalan, laylaklar kelishi bahor va farovonlik alomati sifatida talqin qilinsa, kuzgun ko'pincha yo'qotish, qayg'u ramzi sifatida tushunilgan. Shu nuqtai nazardan, qush nomlari xalq tafakkuridagi konseptual birliklarni ifodalaydi. Bunday birliklar orqali xalq o'z qarashlarini, tabiatga munosabatini, hayotiy tajribalarini til orqali ifoda etgan. Bundan tashqari, ornitonimlar frazeologizmlar tarkibida ham faol ishtirok etadi. Masalan, "kaptardek oppoq", "burgutdek chaqqon", "laylak bo'lib qolmoq" kabi iboralar orqali inson fazilatlarini, holatlarini yoki harakatlari ifodalanadi. Bu kabi ifodalar qushlarga xos xususiyatlar asosida metaforik tarzda shakllanib, tilda obrazlilik va emotsional ifoda kuchini oshiradi.

O‘zbek adabiyotida ham ornitonimlarga keng o‘rin berilgan. Alisher Navoiy, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi ijodkorlar o‘z asarlarida qushlar orqali inson qalbidagi tuyg‘ular, orzu-umidlar va falsafiy mushohadalarni ifodalashga erishganlar. Shu bilan birga, ornitonimlar turli toponimlar, antroponimlar va laqablar tarkibida ham uchrab, xalq tafakkurining tilga ko‘chgan namunasini tashkil etadi. Yana bir muhim jihat – ornitonimlarning bolalar folklori va ertaklardagi roli. Masalan, “Qaldirg‘och”, “Boyqush” kabi qushlar obrazida mehr-oqibat, aql-zakovat, sadoqat kabi insoniy fazilatlar talqin qilinadi. Bu esa ornitonimlarning nafaqat tilshunoslik, balki pedagogik va tarbiyaviy jihatdan ham ahamiyatli ekanini ko‘rsatadi. Umuman olganda, o‘zbek tilidagi ornitonimlar xalq madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, ularning lingvomadaniy tahlili milliy tafakkur, qadriyatlar va ramzlarning til bilan uzviy bog‘liqligini ochib beradi. Bu boradagi ilmiy izlanishlar esa tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarini integratsiyalashgan holda rivojlantirish imkonini yaratadi.

Xulosa: Yuqoridagi tahlillar asosida aytish mumkinki, ornitonimlar — bu faqatgina qush nomlarini bildiruvchi leksik birliklar emas, balki xalqning madaniy merosi, dunyoqarashi, e‘tiqodi va estetik qarashlarini o‘zida mujassam etgan muhim lingvomadaniy birliklardir. O‘zbek tilidagi ornitonimlar orqali xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlar, badiiy-estetik didi, tabiatga bo‘lgan munosabati ifodasini topadi. Ular xalq og‘zaki ijodida, adabiyotda, frazeologiyada va kundalik nutqda faol ishlatiladi hamda turli ramziy ma‘nolar bilan boyitilgan. Ornitonimlarning etimologik, semantik va madaniy tahlili til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ochib berishga xizmat qiladi. Shu bois, bu kabi birliklarni lingvomadaniy yondashuv asosida o‘rganish — nafaqat tilshunoslik, balki etnolinguistika, madaniyatshunoslik va tarjimashunoslik sohalar uchun ham dolzarb ilmiy yo‘nalish hisoblanadi. Kelgusida ornitonimlarning boshqa tillardagi ekvivalentlari bilan qiyosiy tahlili, ularning tarjima jarayonidagi xususiyatlari hamda madaniyatlararo kommunikatsiyadagi roli yanada chuqurroq o‘rganilishi zarur. Bu esa milliy madaniyatimizni chuqurroq anglashga va til boyligini ilmiy asosda tadqiq etishga katta hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedova G. “O‘zbek tilidagi ornitonimlarning leksik-semantik tahlili” // Filologiya masalalari. – Toshkent, 2021. – №2. – B. 45–50.

2. Jo‘rayev R. “Til va madaniyat: lingvomadaniyatshunoslik asoslari” – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 240 b.
3. Nazarov M. “O‘zbek tilidagi hayvonot olamiga oid leksikaning lingvokulturologik tahlili” // Til va adabiyot ta’limi. – 2020. – №4. – B. 25–30.
4. Xo‘jayeva D. “Qush obrazining o‘zbek xalq ertaklaridagi talqini” // O‘zbek tili va adabiyoti. – 2019. – №3. – B. 60–64.
5. Allamberganova G. “O‘zbek xalq tilida ornitonimlarning semantik xususiyatlari” // Til va madaniyat aloqalari. – Samarqand, 2020. – B. 85–89.
6. Xojimatov U. “Lingvokulturologiya asoslari” – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2015. – 196 b.

ОСОБЕННОСТИ ДИАГНОСТИКИ И ЛЕЧЕНИЕ ПАРАДОКСАЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ ГОЛОСОВЫХ СКЛАДКОВ У ЖЕНЩИН

Ганиев Дастонбек Нурали угли, Назаров Сохиб Улмас угли, Каршиев Бобир
Ботир угли

*Клин. ординаторы кафедры Оториноларингологии №1, Самаркандского
государственного медицинского университета, Самарканд, Узбекистан*

Аннотация. Парадоксальное движение голосовых складок, чаще наблюдается у женщин и может быть связано с анатомическими особенностями, гормональными изменениями или психосоциальными факторами при котором отмечается нарушение координации голоса и дыхания. В данной работе рассматриваются особенности диагностики, дифференциальной диагностики парадоксального движения голосовых складок. Особое внимание уделено подходом к лечению, включая голосовую терапию, медикаментозное вмешательство и психотерапию.

Ключевые слова: парадоксальное движение голосовых складок, женщины, диагностика, психосоциальные факторы.

Abstract. Paradoxical movement of the vocal folds, more often observed in women and can be associated with anatomical features, hormonal changes or psychosocial factors, in which there is a violation of the coordination of voice and breathing. This paper examines the features of diagnostics, differential diagnostics of paradoxical movement of the vocal folds. Particular attention is paid to the approach to treatment, including voice therapy, drug intervention and psychotherapy.

Key words: paradoxical movement of the vocal folds, women, diagnostics, psychosocial factors.

Введение. Дисфункция голосовых складок (ДГС), известно ещё как парадоксальное движения голосовых складок, характеризуется эпизодами хаотичных сокращений голосовых складок при дыхательных фазах (особенно при инспираторной фазе) [5].

Происходит непреднамеренная парадоксальная аддукция голосовых связок, которая может вызывать острые приступы инспираторной одышки, кашля, охриплости

голоса, не поддающиеся обычной терапии Астмы [4]. Этиология ДГС является сложной и часто многофакторной. Важной патофизиологией является гиперфункция гортанного рефлекса при пост назальном синдроме, после физической нагрузки, гастроэзофагеального рефлюкса, ларингофарингеального рефлюкса и психологических состояний. Ларингоскопическая и ларингстобоскопическая демонстрация парадоксального движения во время хрипов или стридоров считается золотым стандартом диагностики [2].

Распространённость заболевания среди населения составляет около 2,8%, а также Американские ученые указали что по данным справочной службы заболеваемость данной патологией достигает до 10 % [1].

По данным К.Kenn, R.Balkissoon (2011.g) только около 5-10% всех пациентов, страдающих астмой, встречается данная патология и отмечается в практике большая трата денежных средств в лечении таких больных из-за ошибочного диагноза астмы [5]. Пациенты часто ищут помощи у пульмонологов, принимая большие дозы системных гормонов, бронходилататоров, в плот до госпитализации и даже в некоторых случаях производят им трахеотомию или интубацию [3]. Не удачное лечение часто приводит к усилению медикаментозной терапии, включая пероральные кортикостероиды, которые часто вызывают критические побочные эффекты, в том числе задержка жидкости, прыщи, недостаточность надпочечников, увеличение веса, потеря плотности кости, катаракта и другие особенности синдрома кушингоида, которые могут быть весьма неприятными.

При оценке этих пациентов существует широкий дифференциальный диагноз, который поможет доктору поставить правильный диагноз и вести больного по протоколу. Парадоксальное нарушение движения голосовых связок, более широко известное как дисфункция голосовых связок (ДГС), может имитировать астму и получает все большее признание в качестве частой причины респираторных симптомов у детей и у взрослых, у которых часто диагностируется рефрактерная стероидная астма. При ДГС обструкция на уровне гортани в отличие от астмы и у этих лиц отсутствуют признаки гипоксемии в крови. В этой статье будет рассмотрено наше современное понимание эпидемиологии, патогенеза, диагностики и лечения ДГС.

Цель. Своевременно выявить эндоларингоскопических и спирометрических изменений при парадоксальном движении голосовых движениях.

Методы. С 2022 года нами на амбулаторном приеме были диагностированы парадоксальная движения голосовых связок у 11 больных. Ретроспективная исследования серии случаев показали нам что, эндовидеоларингоскопические изменения в гортани и данные спирометрии облегчают распознать дисфункцию голосовых складок при тщательном сборе анамнеза. Произведена дифференциальная диагностика с ларингоспазмом. Жалобы всех пациентов были аналогичными: инспираторная одышка, стридор, охриплость голоса, кашель которые наблюдались той или иной степени слабее вне приступов, чувство стеснения в горле, затрудненный вдох, внезапные эпизоды одышки, приступы паники, нечувствительность к бронходилататорам и кортикостероидам.

По оценки субъективной оценки голоса по CAPE-V у пациентов показало в среднем около 3 баллов, что охарактеризует охриплость голоса. Во время приступов нами выявлены следующие фиброларингоскопические изменения: имеется гиперардукция передней части голосовых складок и треугольная не смыкание задней части, так же при вдохе наблюдались неполная раскрытие голосовых складок. Однако через несколько таких атипичных фаз наблюдались нормальная размыкание и смыкания голосовых складок.

Важным методом диагностики данной патологии, так же является спирометрия. Это исследование используется для выявления лиц с астмой или другими легочными нарушениями. При дисфункции голосовых складок наблюдается признаки переменной вне грудной обструкции, приводит к избирательному ограничению объемной скорости потока воздуха во время вдоха. Во время форсированного вдоха она смещается внутрь, что приводит к снижению инспираторного потока и появлению плато. Во время форсированного выдоха голосовые складки смещаются в сторону, поэтому экспираторная кривая не изменена. Наличие такой обструкции можно легко предположить, когда меняются отношения между объемными скоростями середины потока: скорость вдоха заметно снижается по сравнению со скоростью выдоха ($MIP\ 50\% < MEF\ 50\%$) (1-рис.)

Результаты. Все пациенты были женского пола старше 49 лет. Жалобы пациентов напомнили астму: одышка, нехватка воздуха, стридор, изменения качества голоса. Причиной дисфункция голосовых складок у 3-пациентов было связаны с психоэмоциональными стрессами, 4- пациентов выявлено рефлюксная болезнь, 1-

отмечал приступы после физической нагрузки, 3- пациентов страдали хроническим синуситом и у них отмечались симптом пост назального стекания. При этиотропном лечение у 5 пациентов наблюдалась положительная динамика и мы достигли полного выздоровления. Но 3 пациента у которых наблюдался психоэмоциональный стресс на работе, в этапах лечения возникали проблемы. Все трое пациентов получили инъекцию ботулино токсина на левую и правую щиточерпаловидную мышцу в объёме от 0.04 до 0.08. У двоих пациентов симптомы почти исчезли, и они смогли восстановить свою трудовую деятельность. Но один пациент даже после инъекции ботулино токсина, отмечал вышеуказанные жалобы. Однако на этапе психотерапии и фонопедии пациент отметил, значительную улучшения общего самочувствие и научился контролировать приступы.

Заключение. Таким образом, согласно вышеизложенному, тщательно собранный анамнез, своевременная эндоларингоскопическая диагностика, разбор спирометрических данных при заболевании дисфункции голосовых связок требует от ларинголога индивидуального подхода к каждому пациенту и нуждается усовершенствовании на этапе диагностики, чтобы не перепутать данную нозологию с бронхиальной астмой, а также вследствие достичь улучшения качеству дыхания и голоса.

Список литературы:

1. Boliev, I., Mukhammadieva, M., & Shamatov, I. (2025). NASAL AND THROAT DISEASES IN CHILDREN, THEIR PREVALENCE, PREVENTION AND THE IMPORTANCE OF FAMILY REHABILITATION. *Журнал академических исследований нового Узбекистана*, 2(1), 173-178.
2. Yakubovich, S. I., Daston, G., & Babur, Q. (2024). EFFECTIVENESS OF ENDOSCOPIC ULTRASOUND DISENTIGATION IN HYPERTROPHIC RHINITIS AND ENT PATHOLOGIES. *Eurasian Journal of Academic Research*, 5(1), 45-51.
3. Yakubovich, S. I. (2024). EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF COMPLEX APPLICATION OF OZONE IN CHRONIC SUPPURIOUS EAR DISEASES. *Central Asian Journal of Academic Research*, 2(11-2), 38-43.
4. Yakubovich, S. I., & Islomovna, S. J. (2024). TIBBIYOTDA FIZIKA FANINING O'RNI VA AXAMIYATI. *Science and innovation*, 3(Special Issue 29), 420-424.

5. Sabirova, M. M., Akhmedzhanov, I. A., & Shamatov, I. (1991). Successful removal of pharyngeal foreign body in a 3-month-old child after late diagnosis. *Vestnik Khirurgii Imeni II Grekova*, 146(2), 71-72.
6. SABIROVA, M., AKHMEDZHANOV, I., & SHAMATOV, I. (1991). SUCCESSFUL EXTRACTION OF A LATE DIAGNOSED FOREIGN-BODY FROM THE THROAT OF A 3-MONTH-OLD BABY. *VESTNIK KHIRURGII IMENI II GREKOVA*, 146(2), 71-72.
7. Мадаханов, А. С., Шаматов, И. Я., & Юнусова, Н. Б. ПОТРЕБНОСТИ СЕМЕЙ В КУРОРТНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЙ ПОМОЩИ И ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ЕЁ УДОВЛЕТВОРЕНИЮ. *ЖАРЧЫСЫ*, 128.
8. Shamatov, I. Y. (2023). Shopulotova ZA Nargiza Batirbekovna Abdukadirova Analysis of the effectiveness and errors of medical care. *Eurasian journal of research, development and innovation-2023*, 20(20), 1-4.
9. Ибрагимов, Ш. Р., Шаматов, И. Я., & Исламов, Ш. Э. (2020). Особенности повреждений челюстей. *Вопросы науки и образования*, (30 (114)), 36-44.
10. Shamatov, I. Y., Shopulotova, Z. A., & Abdukadirova, N. B. (2023). Comprehensive audiological studies sensory neural hearing loss of noise genesis. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 3(10), 128-132.
11. Шаматов, И., Каримов, З., Шопулотова, З., & Махмудова, С. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ КОМПЬЮТЕРНОЙ И МАГНИТНО-РЕЗОНАНСНОЙ ТОМОГРАФИИ В ВИЗУАЛИЗАЦИИ ПОЛОСТИ НОСА И ВЕРХНЕЧЕЛЮСТНОЙ ПАЗУХИ. *Журнал вестник врача*, 1(2), 113-115.
12. Шаматов, И. Я., Болтаев, А. И., Шадиев, А. Э., & Кодиров, О. Н. (2017). Эндоскопическая диагностика и лечение деформации носовой перегородки и гипертрофии нижних носовых раковин. In *International Scientific and Practical Conference World science* (Vol. 5, No. 5, pp. 61-63). ROST.
13. Shamatov, I., & Shopulotova, Z. (2024). THE EFFECTIVENESS OF ULTRASOUND NON-PUNCTURE TECHNOLOGY WITH ENDONASAL INTRADERMAL ANTIBIOTIC THERAPY IN THE TREATMENT OF CHRONIC PURULENT POLYSINUSITIS. *Science and innovation*, 3(D4), 307-311.
14. Исламов, Ш. Э., Шаматов, И. Я., Шодиев, А. Э., & Шербек, Б. Э. (2020). Дефекты оказания медицинской помощи в практике оториноларингологии. *Достижения науки и образования*, (4 (58)), 50-53.

15. Uralov, S., Shamatov, I., Shopulotova, Z., & Kodirova, M. (2024). IMMUNOLOGICAL INDICATORS IN STENOSING LARINGOTRACHEITIS IN CHILDREN. *Science and innovation*, 3(D1), 81-86.
16. Shamatov, I. Y., Shayqulov, H. S. H., & Shopulotova, Z. A. (2022). O'RTA QULOQNING ZAMBURUG'LI ZARARLANISHLARI. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 2(6), 425-427.
17. Шаматов, И., & Шопулотова, З. (2024). ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ОТОЛАРИНГОЛОГИИ. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 4(5), 260-264.
18. Shamatov, I., Karabaev, H., Nasretdinova, M., & Nabiev, O. (2021). New in the vestibular rehabilitation of patients with dizziness. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 25(1), 99-103.
19. Шаматов, И. Я., Хушвакова, Н. Д., Шодиев, А. Э., & Курбанов, Э. Х. (2019). Комплексное лечение хронического риносинусита в стадии обострения. *Re-health journal*, (2), 5-10.
20. Yokubovich, S. I., Sharipovna, I. F., & Jurakulova, H. N. (2021). New Approaches in the Treatment of Odontogenic Sinusitis. *Cent. Asian J. Med. Nat. Sci*, 14, 57-60.
21. Шаматов, И., Курбанов, Э., Болтаев, А., & Соатмуратов, Х. (2015). Современные подходы к хирургической коррекции патологии устья слуховых труб у детей. *Стоматология*, 1(3 (61)), 91-93.
22. Насретдинова, М., Шаматов, И., & Коржавов, Ш. (2021). ЭФФЕКТИВНОСТЬ НЕКОТОРЫХ МЕТОДОВ ЛЕЧЕНИЯ БОЛНЫХ С ПОЛИПОЗНЫМ РИНОСИНУСИТОМ. *Журнал вестник врача*, 1(2), 71-74.
23. Шаматов, И. Я., Давронова, Г. Б., & Курбонов, Э. Х. (2016). Эндоскопическая диагностика: новые возможности щадящих хирургических операций в полости носа и глотки. In *Инновационные механизмы решения проблем научного развития* (pp. 186-189).
24. Yakubovich, S. I., Abdumuminovna, S. Z., Telmanovna, K. S., & Batyrbekovna, A. N. (2024). EVALUATION OF THE CLINICAL EFFECTIVENESS OF ANTIBIOTIC THERAPY IN COMBINATION WITH TOPICAL STEROIDS IN THE TREATMENT AND PREVENTION OF RECURRENT BACTERIAL SINUSITIS. *European*

International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 4(03), 205-213.

25. Yakubovich, S. I., Mamataliev, A. R., Omonov, A. T., & Abdumuminovna, S. Z. (2023). HYPERTROPHIC RHINITIS IN CHILDREN: ENDOSCOPIC TREATMENT. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 3(02), 22-27.

26. Yakubovich, S. I. (2022). Morphofunctional Changes of the Adrenals at Chronic Exposure to Magnesium Chlorate. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(6), 178-185.

27. Хушвакова, Н. Ж., Исхакова, Ф. Ш., & Шаматов, И. Я. (2019). КОМПЛЕКСНОЕ ЛЕЧЕНИЕ ОСТРЫХ ЛАРИНГИТОВ. *Сборник научных статей по итогам работы Международного научного форума*, 98.

28. Yakubovich, S. I., & Abdumuminovna, S. Z. (2023). OTORHINOLARYNGOLOGY THROUGH THE EYES OF A FORENSIC EXPERT. *International Journal of Medical Sciences And Clinical Research*, 3(01), 29-32.

29. Шаматов, И. Я., Исламов, Ш. Э., & Шербеков, Б. Э. (2021). УСТАНОВЛЕНИЕ ДАВНОСТИ ЧЕРЕПНО-МОЗГОВОЙ ТРАВМЫ. *Вопросы науки и образования*, (13 (138)), 34-38.

30. Шаматов, И. Я., & Шопулотова, З. К. (2024). ОСОБЕННОСТИ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОЙ ДИАГНОСТИКИ И ЛЕЧЕНИЕ ПАРАДОКСАЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ ГОЛОСОВЫХСКЛАДОК У ЖЕНЩИН. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*, 5(1), 45-49.

31. Shamatov, I., & VA, S. Z. O. U. K. (2023). MAGNIT-REZONANS TOMOGRAFIYANING DIAGNOSTIK IMKONIYATLARI. *Евразийский журнал академических исследований*, 3, 2.

32. Yakubovich, S. I. (2022). Asliddinovich SS SPECIFIC DIAGNOSIS OF CHRONIC TONSILLITIS. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 3(06), 202-204.

33. Хушвакова, Н., Шаматов, И., Хамракулова, Н., & Усманов, Ш. (2018). Роль озонотерапии в лечении экссудативных гайморитов. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1 (99)), 124-126.

34. Исламов, Ш. Э., & Шаматов, И. Я. (2005). Судебно-медицинские аспекты дефектов медицинской помощи в оториноларингологической практике. *Российская ринология*, (2), 144-145.
35. Eryigitovich, I. S., Yakubovich, S. I., Negmatullaevna, M. N., & Rustamovna, M. S. (2023). Histochemical Indicators of The Adrenal Gland Under Acute Exposure to Magnesium Chlorate. *Journal of Advanced Zoology*, 44.
36. ШАМАТОВ, И., БОЛТАЕВ, А., & ШОПУЛОТОВА, З. (2023). КОМПЛЕКСНОЕ ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ РЕГИОНАРНОЙ АНТИБИОТЕРАПИИ И ФИЗИОТЕРАПИИ ПРИ ОДОНТОГЕННОМ ВОСПАЛЕНИИ ПОЛОСТИ ВЕРХНЕЧЕЛЮСТНОЙ ПАЗУХИ. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(3), 29-33.
37. Шаматов, И., Коржавов, Ш., & Курбанова, Л. (2021). Эффективность некоторых методов лечения пациентов с полипозным риносинуситом. *Журнал биомедицины и практики*, 1(3/2), 159-164.
38. Шаматов, И. Я., Исламов, Ш. Э., & Шербекоев, Б. Э. (2021). УСТАНОВЛЕНИЕ ДАВНОСТИ ЧЕРЕПНО-МОЗГОВОЙ ТРАВМЫ. *Вопросы науки и образования*, (13 (138)), 34-38.
39. Шаматов, И. Я., & Исхакова, Ф. Ш. (2016). РОЛЬ АУДИОМЕТРИИ В ДИАГНОСТИКЕ СЕНСОНЕВРАЛЬНОЙ ТУГОУХОСТИ. *ББК 65.26 Н 72*, 54.
40. Бахронов, А. Р., Хушвакова, Н. Ж., Болтаев, А. И., & Шаматов, И. Я. (2014). Применение комбинированных антисептиков в лечении острого фарингита. *Вестник Казахского Национального медицинского университета*, (2-3), 14-15.
41. Шаматов, И. Я., Болтаев, А. И., & Расулова, М. Р. (2022). ИММУНОБИОХИМИЧЕСКИЕ СДВИГИ ПРИ СЕЗОННОЙ БИЦИЛЛИНОМЕДИКОМЕНТОЗНОЙ ПРОФИЛАКТИКЕ ХРОНИЧЕСКИХ ТОНЗИЛЛИТОВ В САНАТОРНЫХ УСЛОВИЯХ. In *Проблемы постковидной оториноларингологии* (pp. 284-286).
42. Шодиев, С., Шаркиев, А., Аббосов, О., Фозилова, Д., & Шаматов, И. (2016). Усовершенствование лечения альвеолитов лунок зубов. *Стоматология*, 1(2-3 (63-64)), 54-57.

43. Sabirova, M. M., Akhmedzhanov, I. A., & Shamatov, I. (1991). Errors in the diagnosis of a foreign body in the pharynx of a three-month old child. *Vestnik Otorinolaringologii*, (4), 60-60.
44. Sabirova, M. M., Rustamova, B. A., & Shamatov, I. (1991). Unusual cases of esophageal foreign bodies. *Vestnik Otorinolaringologii*, (2), 78-78.
45. Насретдинова, М. Т., Шаматов, И. Я., & Коржавов, Ш. О. ПОЛИПОЗ РИНОСИНУСИТ БИЛАН ОФРИГАН БЕМОРЛАРДА АЙРИМ ДАВО УСУЛЛАРИНИНГ САМАРАДОРЛИГИ. *ДОКТОР АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ВРАЧА DOCTOR'S HERALD*, 70.
46. Khushvakova, N., Shamatov, I., Esanov, A., Khojiev, A., & Gaybullaev, R. (2025). CHRONIC POLYPOUS RHINOSINUSITIS AND MODERN TREATMENT OF POLYPS IN THE NOSE. *Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 4(2), 43-47.

**YOSHLARDA MILLIY QADRIYATLARGA ASOSLANGAN ESTETIK
TARBIYANING AHAMIYATI.**

Hakimjonova Gulmira Azizbek qizi

Buxoro davlat Pedagogika Instituti I-bosqich magistranti.

Nurullayev F.G.

*Buxoro davlat Pedagogika Instituti Musiqa va tasviriy san'at kafedrasi, p.f.f.d (PhD)
professor.*

Annotasiya; *Ushbu maqolada milliy qadriyatlarga asoslangan yoshlar tarbiyasi haqida fikr yuritilgan. Har bir inson o'z umrini tabarruk zotlar kechirgan ibratli hayot bilan taqqoslaydi. Uning konglida, men mana shu zotlarimizga munosib voris manmi? – degan savolni yuragiga tugadi. Ular shu qadar buyuk meros qoldiribdiki, mendan nima qoladi – degan tuyg'u bilan o'z faoliyatini bog'lasin. Darhaqiqat qadimda hunar o'rganish muqaddas hisoblanib, xalq kelajak avlodlarga o'zidan takrorlanmas kasblari bilan qadrlangan. Inson hayoti bir manzildan ikkinchi bir manzilga qarab yuriladigan yo'lga o'xshaydi. Bu yo'lda tekis yoki ravon, past yoki baland, olis va uzoq mashaqqat bilan erishadigan manzillar bor.*

Kalit sozlar; *qadriyat, estetika, tarbiya, faoliyat, oila, bola, mahalla, inson, yosh avlod, pedagogika, o'quvchi, o'qituvchi, shaxs, kasb-hunar, sub'ekt*

Аннотация: *В статье рассматриваются значение эстетического воспитания молодёжи средствами национальных особенностей. Знакомство со своей национальной культурой. Обсуждаются структура личности, роль эстетического воспитания школьников, целенаправленные педагогические процессы формирования и интеграции нравственных качеств.*

Ключевые слова: *молодёжь, народные песни, культура, музыка, песня, воспитание, интеллект, литература, дитя, способность, национальная особенность, субъект, педагогика, учитель, ученик.*

Yangilanayotgan O'zbekistonimizda o'sib kelayotgan yosh avlodning estetik va odob-axloq borasidagi tarbiyasi asosi oiladan boshlanadi. Bugungi davrda, avvalo, oila boshi ota-onaning o'zi tarbiyalangan bo'lishi va o'z ibratli xulqi va fazilatlari bilan farzandlarini barkamol komil inson qilib tarbiyalashga o'z hissasini qoshishi lozimligini talab-taqozo etmoqda. Milliy qadriyatlar esa O'zbekistonda demokratik jamiyatni qurishda ahloqiy, ma'naviy va madaniy rivojlanishining ajralmas qismi hisoblanadi. Davlat dasturinig yetakchi yonalishlariga kora zamonaviy yoshlarning ma'naviy shakllanishi asosiy prinsiplari bu milliy ozlikni anglash, oz Vataniga g'ururlanish tuyg'usini vatanparvarlikni shakllantirish, milliy-qadriyatlar, an'ana va intellektual merosga hurmatni shakllantirishdir.

Estetik tarbiya bu insonyat faoliyatidagi eng qadimiy mashg'ulotlardan biri hisoblanadi, estetik tarbiya har doim tarbiyaviy tadbirlarning eng asosiy negizi bo'lganligini e'tirof etish lozim va albatta estetik tarbiya ilmiy dunyoqarashni shakllanishida barkamol avlodni bilim doirasini kengaytirishda alohida e'tiborga molik. Estetik tarbiya – insonning voqelikdagi va gozallikni idrok etish, tushinish va qadriga etish qobiliyatini ostiradi, estetik tarbiya shuningdek, insoniyat faoliyatining har qanday sohasida estetik boyliklar yaratish, gozalik qonuni boyicha ijod qilish ehtiyojidan kelib chiqadi. Estetik tarbiyaning asosiy maqsadi-jamiyat a'zolarining har tomonlama mukammal rivojlanishlari uchun gozallikni tolaqonli his etishga komaklashishdan iboratdir. Estetik tarbiya eng avvalo, tabiat va jamiyatda gozallikni kora bilish, uni tog'ri tushinish va qadrlash qobiliyatini tarbiyalashdan iborat. U hayot va mehnatning barcha tomonlariga gozalik ato etish qobiliyatini tarbiyalash, dunyoda mavjud bo'lgan gozallikni idrok qila bilishga va hayotda haqiqiy gozallik uchun kurashni orgatadi.

Har bir inson oz umrini tabarruk zotlar kechirgan ibratli hayot bilan taqqoslaydi. Uning konglida, men mana shu zotlarimizga munosib voris manmi? – degan savolni yuragiga tugadi. Ular shu qadar buyuk meros qoldiribdiki, mendan nima qoladi – degan tuygu bilan o'z faoliyatini bog'lasin. Darhaqiqat qadimda hunar organish muqaddas hisoblanib xalq kelajak avlodlarga ozidan qoladigan takrorlanmas hunarlari bilan qadrlangan. Inson hayoti bir manzildan ikkinchi bir manzilga qarab yuriladigan yo'lga oxshaydi. Bu yo'lda tekis yoki ravon, past yoki baland, olis va uzoq mashaqqat bilan erishadigan manzillar bor. Biz yoshlar bu manzilda bamisoli tog'lar osha odimlayotgan odamlarmiz.

Mamlakatimizda sogʻlom va barkamol avlodni tarbiyalash yoshlarning oʻz ijodiy va intellektual salohiyatini royobga chiqarish, mamlakatimiz yoshlarini XXI asr talablariga tuliq javob bera oladigan, har tomonlama rivojlangan shaxslar boʻlib voyaga etkazish uchun zarur shart-sharoitlar va imkoniyatlarni yaratish boyicha keng koʻlamli aniq yonaltirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadida bejiz emas. Jamiyatning kelajagini, davlatning istiqbolini, xalqning iqbolini yoshlarga berilayotgan taʼlim va tarbiyaning samarasi, sifati bilan bogʻliqligini his etmaslik mumkin emas. Shunday ekan, bolalarimizning yurish-turishi, dunyoqarashi va qiziqishi bilan qiziqmaslik ham loqaydlikdir.

Mudhish illatlarning ibtidosi esa loqaydlikdan boshlanadi. Shunday ekan, har birimiz ota-onamizmi yoki biron kasb egasimizmi hammamiz uyda ham, koʻchada, mahalla-koyda, ishxonada ham bolalar tarbiyasiga masʼul ekanligimizni unutmasligimiz kerak. Yoshlar har xil taʼsirlarga beriluvchan boʻlishini ularni yot va yov gʻoyalar oqimiga qoʻshilib ketmasligi uchun hammamiz javobgarmiz. Xuddi shu maqsad bilan bugun Yoshlarning foydali mashgʻulotlar bilan shugʻullanmasdan, koʻcha-koyda sangʻib yurishi, maxsus kasb-hunar togaraklariga bormasdan vaqtlarini behuda otkazishlari xunuk oqibatlariga olib kelishi mumkin. Gʻoyaviy boshliq bor boʻlgan joyda turli illatlar, jinoyatlar uchraydi. Yoshlarni millat tanlamas illatlar – giyohvandlik, odam savdosi, spid, diniy ekstremizm, terrorizm kabi ofat-balolardan saqlash burch va vazifamizdir.

Bugungi kunda mamlakatimizda yoshlarimizning barkamolligi uchun barcha imkoniyatlar eshigi keng ochilgan. Shunday ekan, yosh avlodning maʼnaviy olamini buzgʻunchi taʼsirlardan asrash uchun taʼlim-tarbiya jarayonida qanday tamoyillarga asoslanish va qanday jihatlarga eʼtibor qaratish kerak, degan masala faylasuflar, gumanitar fan olimlarining diqqat markazida turibdi. Ana shu jihatlarni inobatga olib ushbu maqolada barkamol yosh avlodni milliy qadriyatlarga tayanib estetik tarbiyalash kun tartibidagi dolzarb muammolardan biri ekanligi yoritilgan. Barkamol yosh avlod ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishda estetik tarbiya va maʼnaviy tarbiyaning orni masalasiga alohida toxtalishi bu masalaning bugungi kun uchun ham hayot-mamot darajasida ota muhimligidan dalolat beradi.

Taʼlim muassasidagi talabalarda esa milliy qadriyatlarni shakllantirishga yonaltirilgan tarbiyaviy faoliyatining asosida tahsil oluvchi va tarbiyachi ortasidagi sub'ektning-sub'ektga boʻlgan munosabati yotadi, bunday munosabatlar talabalarga nisbatan insoniy, xayrixoh va

qulay bo'lishi lozim. Ushbu jarayonning psixologik mexanizmlarini hisobga olish va ta'minlash – qadri yatlarni interorizasiyalashuvini oquvchilarning bilimlari, hissiyotlari va o'zini tutishlarini faollashtirish orqali amalga oshirish darkor. Mahalla (mahalla fuqarolar yig'ini) o'ziga xos, betakror kichik muhit shakli, u xalqqa nisbatan eng yaqin va o'zida ijtimoiylashuvning bir qancha turlarini jamlaydi. U maslahatchilar, oquvchilar va yoshlar uchun to'garaklarga ega bo'lgan holda yoshlarni milliy qadriyatlarga asoslanib tarbiya qilish ishlarini tashkillanishi uchun katta imkoni yatlarga ega, chunki mahallaning faoliyati yahtit va tabiiy va kunlik faoliyat davomida pedagogikaning tamoyillarini o'zida namoyon qiladi.

Mahallaning yaqin ijtimoiy muhit sifatida, hayotning ma'lum bir qancha salbiy jihatlarini zararsizlantirishga imkoniyat yaratadi, yoki ularni jamiyatdagi g'oyalar va ideallar, xalqning ma'naviyati va madaniyati, shaxsning manfaatlariga mos kelishiga qarab sezilarsiz darajaga keltiradi. Bunga "Oila-mahalla-ta'lim muassasasi" loyihasida, doirasida hamkorlikka imkon yaratadi, OTM va mahallaning ozaro aloqasi talabalarga milliy qadriyatlarni singdirish boyicha turli jamoaviy va shaxsiy faoliyat turlarini tashkil qilishga yo'l ochadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. F.G Nurullayev, Firdavs To'xtayev-[MUSIQIY TOVUSHLARINING XUSUSIYATLARI TENDENTSIYALARI](#). Journal of science-innovative research in Uzbekistan, 2024/12/1, Tom-2,12, 8-15 betlar
2. Nurullayev Farrux Gaybulloyevich, X.G Saidovna. [FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS THROUGH THE MEANS OF UZBEK FOLK SONGS](#). International journal of artificial intelligence ISSN: 2692-515X
3. Xujayev Dilmurod Bakiyevich, Nurullayev Farrux Gaybulloyevich- [MAVRIGI VA BUXORCHA KONSEPTSIYASI TAMOYILLARI BUXORODA QAROR TOPISHI](#), International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING, 2024/4/30, Tom-5,1, 515-520 betlar
4. D.M Yusupovich, N.F. Gaybulloyevich- [Milliy Musiqa San'ati Ravnaq Topishida O 'Zbek Folklorining O 'Rni Va Ahamiyati](#)- Diversity Research: Journal of Analysis and Trends, 2024/2/6, Tom-2,2, 4-8 betlar

5. Egamov Oxunjon Saidovich Nurullayev F.G- [BUXORO VOHASI FOLKLOR QO'SHIQLARI O'ZBEK XALQINING BOY MEROSI SIFATIDA](#), Confrencea - Virtual International Conferences, "International Conference on Advance Research in Humanities, Sciences and Education." [Vol. 1 No. 1 \(2024\)](#)
6. Istatov Muhridin Qaxramonovich, Nurullayev Farrux Gaybulloyevich- [MUSIQIY TOVUSHLARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA CHOLGU ASBOBLARIDA JOR BOLISH USLUBLARI](#). International Conference on Advance Research in Humanities, Sciences and Education, Hosted from New York, the USA <https://confrencea.org> January 30th, 2024, Confrencea 1 (1),74-78
7. Norqulov Sh Sh, F.G Nurullayev. [SKRIPKA CHOLG'U ASBOBIGA BIR NAZAR. PEDAGOGS INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL | PEDAGOGS | PED | VOLUME-76 | ISSUE-1\(2025\)](#)
8. Norqulov Sh Sh, F.G Nurullayev. [MUSIQA TO'GARAGLARINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHGA OID NAZARIY-PEDAGOGIK HAMDA PSIXOLOGIK ASOSLAR. ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ | INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL](#) . Vol. 39 No. 1 (2025)
9. Nurullayev Farrux Gaybulloyevich .[O'QUVCHILARGA BOLALAR FOLKLOR QO'SHIQLARINI O'RGATISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI](#). [Vol. 75 No. 1 \(2025\): PEDAGOGS INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL | PEDAGOGS | PED | VOLUME-75 | ISSUE-1](#).
10. Sayfullayev Sanjarbek Sadullayevich Nurullayev Farrux Gaybulloyevich. [FOLKLOR QO 'SHIQLARINING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI](#). International Conference on Advance Research in Humanities, Sciences and Education, Hosted from New York, the USA <https://confrencea.org> January 30th, 2024
11. Rustamov Feruz Tavakkal ogli, & Nurullayev Farrukh Gaybulloyevich. EDUCATION OF A CHILD BY MUSIC IN THE EARLY PERIOD OF LIFE. (2023).Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 22, 29–34.Retrieved from <https://sjird.journal> spark.org /index.php/ sjird/article/ view/863
12. Usmanov Azizbek Azamatovich, Nurullayev Farrukh Gaibulloyevich. THE ROLE OF MUSIC CULTURE LESSONS IN THE GROWTH OF THE CONSCIOUSNESS OF

- THE STUDENT YOUTH AND NATIONAL THINKING. (2023). *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 1(4), 5-9.
13. Usmonov Azizbek Azamatovich, Nurullayev Farrux Gaybulloyevich. O'Quvchilarni Ma'naviy-Axloqiy Shakllantirishda O'zbek Xalq Qo'Shiqlari Ahamiyati. *Progress Annals: Journal of Progressive Research*|Vol. 1 No. 8 (2023): Progress Annals.Published: 2023-12-06
 14. X.M.Ashurmuxamadovna, N.F.Gaybulloyevich МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING MUSIQIY FAOLIYATI. (2023). *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 3(4), 14-19.
<https://mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/282>
 15. Nurullayev Farrux Gaybulloyevich. "O'ZBEK MUSIQASI TARIXI" FANINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR. *Ilm-fan va texnologiyalar*. 2023 №2(1) Наука и технологии
 16. Habibullayeva G.H.,Nurullayev F.G. O'ZBEK FOLKLOR QO'SHIQLARINING BOLALAR TARBIYASIDAGI AHAMIYATI. *Inter education & global study* 2023
 17. Z.X Xamrayev, F.G Nurullayev - O 'ZBEK ESTRADA SAN'ATINING XALQ MADANIY HAYOTIDA TUTGAN O 'RNI - *Экономика и социум*, 2023 № 4-2 (107) стр 325-328
 18. Hamdamova Sitora Rustamova, Nurullaev Farrukh Gaibullayevich-MUSIC AS A TOOL FOR RAISING CHILDREN EARLY LIFE.*Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*.2022/11/29 Vol.9, 422-427
 19. Фаррух Гайбуллоевич Нуруллаев-Значение Фольклёрной Музыки В Воспитание Детей.*Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*.2022/11/24. Vol 12. 189-193
 20. Rahmonova Hojibuvi Rizojon Qizi, Nurillayev Farrux-Musiqaning inson ruhiyatiga tasiri qadimgi dunyo olimlarining qarashlarida. *Ta'lim fidoyilari, OOO «Research and publications»* 2022.Vol 24,№ 45, 73-83
 21. Madaminova Muyassarxon, Nurullayev F.G.-UMUMIY ÓRTA TA'LIM МАКТАБЛАРИДА MUSIQA TARBIYASI.*Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*2022 Special issue,130-134, OOO «THE FUTURE OF A NEW DAY»

22. Фаррух Гайбуллоевич Нуруллаев- Случайный выбор качественных характеристик материала по музыки или порядок его изложения в процессе создания музыки или исполнения опуса. SCIENTIFIC PROGRESS.2021.Vol 2, №4(pp. 588-593)
- 23.Nurullaev F.G. The role of folklore in the raising of children. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 12, 2020 Part III ISSN 2056-5852.
- 24.Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Роль фольклорных песен в воспитании учащихся. Научно– методический журнал «Проблемы педагогики» №3(48). Москва 2020. С.15-17.
- 25.Нуруллаев Ф.Г., Композиционный и исполнительский процесс в музыке // «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 576-581.
- 26.Нуруллаев Ф.Г. Импровизаторское творчество в XX веке по сфере музыке// «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 582-587.
- 27.Nurullayeva N.G., Nurullaeva N.K., Nurullaev B.G. Role and significance of folkler music in the upbringing of children of preschool age. Academicia An International Multidisciplinary Research Journal. Vol.10, Issue 10, October 2020.
- 28.Нуруллаев Ф.Г., Музыкальный процесс в западной музыке // «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021. - pp.570-575.
- 29.Нуруллаев Ф.Г., Норова Ш.У. Психология музыкальных дидактических игр на интегрированных занятиях// Вестник интергративной психологии. Журнал для психологов. Выпуск №17, 2018. – С.295-299.
- 30.Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Музыкально-историческое наследие центральной Азии (психологический настрой армии Темура). Психология XXI столетия, 18-20 марта 2020 года С. 115-118.

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ПУТЬ К СВОБОДЕ: ВКЛАД МАРЬЯМ
СУЛТОНМУРОДОВОЙ В РЕФОРМАТОРСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ДЖАДИДОВ

Шодиева Ирода Саъдуллаевна

Навоийский университет инноваций

Преподаватель кафедры филологии и преподавания языков

Аннотация. В данной статье рассматривается роль Марьям Султонмуродовой — одной из ярких представительниц джадидского движения в Центральной Азии начала XX века. Джадидизм, возникший как прогрессивное реформаторское движение среди мусульманских народов, стремился к модернизации образования, расширению прав женщин и обновлению общественной жизни. Особое внимание в работе уделено вкладу женщин в развитие джадидизма, а также педагогической и философской деятельности Султонмуродовой. Её идеи об образовании, равенстве и правах женщин стали важной частью культурных преобразований того времени. Исследование подчеркивает значимость женского участия в реформаторских процессах и актуальность наследия Султонмуродовой для современного понимания истории женского движения в регионе.

Ключевые слова: джадидизм, Центральная Азия, Марьям Султонмуродова, женское образование, социальные реформы, права женщин, педагогика, модернизация, мусульманские общества, феминизм.

Abstract .This article examines the role of Maryam Sultanmurodova — one of the prominent figures of the Jadid movement in Central Asia in the early 20th century. Jadidism, which emerged as a progressive reformist movement among Muslim peoples, aimed at modernizing education, expanding women's rights, and renewing social life. Special attention is given to the contribution of women to the development of Jadidism, as well as to

Sultanmurodova's pedagogical and philosophical activities. Her ideas about education, equality, and women's rights became an important part of the cultural transformations of that era. The study emphasizes the significance of women's participation in reform processes and the relevance of Sultanmurodova's legacy for the contemporary understanding of the history of the women's movement in the region.

Keywords: Jadidism, Central Asia, Maryam Sultanmurodova, women's education, social reforms, women's rights, pedagogy, modernization, Muslim societies, feminism.

Джадидизм возник как прогрессивное движение в конце XIX века в мусульманских странах, стремившееся обновить общество, реформировать традиционные устои и внести элементы современности в религиозную и культурную жизнь. Его философия была направлена на необходимость реформирования образования, включая преподавание в традиционных школах (медресе) и повышение социальной роли женщин. Джадиды утверждали, что единственным путем для прогресса является открытость новым идеям, что позволило создать движущую силу для социальной и образовательной реформы.

Хотя джадидизм ассоциируется преимущественно с мужчинами, его идеалы охватывали и женщин. В отличие от традиционного подхода, джадидисты Марям Султонмуродова была одной из ярких и вдохновляющих фигур джадидистского движения в Центральной Азии в начале XX века. В эпоху, когда женские права и возможности были сильно ограничены, её деятельность привлекала внимание как в области образования, так и в социальной реформации. Султонмуродова явилась примером того, как женщины могли оказывать влияние на развитие общества, особенно в сфере образования и просвещения. В данной статье будет рассмотрена её роль как женщины джадид и её вклад в развитие образовательных и социальных реформ.

стремились дать женщинам доступ к образованию и новым возможностям.

Женщины, такие как Марям Султонмуродова, стали активными участниками реформ, помогая пробудить у женщин чувство собственной ценности и необходимости образования. Женский вклад в джадидизм является важной частью истории культурных преобразований в Центральной Азии.

Марям Султонмуродова родилась в начале XX века и стала одним из ярких представителей женской образовательной и философской мысли того времени. Получив образование, она активно включилась в реформаторские процессы, защищая права женщин на образование и саморазвитие. В её деятельности особое внимание уделялось созданию образовательных программ, направленных на развитие женщин, и она сыграла ключевую роль в распространении идей джадидизма среди женского населения.

Марям Султонмуродова была не только педагогом, но и философом, чьи идеи о равенстве и правах женщин стали важной частью джадидского движения. Её педагогические взгляды сочетали традиционные методы обучения с новыми подходами, основанными на научных знаниях. Султонмуродова утверждала, что образование — это ключ к улучшению положения женщин в обществе, и её работы по обучению девочек стали моделью для реформ в других странах Центральной Азии.

Таким образом, Марям Султонмуродова стала важной фигурой в истории джадидизма и феминистского движения в Центральной Азии. Её педагогическая и философская деятельность оказала глубокое влияние на развитие женского

образования и на идеалы равенства в обществе. Вклад Султонмуродовой в джадидизм продолжает оставаться актуальным и важным для понимания роли женщин в социально-культурных преобразованиях начала XX века.

Список использованной литературы

- 1.Ахмедова, Д. А. Джадидизм в Центральной Азии: история и идеология реформаторского движения / Д. А. Ахмедова. – Ташкент: Фан, 2009. – 216 с.
- 2.Каюмов, А. Реформаторское движение джадидов в Средней Азии (конец XIX-начало XX вв.) // Вопросы истории. – 1990, № 4. – С. 88-99.
- 3.Khalid, A. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia / Adeeb Khalid. – Berkeley: University of California Press, 1998. – 382 p.

**MUHAMMAD YUSUF SHE'RIYATIDA IYMON MASALASI("IYMON
QO'SHIG'I" SHE'RI MISOLIDA)**

Abdusharifova Sarvinoz- Urganch davlat universiteti Filologiya va san'at fakulteti
3-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Shoir Muhammad Yusuf qalamiga tegishli "Iymon qo'shig'i" she'rini tahlil qilish orqali butun insoniyat, butun dunyoni saqlab qoluvchi kuch- iymon haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: iymon, e'tiqod, insoniylik, tasavvuf, saxiylik.

Iymon- kishiga u dunyo-yu bu dunyo saodatini beradigan, uni nafs balosidan saqlab, yurakni sof tutadigan tuyg'u- bu iymondir. Odamzod borki, uning qalbi doimo ezgulik, poklikka talpinadi, gunoh ishlardan o'zini pana tutadi. Kishini bu foniy dunyo lazzatlaridan, uning o'tkinchi noz-ne'matlaridan qaytaruvchi, uni insofga chaqirguvchi tuyg'u, shaksiz, uning qalbida jo'sh urgan iymon tuyg'usi hisoblanadi.

Mumtoz adabiyotimizda komil inson masalasi alohida o'rin egallar ekan, shaxsni kamolotga yetaklab uni komil inson darajasiga ko'taruvchi bosh fazilatlardan biri iymondir. Alisher Navoiyning "Xamsa" dostonidagi birinchi kitob, "Hayrat ul-abror" ning birinchi maqolati ham, aynan iymon haqida so'z yuritiladi. Unda iymonga shunday ta'rif berilad: "Demak, sabr, shukr va hayodan iborat bo'lgan odamlargina Inson degan sharafli nomga munosibdir, iymondan uzoq bo'lgan kishilarni esa bu nom bilan atab bo'lmaydi"[1:18]. Biz bu fikrdan shuni anglab yetishimiz mumkinki, iymonli kishi o'zida uch xil xislatni mujassam etmog'i darkor: sabr, shukr va hayo. Kishida shu uch xislat mavjud ekan, albatta, uning uning mustahkam bo'ladi. Iymon masalasi nafaqat o'tmishning, balki bugungi kunning ham dolzarb muammolaridan biriga aylangan, desak mubolag'a bo'lmaydi. Shu jumladan, o'zbek she'riyatida o'z o'rniga ega bo'lgan shoir Muhammad Yusuf ham ushbu mavzuga qo'l urib, ummatni iymonli bo'lishga chorlaydi.

Umrning har kuni bayrammas, to'ymas,

O'char oqshomi bor oldinda chiroq.

Ajrim bo'lar bir kun savob-u gunoh.

Cho'yan doshqozonga shayton o't qalar,

Qutqarsa bir kuni iymon qutqarar...[2:29]

Shoir qalamiga mansub ushbu she'r 4 band, 24 misrani tashkil qiladi. She'r birinchi bandining qofiyalanish tizimiga to'xtaladigan bo'lsak, *to'ymas* so'zi bilan *qo'ymas*, *chiroq* so'zi bilan *gunoh*, *qalar* bilan esa *qutqarar* so'zlari o'zaro ohangdoshlik kasb etgan. Badda savob va gunoh so'zlari tazod she'riy san'atini yuzaga keltirgan, bundan tashqari bayram, to'y kabi ma'nosi bir-biriga yaqin bo'lgan so'zlarni qo'llash orqali tanosub san'ati vujudga kelgan. She'rning birinchi bandi mazmuniga to'xtalar ekanmiz, unda shoirning to'g'ridan-to'g'ri maqsadga o'tib, o'z fikrlarini, iymonga chaqiriqlarini bayon etganligining guvohi bo'lamiz. Shoir Muhammad she'rning birinchi bandida insonlarni bu g'animat dunyoda kayf-u safo, aysh-ishratga berilmasdan u dunyo saodati uchun harakat qilishga chorlaydi. Zero, bu dunyo bir sinov maydoni kabidir. Agar biz uning har bir kunini havoyi hirslarga berilib, bazm-ziyofatlar bilan o'tkazar ekanmiz, oqibatda qachondir umrimiz o'z nihoyasiga yetganini sezmay qolamiz. Shoir "O'char oqshomi bor oldinda chiroq" degan jumlaning qo'llar ekan, bunda chiroq umrga qiyos etiladi. Har qanday chiroq esa bir kunmas, bir kun so'nadi. Keyingi misrada ijodkor insonning tashqi ko'rinishiga qarab baho bermasdan uning qilgan savob- u gunohlariga qarab baho berish joizligini ta'kidlaydi, sababi kishini jannatiy yoki do'zaxiy bo'lishi uning kiygan qimmatbaho kiyimlari, yoxud uning bu dunyoda yig'ib tergan mol-dunyosiga qarab o'lchanmaydi. Insonni o't qalangan cho'yan doshqozondek do'zax azobigan faqatgina uning iymoni qutqaradi.

Noming tutgan tuzing totmay ketmasin.

Uyingda har kuni yostiq yetmasin.

To'rtta mayizingni qush ham yeb ketar,

Uying chetlab odam zoti o'tmasin.

Berk saroymas – ochiq ayvon qutqarar,

Mezbonni bir kuni mehmon qutqarar...[2:30]

Ushbu bandda *ketmasin, yetmasin* hamda *ketar,qutqarar* soʻzlari qofiyadosh soʻzlar boʻlib kelgan. Muhammad Yusuf yuqorida keltirilgan misralar orqali kishini saxiy boʻlishga chorlaydi. Bilamizki, insoniylikka xos boʻlgan bu xususiyat oʻzbek millatining qon-qoniga singib ketgan, shuning uchun bu xislat bizga yot emas, albatta. Biroq shoir shunga qaramasdan bizni baxillikdan yiroq boʻlishga chorlashda davom etadi. Bu fikrlarga uygʻun ravishda Hotam Toy hikoyatini keltirsak. Hikoyada aytilishicha, arab mamlakatidan kelayotgan karvon, yoʻlda oziq-ovqatdan qiynalib qolmaylik, deb oʻylab, Hotam Toy xonadoniga tushdilar. Karvon orasida bir tentak odam bor edi. U: “Ey Hotam, noming karaming tufayli olamga mashhur boʻldi, biz ham bugun senga mehmonmiz”, dedi. U gapini tugatmagan ham ediki, karvonning semiz tuyalaridan biri xastalanib qoldi. Odamlar haligi tentakka, sen mehmonsan, tilingni tiysang, yaxshi boʻlardi, deb tanbeh berdilar. Xullas, Hotam tuyani soʻyib, karvonni mehmon qildi. Erta tongda karvon yana yoʻlga otlandi. Shu payt uzoqdan ot choptirib kelayotgan odamlar koʻrindi, ular bir tuyani ham olib kelayotgan edilar. Bu tuya kechagi tuyaning aynan oʻzi edi. Karvon bu ahvolni koʻrib, otliqlardan soʻradilar. Otliqlar shunday javob berdilar: “Kechasi Hotam tushimizga kiribdi, koʻzlari yoshlangan. U bizga aytdiki, bugun mehmonlar kelgan edi, men ulardan bir tuya qarz olib soʻyib, ularni mehmon qildim dedi va tuyaning belgilarini soʻzladi. Hotam bizga, tezroq boʻlinglar, karvon tong otishi bilan ketadi, aynan ularning tuyasiga oʻxshaganini olib kelib, karvonga yetkazinglar, deya bizni shoshirdi. Kechagi soʻyib yegan tuyasidan ularga oʻgʻirlik kelmasin, menga esa halol boʻlsin, dedi”[3:447]. Serqirra ijodkor Muhammad Yusuf ham ushbu bandga shu hikoyat mazmunini singdirgan.

Xor qilib oʻynama har kimsa boshin;

Yigit gʻaribi-yu qizning yuvoshin.

Koʻshkingni koʻz-koʻzlab, zaringdan soʻzlab,

Mustarin koʻzidan oqizma yoshin.

Kimda – ketar husn, kim xush boʻy tarar,

Lolani hokisor rayhon qutqarar[2:30].

Ushbu baytda shoir kishilarni hilmlil bo'lishga chorlaydi, ya'ni ijdokor past fe'lli, muloyim insonlarni kim bo'lishidan qat'i nazar xoh u shoh bo'ladimi, xoh bir kambag'al, g'arib – ularning barchasiga bir xil munosabatda bo'lishni uqtiradi. Muhammad Yusuf bandning so'nggi ikki misrasida ham ushbu fikrga go'zal misol keltirib, chiroyli dalillaydi. Ya'ni alvon lola qanchalik go'zal bo'lmasin, qanchalik o'ziga jalb qilmasin, lekin u baribir ko'rksizgina rayhonchalik xushbo'y hid tarata olmaydi. Ushbu banddan shuni anglash mumkinki, shoir bu yerda insonni tashqi ko'rinishiga emas, balki uning ichki dunyosi, muomalasiga qarab baho berish kerak degan fikrni ilgari suradi.

Botinda boshqa-yu zohir bo'laksan

Avval boshqa eding, oxir bo'laksan.

Ko'ngil ko'chasida, ko'ngil ko'yida,

Kelgan izga qaytib borar yo'laksan.

Bunda har kim o'zi qul – jon qutqarar,

Na shoh, na hakimi Luqmon qutqarar[2:30].

She'ring so'nggi bandi tasavvufiy ma'no kasb etgan bo'lib, bu bandda inson bu dunyoda qanchalik rohat-farog'atda yashamasin, bir kun kelib qilgan savob-u gunohlarining ajrini tortadi. Bu dunyoga kelishning bir kun ketishi ham bor. Savol-javob kunida bizni na shoh, na Luqmoni Hakimday oqil, dono faylasuf qutqara oladi. Bizni faqat qilgan savob amallarimizgina qutqara oladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, shoir ushbu she'ri orqali butun bir insoniyatni iymonli bo'lishga, kibr-u havoga berilmasdan bir-birimizga mehr-oqibatli bo'lishga chorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alisher Navoiy. Xamsa. Hayrat ul-abror.
2. Muhammad Yusuf. Iymon qo'shig'i.
3. Nasimxon Rahmonov. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi.

ANALYSIS OF QUALIFICATION REQUIREMENTS, CURRICULA, AND TEXTBOOKS FOR 2ND-COURSE STUDENTS AT HIGHER EDUCATION

Dushanova Nargiza Mamatkulovna

Samarkand State Institute of Foreign Languages

The main document containing training requirements for students and recommendations for their teaching of foreign languages is the Qualification requirements for the Bachelor's degree program in Foreign Language and Literature-60111800: English Language, approved by the order №344 of August 8, 2023-year of the Ministry of Higher Education, Science, and Innovation of the Republic of Uzbekistan. This Qualification requirements for the Bachelor's degree program in Foreign Language and Literature-60111800 includes the following sections:

1. Foreign Language and Literature: English Language-General description of the Bachelor's Degree Program
2. Requirements for professional competencies of bachelor's degree holders in the 60111800-Foreign Language and Literature: English language program

The analysis of the section 1.2.4. Professional duties of bachelor's degree holders in this program reveal that according to the National Qualification Framework, Level 6, and in alignment with the fields, objects, and types of professional activities associated with 60111800-Foreign Language and Literature: English Language bachelor's program, a graduate must be capable of performing the following professional duties:

In Pedagogical Activity:

While planning the learning process, a graduate must be able to develop a curriculum according to the goals of State Educational Standards (SES) and educational programs, adapt educational programs based on students' needs and interests, design lesson plans according to specific lesson objectives and expected outcomes, plan teaching methods and formats using a differentiated approach, plan the use of instructional, visual, and handout materials.

The next section is titled "To ensure the effectiveness of education in pedagogical performance" a student in this direction should be able to set tasks based on lesson objectives and students' capabilities, use demonstration and handout materials appropriate to the lesson topic, plan effective time management during the lesson, make efficient use of information

and Communication Technologies (ICT) in the educational process, organize lessons based on students' learning outcomes and analyze the effectiveness of teaching approaches, select teaching methods and strategies that align with students' educational goals and age characteristics, using active teaching methods, apply approaches aimed at developing students' core competencies and life skills, organize students' group and project-based work, promote self-assessment skills, provide differentiated support to students, ensure the integration of theory and practice, create opportunities for students to develop independent thinking, achieve motivation during the lesson, facilitate effective communication in the classroom.

While compiling the themes for Phenomenon-based learning, we have taken into account the list of requirements in the section titled Pedagogical Performance in which a graduate must be able to acquire core competencies and life skills. One of the objectives of Phenomenon-based learning is reflected in the development of life skills and core competencies such as Personal skills (self-awareness, self-management, resilience), Interpersonal skills (Communication, teamwork, and empathy), thinking skills (critical thinking, problem-solving, and decision-making), practical life skills (time management), digital literacy (using technology safely and effectively). Also, the themes integrated with the Phenomenon-based approach facilitate learners not only to acquire a theoretical basis of the theme but also exposed to the practical side of it. A learner can see, observe, and sense a real phenomenon demanding a tangible solution from them. This process will ultimately urge them to think independently and achieve motivation during the lesson, a key element in a deep learning process.

In the next section titled "To Assess Learning and Provide Feedback, a graduate must be able to use various methods and tools to assess learning outcomes, employ diverse methods and tools to diagnose educational results, analyze students' learning outcomes, use the results of analysis to adjust lesson plans and teaching methods, know and effectively apply assessment criteria in practice, identify and analyze existing problems in the learning process.

The following section supports the idea that a graduate must be able to use various methods and tools to detect educational results and analyze their learning outcomes. The themes integrated with the Phenomenon-based learning approach facilitate learners to find effective solutions to the relevant educational problems. During this process, they will have an opportunity to apply different methods to find a solution by analyzing whether their

solutions will work in the process. Also, while working with specific issue, it is possible they can come across additional educational matters demanding further research with an effective measure. As one of the key principles of the Phenomenon-based learning approach states that the learning process should stimulate life-long learning.

Regarding the section titled “Scientific-research performance” a graduate must be able to conduct research in scientific institutions and research centers in the field of English language and literature on topics related to subject content and teaching methodology, purposefully search for and identifying the latest scientific achievements related to English language and literature on the internet, and directly applying them in practice, study scientific collections and both local and international research findings related to the methodology of teaching English and subject-specific areas, prepare scientific research projects and participating in the evaluation of literature and scholarly works in the field, collect, process, and systematically analyze scientific information on specific topics, possess the ability to apply research results and developments in the field of English language and literature.

The primary aim of this section is to encourage students to acquire research skills. Specifically, the ability to work with the scientific materials, analyze their contents to select the appropriate ones, synthesize the authors’ ideas, and apply research results relevant to their chosen field is an essential part of the learning process. Completing all these procedures without the assistance of teachers will help them be independent and self-reliant learners capable of managing their research work.

In the next section titled “In Spiritual and Educational Activities”, it is stated that a graduate must be able to know the methods and technologies for developing students’ immunity against ideological and informational attacks.

The processes of analyzing, synthesizing, and evaluating the content claim to safeguard learners from ideologies and encourage forming immunity against informational attacks.

The section titled “ Organizational and Managerial Activity” states that a graduate must be able to develop mechanisms for monitoring and evaluating the quality of the educational process using pedagogical and information technologies, organize and manage social, spiritual, and educational activities within a team, make sound decisions in situations involving diverse opinions; have the ability to develop a work plan related to their professional activities, monitor its implementation, and evaluate the outcomes of the work performed.

This section aimed at facilitating a learning process in which a learner can organize educational activities involved in learning and manage the tasks while working in a team and having the capacity to make workable decisions, and organize a learning process leading to tangible outcomes, and be responsible to the whole learning process. These all processes are supposed to be reflected in the themes based on the key principles of the Phenomenon-based approach.

2. Requirements for Professional Competencies of Bachelor's Degree Holders in 60111800 – Foreign Language and Literature (English Language and Literature)

The main aim of the subsection titled “General Competencies” is the instilling the skills for personal development, the ability to self-assess objectively, and to enhance the intellectual development of learners, effectively apply the core principles and methods of general and specialized disciplines in addressing social and professional tasks, express thoughts clearly and systematically in the native language, work with academic texts, and demonstrate written and oral communication skills in either the native or a foreign language for public speaking purposes, utilize methods, techniques, and tools for gathering, filtering, storing, and processing information, and demonstrate media literacy and skills in working with global computer networks, understand the principles of conducting scientific research and achieve scientific knowledge, demonstrate the ability to maintain a healthy lifestyle in accordance with hygiene, occupational safety, and environmental protection standards.

In the next section titled “Professional Competencies” a graduate must be able to have the ability to model the educational and upbringing process and apply it in teaching practice, be proficient in organizing collaborative and interpersonal interaction among participants in the educational process, the ability to implement interdisciplinary integration in solving professional tasks, as well as ensuring the integration, continuity, and harmony between theory and practice, mastery of critical thinking methodologies, ensure technical safety in English language and literature classes, possessing a value-based attitude toward inclusive education, familiarity with hospital pedagogy technologies for working with students requiring long-term treatment, capability to deliver outcome-oriented and mobility-focused instruction that helps learners develop competencies for adapting to a changing labor market and fosters the development of an active civic position. The primary purpose of this section entails learners to be proficient at working collaboratively while accomplishing educational tasks and implementing theoretical knowledge in practice by integrating several disciplines

into one to know different professional perspectives concerning the discussed topic. These all capacities acquired in the learning process can prepare professionals who can meet the demands of the current and future labor market.

The analysis of the program of Integration of Language Skills has revealed that the purposes and tasks of this module are as follows:

- to teach students the integrated use of oral and written forms of the language;
- to develop communication skills in various contexts, particularly to improve their practical and theoretical knowledge of the foreign language being learned;
- to ensure that they can confidently apply the acquired knowledge, skills, and competencies in their professional and academic activities.

The module is aimed at developing communication skills to ensure the application of acquired knowledge, skills, and competencies in their academic careers.

The objective of the subject is to teach the necessary language skills in an integrated manner and to develop communication competencies so that students can achieve a B2+ level proficiency in the foreign language being studied, according to the internationally recognized standards.

Table 2.1

Outcomes of mastering the subject	Teaching technologies and methods
Attain B2+ level proficiency in the foreign language according to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR)	Working in groups and pairs
Acquire speaking and listening comprehension skills in the target foreign language	Interactive case studies, Boomerang method
Improve language skills along with developing transferable skills	Logical thinking and rapid Q&A sessions

Be able to evaluate their progress in developing language skills and demonstrate reflection skills	Preparing and delivering presentations
Possess knowledge, skills, and competencies related to oral speech and listening comprehension practice	Conducting brainstorming sessions and debates Self-assessment and using conceptual charts

From the table, it is clear that the progress in speaking and listening is expected outcomes of this module which can be proven when students achieve B2+ level proficiency according to the Common European Framework of Reference for languages (CEFR). There is no attempt to develop Higher-order competencies such as analytical, evaluative and creativity skills.

References

1. Makhmurovna, S. B., & Dahiya, R. Analysis of Italian and Russian Paroemias Reflecting the Concept of Time.
2. Nizomiddinovna, S. N., & Maxmurovna, S. B. (2025). Lexical and semantic analysis of antonymic correlated italian proverbs on friendship and love. Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research, 3(3), 21-25.

DEVELOPMENT OF SOCIO-DEMOGRAPHIC PROCESSES

Zaretdinova Nesibeli Kurbanbaevna

Berdaq Karakalpak State University

Associate Professor, Department of Social Sciences

Research Institute of Family and Gender

Independent Researcher

e.mail: zaretdinovanesibeli@gmail.com

Abstract: This article analyzes demography, social demography, and development trends. The theory of demographic transition and J. Caldwell's concept are deeply analyzed. Reproductive behavior and family relationships are considered central to demography. Among the methodological approaches are statistical, sociological, and historical methods. The article focuses on contemporary demographic problems and the need to manage them.

Keywords: Demography, social demography, Caldwell, demographic policy, birth, death, migration, urbanization, family, marriage, divorce, sociology, forecasting

Аннотация: В данной статье анализируются демография, социальная демография и тенденции развития. Глубоко проанализированы теория демографического перехода и концепция Дж. Колдуэлла. Репродуктивное поведение и семейные отношения считаются центральными в демографии. Среди методологических подходов - статистический, социологический и исторический методы. В статье основное внимание уделяется современным демографическим проблемам и необходимости их решения.

Ключевые слова: Демография, социальная демография, Колдуэлл, демографическая политика, рождение, смерть, миграция, урбанизация, семья, брак, развод, социология, прогнозирование

Social demography is a scientific discipline that forms at the intersection of sociology and demography, studying the interaction of demographic and social processes. Social demography differs from demography itself in its research aspect: the first studies population growth at the macro level for the entire population or its large groups, the second considers its structure at the micro level. Accordingly, social demography is aimed at studying social

norms, demographic relations, demographic behavior, and its factors. This determines the characteristics of the methods used in social demography, among which sociological and socio-psychological research methods (interviews, tests, etc.) occupy an important place [1, p.42].

The population is always in motion, that is, it is considered as a dynamic phenomenon. The factors influencing it - the economic situation, the political environment, cultural traditions, the level of spiritual life, and others - directly shape demographic processes. The science of demography serves to correctly assess population changes by studying these aspects.

The indicator from which the analysis of population and its changes begins is the absolute population, which characterizes the total size of the population, the number of people living in a certain territory at a certain time. The absolute population size is a momentary indicator, that is, it represents a certain point in time. It is obtained as a result of a population census or by calculation based on data on the number of births, deaths, as well as the migration balance (i.e., the difference between the number of arrivals and departures from a certain territory).

The absolute size of the population constantly changes over time. The census records the value of this indicator at a certain time. If there are at least two census data, then it is possible to study changes in the absolute population over a certain period of time. This change, that is, the difference between absolute population values in the final and initial periods, is called absolute population growth (absolute population decline, if the population decreases) [2, p.56].

The further development of demographic knowledge, conditioned by the development of general theoretical science, is characterized by the recognition of the influence of both economic and political factors. The first theories reflecting the connection of demographic processes with socio-economic and socio-political processes belonged to the classical theories of the demographic transition (A. Landry, K. Blecker, W. Thompson, F. Notestein, and others) [3, p.116]. The disadvantage of these theories is that they generalize the experience of Western countries, which makes it impossible to apply them to the analysis of the evolution of demographic processes in developing countries.

According to J. Caldwell's definition, a demographic transition means a decrease in the birth and death rates over the past two centuries from an average high and a very high level

to a low level. Demographic transition is presented on the basis of a sequence of stages. Such conclusions are presented in J. Caldwell's research on the diversity of stages of demographic transition.

Until the 1980s, socio-economic and socio-political approaches were used to analyze the main trends of demographic processes. After the 1980s, a humane attitude began to prevail in demography, calling man the highest value of civilization [4, p.9-28]. Accordingly, the further development of the theory of demographic development takes on an interdisciplinary character. The theory of the demographic transition was aimed not only at studying the evolution of demographic processes, identifying general trends in their emergence, but also at studying the internal mechanism of demographic processes.

In economically developed societies, not the core, but patriarchal family traditions are strong, the costs of raising children can be transferred to less developed countries, not only to parents, but also to other relatives, and children are the property of the family. Their birth and upbringing are manifested not in individual families, but in social groups. J. Caldwell identified three types of societies (primitive, traditional industry) corresponding to two types of economically rational methods of reproduction: in primitive and traditional societies, it is economically advantageous to have a maximum number with the difference between them. An industrialized society implies a small number of children or childlessness. However, this is an extreme situation, and J. Caldwell considered the demographic transition, first of all, not as a result of economic, but as a result of social changes, a product of changes in the family and its superstructures of the environment. J. Caldwell believed that in less developed countries, the transition to young children is possible through the modernization of the patriarchal mode of production (transition to a capitalist regime) and Westernization (adoption of new models of reproductive behavior, lifestyle, values). Individuality, competitiveness, and the ability to rely on one's own strengths - that is, behavioral stereotypes inherent in Western societies - can export it to less developed countries.

In our opinion, there is a certain discrepancy in J.Caldwell's concept of the demographic transition, that is, he recognized the modernization of the mode of production as the main decisive factor in demographic development, while simultaneously allowing the possibility of a demographic transition. For underdeveloped countries, a new mode of reproductive behavior can be "exported" using ideological or propaganda tools.

Thus, as can be seen from the analysis of existing concepts of demographic transition, it is possible to identify objective (changes in the type of society and the corresponding mode of production) and subjective factors determined by them (changes in the value of children in the hierarchy). A decrease in social values or a decrease in the "price" and an increase in the "price" of children) is a change in the ways in which factors increase. The concept classifies the stages of this process, proposes an explanation of its causes, and creates a conceptual basis for its prediction. The general scheme of the demographic transition is based on birth and death rates. The first stage, characteristic of primitive society, is characterized by a high level of mortality and births. The second stage is marked by the beginning of the Industrial Revolution, characterized by the control of mortality and the preservation of the previous birth rate, a decrease in mortality, as a result of which population growth accelerates sharply and a "demographic explosion" occurs.

Then the third stage begins, which is characterized by a decrease in births, a low mortality rate, as a result of which population growth slows down and stops with the end of the demographic transition.

Within the framework of the theory of the demographic transition, various approaches are distinguished:

- socio-economic;
- socio-political;
- socio-psychological;
- socio-territorial.

Among the well-founded demographic theories, the economic approach includes early theories of demographic development, in which demographic processes are considered as one of the variables of the economic process. Analysis of reproductive behavior of the population was carried out only within the framework of the economic approach (children were considered long-term consumer goods), without taking into account such factors as the influence of psychological, educational level, and social infrastructure. However, with the increasing complexity of the social system and the development of theoretical knowledge, the inconsistency of the economic approach in explaining the patterns of demographic processes is clearly manifested.

The modern view of the demographic situation is characteristic of J. Caldwell's concept of the demographic transition, which gives a general idea of the final stage in the development

of the theory of the demographic transition. The main idea of this concept is the determinism of the regime of social reproduction of the population, relations formed in the family based on economic interests. Within the framework of this concept, the dominant type of society determines the method of population reproduction, the type of reproductive behavior, and the economic feasibility of children. The advantages of J. Caldwell's concept are that it studies demographic processes not as a universal phenomenon, but in connection with socio-economic, socio-political, socio-psychological processes, and implements an interdisciplinary approach to research [5, p.372]. It is noteworthy that this concept already defines the necessary prerequisites for the homeostatic regulation of demographic processes, the connection between demography and family sociology.

Thus, the science of demography and social demography contributes to the proper management of population growth and the development of society; a comprehensive analysis and theoretical basis of demographic processes clearly demonstrate the complexity of these processes and their social significance.

Various approaches in the theory of demographic transition play an important role in understanding population change, reproductive behavior, and the interaction of demographic processes in connection with economic, political, psychological, and territorial factors of society. Socio-economic and socio-political theories are of particular importance in the study of bilateral factors, i.e., economic and political influences. However, their shortcomings created difficulties in ensuring their correct interpretation in the context of developing countries.

Also, modern theories, for example, in the concept of J. Caldwell, consider demographic processes as an organic relationship of economic, political, and psychological factors. These models allow for a more accurate understanding of demographic processes, taking into account the specific characteristics of society and its socio-economic situation. The new theory of demographic transition, expressing the analysis of trends and processes inherent in society and the family, paid special attention to the properties of these processes in the global and local context.

List of used literature:

1. Медков В.М. Демография. М.: Инфра-М, 2007. - С.42.
2. Смирнова И.В. Демография. Калуга, 2004. - С.56.

3. Судоплатов А.П. Современная буржуазная демография/ А.П.Судоплатов; Редакционная коллегия: Д.И.Валентей [и др.]. - Москва: Мысль, 1988. С.116.
4. Араб-Оглы, С. Э. Проблема народонаселения – одна из глобальных проблем современности / С. Э. Араб-Оглы, В. В. Бодрова // Народонаселение. Современное состояние научных знаний / под ред. Д. И. Валентей, А. С. Первушина. - Москва: Издательство МГУ, 1991. - С. 9-28.
5. Стратегия демографического развития России/ под ред. В.Н.Кузнецов, Л.Л.Рыбаковский. – Москва: Издательство ЦСП, 2005. – 208 с. Россия и страны мира. 2010: стат. Суббота. / Росстат. - Москва, 2010.С.372.

ZAMONAVIY RINOPLASTIKA USULLARINING YUTUQLARI

Xursanov Asliddin Murod o'g'li
Shopo'latova Madina Ismatullayevna
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tibbiyot fakulteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy rinoplastika (burun shaklini estetik va funktsional jihatdan to'g'rilash) usullarining rivojlanish bosqichlari, ilg'or texnologiyalar yordamida erishilgan yutuqlar va ularning amaliyotdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shu bilan birga, rinoplastik jarrohlikda qo'llanilayotgan yangi, minimal invaziv usullar, individual yondashuv tamoyillari va tiklanish davrini qisqartirish bo'yicha ilg'or yondashuvlar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Rinoplastika, plastik jarrohlik, estetik tibbiyot, burun shaklini to'g'rilash, minimal invaziv usullar, zamonaviy texnologiyalar.

Аннотация

В статье анализируются этапы развития современной ринопластики (эстетической и функциональной коррекции формы носа), достижения, достигнутые с помощью передовых технологий, и их значение в практике. При этом обсуждаются новые, малоинвазивные методы, применяемые в ринопластике, принципы индивидуального подхода и передовые подходы к сокращению периода восстановления.

Ключевые слова: Ринопластика, пластическая хирургия, эстетическая медицина, коррекция формы носа, малоинвазивные методы, современные технологии.

Abstract

This article analyzes the stages of development of modern rhinoplasty (aesthetic and functional correction of the shape of the nose), the achievements achieved with the help of advanced technologies, and their significance in practice. At the same time, it discusses new, minimally invasive methods used in rhinoplasty surgery, the principles of an individual approach, and advanced approaches to reducing the recovery period.

Keywords: Rhinoplasty, plastic surgery, aesthetic medicine, correction of the shape of the nose, minimally invasive methods, modern technologies.

Muammoning dolzarbligi

Inson tashqi ko'rinishi, ayniqsa yuzining muvozanati, uning ijtimoiy hayotda o'zini qanday tutishiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga va psixologik holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Burun esa yuzning markaziy nuqtasida joylashgan eng muhim estetik va funktsional a'zoldan biri sifatida alohida ahamiyatga ega. Shu bois, burundagi deformatsiyalar yoki tuzilmaviy muammolar nafaqat tashqi ko'rinishga, balki insonning sog'lig'iga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Bugungi kunda dunyo bo'ylab minglab odamlar turli sabablarga ko'ra rinoplastika operatsiyasiga murojaat qilmoqda. Sabablar turlicha: ba'zilar burnining shaklidan norozi bo'lsa, boshqalar esa tug'ma yoki keyinchalik yuzaga kelgan tuzilmaviy muammolar sababli nafas olishda qiyinchilikka duch kelmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida o'zining tashqi qiyofasidan norozi bo'lish holatlari ko'paygan. Ijtimoiy tarmoqlarda yuzaga kelayotgan "ideal ko'rinish" talablari bunday operatsiyalarga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Shuningdek, rinoplastika tibbiy nuqtayi nazardan ham nihoyatda dolzarb hisoblanadi. Masalan, burun septumining qiyshayishi, turli travmalar, yallig'lanish jarayonlari yoki allergik kasalliklar nafas olishni qiyinlashtirib, inson hayot sifatini pasaytiradi. Bunday holatlarda rinoplastika nafaqat estetik, balki terapevtik (davolovchi) vazifani ham bajaradi. Zamonaviy rinoplastika texnologiyalarining paydo bo'lishi esa bu muammoning dolzarbligini yanada oshirdi. Avvallari bunday operatsiyalar xavfli, og'riqli va uzoq tiklanish davri talab etuvchi jarayon deb hisoblangan bo'lsa, hozirgi kunda minimal invaziv usullar, anesteziyaning rivojlanishi, tiklanish muddatining qisqarishi va asoratlarning kamayishi tufayli rinoplastikaga bo'lgan ishonch ortib bormoqda.

Shunday qilib, rinoplastika — bu nafaqat tashqi ko'rinishni yaxshilovchi kosmetik chora, balki inson salomatligi, psixologik holati va ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlovchi zamonaviy tibbiyotning muhim yo'nalishidir. Aynan shu omillar rinoplastikaga oid ilmiy-tadqiqot va amaliy izlanishlarning bugungi kunda dolzarb va zarur ekanini ko'rsatadi.

Kirish

Rinoplastika — bu burun shakli va strukturasi ustida bajariladigan plastik jarrohlik bo'lib, u estetik yoki tibbiy (funktsional) maqsadlarda amalga oshiriladi. Har bir insonning yuzi o'ziga xos bo'lib, burun esa bu tuzilmaning markazida joylashgani sababli tashqi ko'rinishda juda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, burun shaklini o'zgartirish istagi insonlarda keng tarqalgan bo'lib, bu ehtiyoj rinoplastika sohasining rivojlanishiga olib keldi.

So'nggi yillarda texnologiyalarning rivojlanishi bilan rinoplastika jarayonlari ham ancha takomillashdi. Klassik usullar o'rniga minimal invaziv (kam kesishli), lazer va piezoelektrik texnologiyalar asosidagi, bemorga individual yondashuvga asoslangan yangi uslublar keng joriy etilmoqda. Bundan tashqari, nafaqat tashqi ko'rinish, balki nafas olish muammolarini bartaraf etishga qaratilgan funktsional rinoplastika ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, zamonaviy rinoplastika bugungi kunda nafaqat go'zallik uchun, balki inson salomatligi va hayot sifatini yaxshilash uchun ham xizmat qilmoqda.

Asosiy qism

1. Innovatsion texnologiyalar va texnik yondashuvlar

Zamonaviy rinoplastikada ilg'or texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Jumladan, **3D vizualizatsiya va kompyuter tomografiyasi** yordamida operatsiya oldidan burun shakli modellashtiriladi. Bu esa bemor va shifokor o'rtasida yaxshiroq muloqotni ta'minlab, kutilayotgan natijani oldindan ko'rish imkonini beradi.

Yana bir muhim yangilik — bu **piezoelektrik rinoplastika**. Ushbu texnologiya suyak to'qimalarini yuqori aniqlik bilan kesishga imkon beradi. Oddiy asboblarga qaraganda piezo asboblari atrofdagi yumshoq to'qimalarga zarar yetkazmasdan ishlaydi, natijada shish va og'riq kamroq bo'ladi.

2. Minimal invaziv va endonazal usullar

Ko'plab bemorlar tashqi chandiqlardan xavotirda bo'ladi. Shu sababli, **endonazal (ichki kirishli) rinoplastika** usuli keng qo'llanilmoqda. Bu usulda kesmalar faqat burun ichki qismida amalga oshiriladi. Bu esa tashqi ko'rinishda iz qoldirmaydi va estetik jihatdan mukammallikni ta'minlaydi. Bundan tashqari, tiklanish muddati ham qisqaradi, bemor odatdagi hayot tarziga tezroq qaytadi.

3. Funktsional rinoplastika va nafas olishni tiklash

Ko'pchilik rinoplastikani faqat estetik muammo deb biladi. Aslida esa, rinoplastika ko'p hollarda burun septumidagi qiyshayish (septum deviyasiyasi), burun chig'anoqlarining kengayishi yoki tug'ma deformatsiyalar kabi **nafas olishni cheklovchi omillarni bartaraf etish** uchun ham bajariladi. Bunday hollarda rinoplastika, masalan, **septorinoplastika** tarzida bajariladi. Bu usul orqali bemorning tashqi ko'rinishi bilan birga burun orqali erkin nafas olishi ham tiklanadi.

4. Bemorga individual yondashuv va psixologik omillar

Zamonaviy rinoplastikada har bir bemorning anatomiya xususiyatlari, yuzning proporsiyalari, teri qalinligi, hatto psixologik holati ham inobatga olinadi. Operatsiya oldidan

virtual simulyatsiya yordamida bemor bilan birgalikda kutilayotgan natijani rejalashtirish bu jarayonni yanada ishonchli va shaffof qiladi.

Shuningdek, rinoplastikadan keyingi ijobiy natijalar ko'pincha bemorning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ijtimoiy hayotga faolroq kirishishiga sabab bo'ladi. Bu esa rinoplastikaning nafaqat jismoniy, balki psixologik foydasini ham ko'rsatadi.

Xulosa

Rinoplastika — bu zamonaviy tibbiyotning tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri bo'lib, u go'zallik va salomatlikni uyg'unlashtirgan holda inson hayot sifati uchun xizmat qilmoqda. So'nggi yillarda bu sohadagi texnologik yutuqlar, jumladan 3D modellashtirish, piezoelektrik usullar, endonazal yondashuvlar va individual rejalashtirish tamoyillari rinoplastikani yanada xavfsiz, samarali va bemorlar uchun qulay holga keltirdi.

Bundan tashqari, rinoplastikaning nafaqat estetik, balki funktsional foydasi ham e'tiborga molik. Bu operatsiya orqali inson nafaqat chiroyli burunga, balki erkin nafas olish imkoniyatiga ham ega bo'ladi. Kelajakda bu sohada yangi biomateriallar, regenerativ texnologiyalar va robotlashtirilgan rinoplastika kabi innovatsion yondashuvlar orqali yanada yuqori natijalarga erishilishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gunter, J. P., Rohrich, R. J., & Adams, W. P. (2007). *Dallas Rhinoplasty: Nasal Surgery by the Masters*. Quality Medical Publishing, Inc. 1032 bet.
– Rinoplastikaning klassik va zamonaviy texnikalarini chuqur tahlil qiluvchi muhim qo'llanma.
2. Rohrich, R. J., & Ahmad, J. (2011). *Rhinoplasty: Planning, Techniques, and Outcomes*. Elsevier Saunders. 560 bet.
– Operatsiya oldidan rejalashtirish, bemorga yondashuv va texnik yutuqlar haqida.
3. Toriumi, D. M. (2016). "New Concepts in Nasal Tip Contouring." *Facial Plastic Surgery Clinics of North America*, 24(2), 129–145.
<https://doi.org/10.1016/j.fsc.2016.01.005>
– Burun uchini shakllantirishdagi yangi texnikalar haqida maqola.
4. Daniel, R. K. (2010). "The Preservation Rhinoplasty: Technique and Results." *Aesthetic Surgery Journal*, 30(6), 794–802.
<https://doi.org/10.1177/1090820X10382789>
– Rinoplastikada konservativ (saqlovchi) yondashuvlarni o'rganadi.

5. Ishii, L. E., Tollefson, T. T., & Basura, G. J. (2015). *Clinical Practice Guidelines: Rhinoplasty*. American Academy of Otolaryngology–Head and Neck Surgery Foundation.
– Rinoplastika bo'yicha klinik amaliyot ko'rsatmalari.
6. Sclafani, A. P. (2014). "Rhinoplasty Techniques: An Overview." *Facial Plastic Surgery*, 30(1), 12–18.
<https://doi.org/10.1055/s-0033-1360595>
– Turli rinoplastika texnikalarining tahlili.
7. Most, S. P. (2013). *Functional and Aesthetic Rhinoplasty*. Thieme Medical Publishers. 368 bet.
– Estetik va funksional rinoplastika yondashuvlarini o'z ichiga olgan fundamental manba.
8. Boenisch, M., & Nolst Trenité, G. (2011). "Long-term Results in Rhinoplasty Using the S-STE Technique." *Aesthetic Plastic Surgery*, 35(5), 773–782.
<https://doi.org/10.1007/s00266-011-9694-0>
– Innovatsion S-STE texnikasi natijalari haqida tadqiqot.
9. Perkins, S. W. (2010). "Minimally Invasive Rhinoplasty." *Facial Plastic Surgery Clinics of North America*, 18(1), 65–73.
– Minimal invaziv rinoplastikaning afzalliklari va kamchiliklari.
10. Sheen, J. H. (2000). *Aesthetic Rhinoplasty*. Mosby. 850 bet.
– Zamonaviy rinoplastika asoschisi hisoblangan muallifning fundamental asari.
11. Tardy, M. E., & Cheng, A. C. (2005). *Revision Rhinoplasty*. Thieme.
– Qayta rinoplastika (noaniq natijadan so'ng amalga oshiriladigan operatsiyalar) yuzasidan to'liq yondashuv.
12. Gunter, J. P. (2013). "Piezosurgery in Rhinoplasty: Preliminary Experiences." *Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery*, 66(9), 1204–1210.
<https://doi.org/10.1016/j.bjps.2013.03.033>
– Piezoelektrik texnologiya bilan rinoplastik operatsiyalarning amaliy tajribasi.

**TUXUMDON POLIKISTOZ SINDROMINING YANGI TEKSHIRUV USULLARI
VA DAVOLASH USULLARI**

Xolikova Nigina Ravshanovna
Begamova Sevinchbonu Xusniddinovna
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tibbiyot fakulteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada tuxumdon polikistoz sindromi (TPKS) bo'yicha zamonaviy diagnostika va davolash usullarining tahlili berilgan. TPKS ayollar orasida keng tarqalgan endokrin buzilish bo'lib, bepushtlik, gormonal nomutanosiblik va metabolik sindrom kabi salbiy oqibatlarga olib keladi. Maqolada sindromning klinik belgilarini aniqlash, ilg'or diagnostik vositalar, shu jumladan genetik va molekulyar tadqiqotlar, hamda yangi terapevtik yondashuvlar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: tuxumdon polikistoz sindromi, diagnostika, ultratovush tekshiruvi, insulin qarshiligi, gormonal terapiya, metformin, laparoskopiya

Аннотация

В статье представлен анализ современных методов диагностики и лечения синдрома поликистозных яичников (СПКЯ). СПКЯ является распространенным эндокринным расстройством среди женщин, приводящим к неблагоприятным последствиям, таким как бесплодие, гормональный дисбаланс и метаболический синдром. В статье рассматриваются клинические особенности синдрома, передовые диагностические инструменты, включая генетические и молекулярные исследования, и новые терапевтические подходы.

Ключевые слова: СПКЯ, диагностика, УЗИ, инсулинорезистентность, гормональная терапия, метформин, лапароскопия

Abstract

This article provides an analysis of modern diagnostic and therapeutic methods for polycystic ovary syndrome (PCOS). PCOS is a common endocrine disorder among women, leading to adverse outcomes such as infertility, hormonal imbalance, and metabolic syndrome. The article reviews the clinical features of the syndrome, advanced diagnostic tools, including genetic and molecular studies, and new therapeutic approaches.

Keywords: PCOS, diagnostics, ultrasound, insulin resistance, hormonal therapy, metformin, laparoscopy

Muammoning dolzarbligi

Tuxumdon polikistoz sindromi (TPKS) – bu nafaqat ayollarda uchraydigan ginekologik muammo, balki butun organizmga ta'sir qiladigan murakkab endokrin kasallikdir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, bu sindrom reproduktiv yoshdagi har beshinchi ayolda uchraydi. Afsuski, ko'pchilik bu sindromni faqat hayz buzilishi yoki homilador bo'la olmaslik bilan bog'laydi. Aslida esa TPKS bu – ayolning jismoniy va ruhiy holatiga, metabolizmi, gormonal balansi va hatto yurak salomatligigacha ta'sir etuvchi keng qamrovli sindromdir.

Bugungi kunda ushbu sindrom bilan bog'liq muammolar faqat sog'liq bilan cheklanmaydi. TPKS ga chalingan ko'plab ayollar o'zini jamiyatda "boshqalardan farqli" deb his qilishi, farzand ko'ra olmaslik qo'rquvi, tashqi ko'rinishdagi o'zgarishlar (tuklanish, semirish, teri muammolari) sababli o'ziga ishonchini yo'qotishi kuzatilmoqda. Bu esa kasallikning psixologik va ijtimoiy jihatdan ham dolzarb masala ekanligini ko'rsatadi.

Ayniqsa, TPKS bilan bog'liq erta tashxis va samarali davolash usullarining yetarli darajada qo'llanilmayotgani, ayrim hollarda yillar davomida kasallik e'tiborsiz qolib ketayotgani – bu boradagi muammoni yanada chuqurlashtirmoqda. Yangi ilmiy tadqiqotlar, texnologiyalar va farmakologik yondashuvlar paydo bo'lmoqda, ammo ularni amaliyotga to'liq joriy etish hali-hanuz dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Shuning uchun TPKS ni erta aniqlash, har tomonlama chuqur diagnostika qilish, individual davolash yondashuvlarini ishlab chiqish – zamonaviy ginekologiya va endokrinologiyaning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bu nafaqat ayolning sog'lig'i, balki uning hayot sifati, oilaviy farovonligi va ijtimoiy faolligi uchun ham muhim.

Kirish

Tuxumdon polikistoz sindromi (TPKS) – bu ayollar orasida eng ko'p uchraydigan gormonal buzilishlardan biridir. Bu sindrom tuxumdonlarning strukturaviy va funksional o'zgarishlari, ovulyatsiyaning yo'qligi yoki kamligi, ortiqcha erkak gormonlari ishlab chiqilishi (giperandrogenemiya) va boshqa turli metabolik o'zgarishlar bilan namoyon bo'ladi. U bir vaqtning o'zida nafaqat ginekologik, balki endokrin, metabolik va psixologik jihatdan ham muammo tug'diradi.

TPKS etiologiyasi va patogenezini to'liq tushunish hozircha murakkab bo'lib qolmoqda. Tadqiqotlar bu sindromning rivojlanishida irsiy omillar, insulin rezistentligi, atrof-muhit ta'siri, hayot tarzi va stressning o'rni borligini ko'rsatmoqda. Ba'zan sindrom tug'ma bo'lishi mumkin, ba'zan esa noto'g'ri ovqatlanish, ortiqcha vazn yoki gormonal buzilishlar tufayli rivojlanadi.

Klinik jihatdan esa TPKS har bir bemorda turlicha namoyon bo'ladi: ayrimlarda hayz ko'rish buziladi, boshqalarida esa bepushtlik, ortiqcha semirish, terining yog'liligi yoki akne, haddan tashqari tuklanish holatlari ustun bo'ladi. Ko'pchilik ayollar o'zida bu alomatlarini jiddiy muammo deb hisoblamagan holda, tibbiy ko'rikdan o'tmaydi. Natijada kasallik o'z vaqtida aniqlanmaydi va asoratlar rivojlanadi.

Hozirgi kunda tibbiyot fanining bu boradagi asosiy vazifasi – TPKS ni erta bosqichda aniqlash, zamonaviy va xavfsiz diagnostika usullarini qo'llash, individual yondashuvga asoslangan davolash strategiyalarini ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqolada aynan shunday yangi tekshiruv usullari va samarali, zamonaviy davolash yondashuvlari tahlil qilinadi. Maqsad – TPKS haqida to'liqroq ma'lumot berish, amaliyotga tatbiq etilayotgan ilg'or metodlarni tibbiy jamoatchilik va keng jamoa e'tiboriga havola qilishdir.

Asosiy qism

1. Diagnostikaning zamonaviy usullari

Tuxumdon polikistoz sindromini aniqlashda ilgari asosan klinik belgilarga tayanilgan bo'lsa, hozirda bu yondashuv ancha murakkab va aniqlik darajasi yuqori bo'lgan zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilgan.

a) Ultratovush tekshiruvi (UZT)

UZT yordamida tuxumdonlarning hajmi, ularning strukturasi o'zgarishlar, follikulalar soni va joylashuvi aniqlanadi. TPKS bo'lgan ayollarda tuxumdonlar kattalashgan, ularning

periferiyasida 12 dan ortiq mayda follikulalar joylashgan bo'ladi. Bu "marvarid tasmasi" deb ataladigan ultratovush belgisi hisoblanadi. Endi esa yuqori aniqlikdagi 3D ultratovush texnologiyalari yordamida tuxumdonlarni batafsil ko'rish va baholash imkoniyati mavjud.

b) Laboratoriya tahlillari

TPKS aniqlashda laboratoriya tekshiruvlari muhim o'rin tutadi. Quyidagilarga e'tibor beriladi:

- **Gormonal tahlillar:** LH (luteinlashtiruvchi gormon), FSH (follikulni stimulyatsiya qiluvchi gormon), testosteron, prolaktin, AMH (anti-Müller gormoni). TPKS bo'lgan bemorlarda ko'pincha LH/FSH nisbati 2:1 yoki undan yuqori bo'ladi.
- **AMH darajasi:** AMH tuxumdon zaxirasi va follikulyar faollikni baholashda foydali. TPKSda ko'pincha bu ko'rsatkich yuqorilaydi.
- **Glyukoza va insulin testi:** Ko'plab TPKS bemorlarida insulin rezistentlik kuzatiladi, bu esa metabolik sindrom va 2-tip diabet rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli glikemik yuklama (OGTT) testi tavsiya etiladi.

c) Genetik va molekulyar diagnostika

So'nggi yillarda TPKS ning genetik asoslarini o'rganishga qiziqish ortdi. Ilmiy izlanishlar natijasida ba'zi genlar, masalan **FSHR**, **CYP17**, **LHCGR**, ushbu sindrom rivojlanishida rol o'ynashi aniqlangan. Bu esa kelajakda shaxsiy genetik xarita asosida individual davolashni amalga oshirishga imkon beradi.

2. Davolashning zamonaviy yondashuvlari

TPKS ni davolashda har bir bemorga individual yondashuv talab etiladi. Chunki bemorning yoshi, farzand ko'rish istagi, tana massasi, gormonal fon va boshqa kasalliklar bor-yo'qligi muhim ahamiyatga ega.

a) Hayot tarzini o'zgartirish

TPKS ni yengishda eng asosiy, ammo ko'p hollarda e'tibordan chetda qoladigan usul — bu sog'lom turmush tarziga o'tishdir. 5–10% vazn yo'qotish ham ovulyatsiya tiklanishiga va hayz siklining normallasishiga yordam beradi.

Tavsiya etiladi:

- Kam uglevodli, glyukemik indeksi past bo'lgan mahsulotlardan iborat parhez.
- Haftasiga kamida 150 daqiqa jismoniy faollik (yugurish, yurish, suzish).
- Stressni kamaytirish va uyqu rejimini tartibga solish.

b) Farmakologik terapiya

- **Metformin:** Ushbu dorivor vosita asosan 2-tip diabetda qo'llaniladi, ammo TPKS da ham foydali, chunki u insulin qarshiligini kamaytirib, ovulyatsiyani tiklashi mumkin.
- **Letrozol va Klomifen sitrat:** Ushbu preparatlar ovulyatsiyani rag'batlantirishda ishlatiladi. Letrozol oxirgi yillarda klomifen sitratga nisbatan samaraliroq ekanligi isbotlangan.
- **Gormonal kontratseptivlar:** Agar ayol yaqin orada homiladorlikni rejalashtirmasa, unda hayz siklini tartibga solish va androgen darajasini pasaytirish uchun kombinasiyalangan oral kontratseptivlar (KOK) tavsiya etiladi. Bular akne, ortiqcha tuklanish va yog'li teri kabi simptomlarni ham kamaytiradi.

c) Innovatsion va qo'llab-quvvatlovchi davolash yo'nalishlari

- **Mio-inozitol va D-xiro-inozitol:** Bu moddalar insulin sezuvchanligini oshirib, ovulyatsiyani yaxshilashga xizmat qiladi. Biologik faol qo'shimcha sifatida ishlatilmoqda.
- **Laparoskopik ovarian drilling:** Agar boshqa usullar yordam bermasa, tuxumdon kapsulasini maxsus elektr energiyasi bilan teshish orqali ovulyatsiyani tiklash mumkin.
- **Psixologik yondashuv:** TPKS ko'pincha ayollarda o'ziga ishonchning pasayishi, depressiya va tashvish bilan kechadi. Psixoterapiya va psixologik maslahatlar bu borada samarali yordam beradi.

Xulosa

Tuxumdon polikistoz sindromi (TPKS) ayollar salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan, ko'p qirrali va murakkab kasallik hisoblanadi. Uni oddiygina "hayz buzilishi" deb qabul qilish noto'g'ri bo'ladi, chunki bu sindrom bepushtlik, gormonal nomutanosiblik, insulin rezistentligi, 2-tip diabet va yurak-qon tomir kasalliklari kabi uzoq muddatli xavf omillari bilan bog'liq. Aynan shu sababli TPKS ni vaqtida aniqlash, to'g'ri tashxis qo'yish va individual asosda davolash nafaqat ayolning reproduktiv salomatligini, balki umumiy hayot sifatini ham sezilarli darajada yaxshilaydi.

So'nggi yillarda diagnostika usullarida erishilgan yutuqlar — masalan, AMH darajasini aniqlash, yuqori aniqlikdagi ultratovush tekshiruvlari, genetik tahlillar — kasallikni ancha erta bosqichlarda aniqlash imkonini bermoqda. Bu esa davolashni kechiktirmaslik va asoratlarning oldini olish uchun muhim ahamiyatga ega.

Davolash yondashuvlari esa endi faqat dorilarga tayanib qolmayapti. Zamonaviy davolashda kompleks yondashuv — hayot tarzini o'zgartirish, psixologik yordam, oziqlanish rejimini

tuzish, gormonal fonni normallashtirish va hatto genetik yondashuvlar — bir butun tizimga aylanib bormoqda. Shuningdek, mio-inozitol kabi tabiiy vositalar, laparoskopik muolajalar, yangi avlod gormonal dorilar bemorga minimal zarar yetkazgan holda ijobiy natijalarga erishish imkonini bermoqda.

Muhimi shundaki, har bir bemorning holati yagona va takrorlanmasdir. Shuning uchun universal davolash yo'q — individual yondashuv asosida, bemorning ehtiyojlari va organizm xususiyatlarini inobatga olib davolash rejalashtirilishi lozim. Shifokor va bemor o'rtasidagi o'zaro ishonch, tushunish va doimiy monitoring — davolashdagi muvaffaqiyat kalitidir.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, TPKS nafaqat tibbiy, balki psixologik va ijtimoiy muammodir. Uni e'tiborsiz qoldirish mumkin emas. Davr oldinga siljimoqda, ilm-fan yangi imkoniyatlar yaratmoqda — bizning vazifamiz esa bu imkoniyatlardan oqilona foydalanib, har bir ayolga sog'lom, baxtli hayot sari yo'l ochishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Rotterdam ESHRE/ASRM-Sponsored PCOS Consensus Workshop Group. (2004). Revised 2003 consensus on diagnostic criteria and long-term health risks related to polycystic ovary syndrome. **Fertility and Sterility**, 81(1), 19–25. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2003.10.004>
2. Azziz, R., Carmina, E., Chen, Z., Dunaif, A., Laven, J. S., Legro, R. S., & Lizneva, D. (2016). Polycystic ovary syndrome. **Nature Reviews Disease Primers**, 2, 16057. <https://doi.org/10.1038/nrdp.2016.57>
3. Teede, H. J., Misso, M. L., Costello, M. F., Dokras, A., Laven, J., Moran, L., ... & Boyle, J. (2018). Recommendations from the international evidence-based guideline for the assessment and management of polycystic ovary syndrome. **Human Reproduction**, 33(9), 1602–1618. <https://doi.org/10.1093/humrep/dey256>
4. Palomba, S., Santagni, S., Falbo, A., & La Sala, G. B. (2017). Complications and challenges associated with polycystic ovary syndrome: current perspectives. **International Journal of Women's Health**, 9, 623–635. <https://doi.org/10.2147/IJWH.S125885>

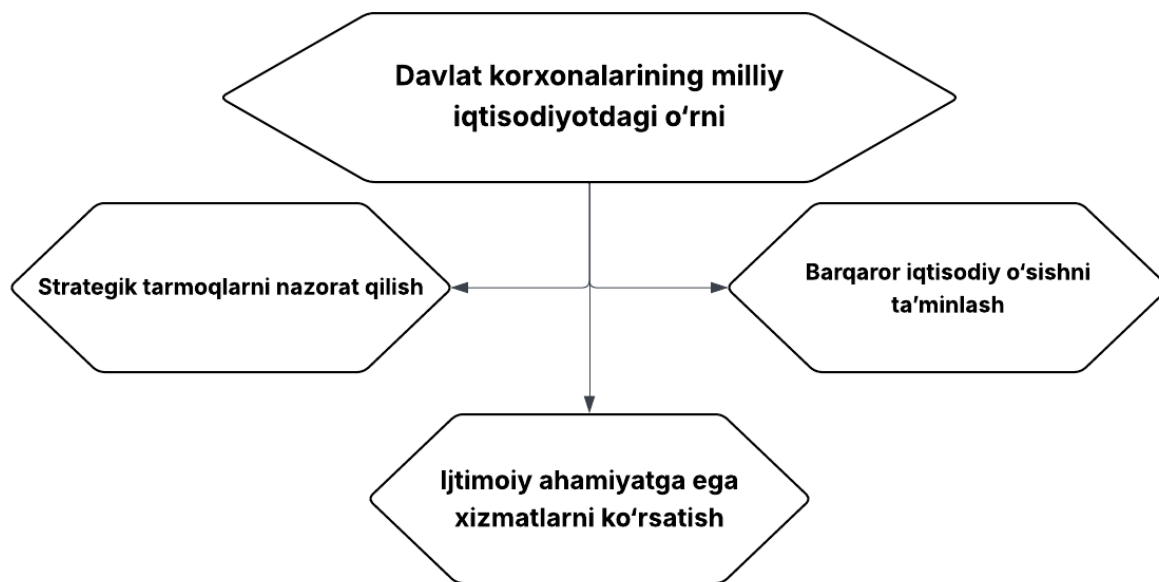
5. Genazzani, A. D., Santagni, S., & Ricchieri, F. (2020). Inositols in PCOS: from bench to bedside. **Gynecological Endocrinology**, 36(1), 1–6. <https://doi.org/10.1080/09513590.2019.1680680>
6. Legro, R. S., Arslanian, S. A., Ehrmann, D. A., Hoeger, K. M., Murad, M. H., Pasquali, R., & Welt, C. K. (2013). Diagnosis and treatment of polycystic ovary syndrome: an Endocrine Society clinical practice guideline. **The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism**, 98(12), 4565–4592. <https://doi.org/10.1210/jc.2013-2350>
7. Diamanti-Kandarakis, E., & Dunaif, A. (2012). Insulin resistance and the polycystic ovary syndrome revisited: an update on mechanisms and implications. **Endocrine Reviews**, 33(6), 981–1030. <https://doi.org/10.1210/er.2011-1034>
8. Moran, L. J., Pasquali, R., Teede, H. J., Hoeger, K. M., & Norman, R. J. (2009). Treatment of obesity in polycystic ovary syndrome: a position statement of the Androgen Excess and Polycystic Ovary Syndrome Society. **Fertility and Sterility**, 92(6), 1966–1982. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2008.09.018>
9. Li, X. J., Yu, Y. X., Liu, C. Q., Zhang, W., Zhang, H. J., & Zhang, C. (2020). Clinical efficacy of laparoscopic ovarian drilling in the treatment of polycystic ovary syndrome: a meta-analysis. **Journal of Obstetrics and Gynaecology Research**, 46(1), 1–12. <https://doi.org/10.1111/jog.14147>

**O‘ZBEKISTONDA DAVLAT KORXONALARINI MOLYAVIY
BARQARORLIGINI BAXOLASH VA SAMARALI BOSHQARISH YO‘LLARI**

Bo‘riyev Suhrob Muzaffar o‘g‘li
ISFT instituti magistranti

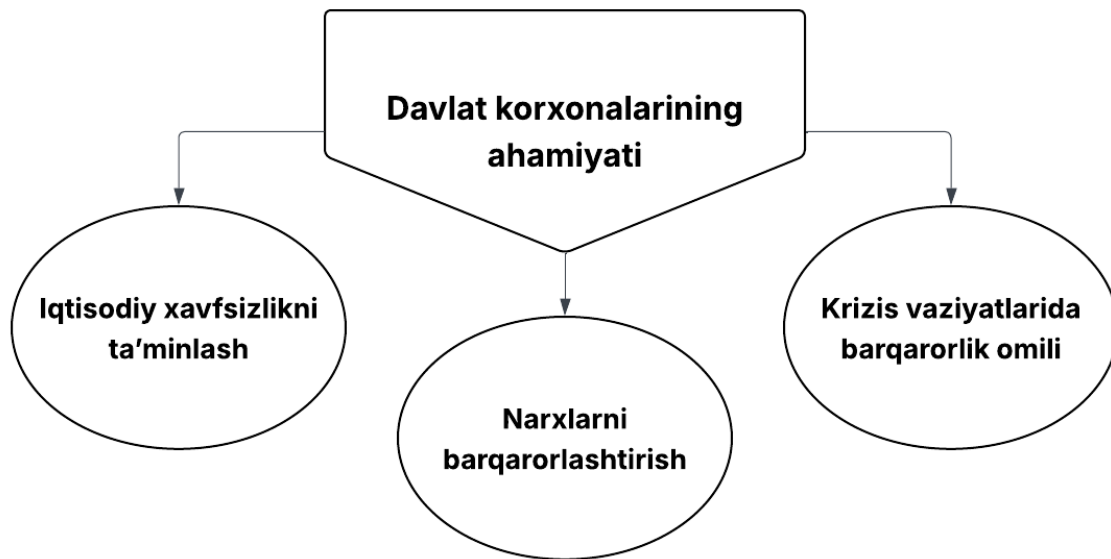
O‘zbekiston iqtisodiy taraqqiyotining zamonaviy bosqichida davlat korxonalari muhim strategik rol o‘ynab kelmoqda. Ular mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta‘minlash, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, sanoatni rivojlantirish va aholi turmush darajasini oshirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Mustaqillik yillaridan boshlab O‘zbekiston hukumati tomonidan davlat mulkini isloh qilish, uni samarali boshqarish tizimini shakllantirish, hamda milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish yo‘lida tizimli islohotlar amalga oshirib kelinmoqda. Davlat korxonalari bu jarayonda tayanch ustunlardan biri bo‘lib, ularning faoliyati orqali mamlakatning strategik sektorlarida barqarorlik va o‘shish ta‘minlanmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida davlat korxonalari asosan neft-gaz sanoati, energetika, transport, kimyo va metallurgiya sanoati, qishloq xo‘jaligi, ijtimoiy xizmatlar, kommunikatsiyalar va boshqa muhim sohalarda faoliyat olib bormoqda. Masalan, “O‘zbekneftgaz” AJ, “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ, “O‘zsanoatqurilishbank”, “O‘zkimyosanoat”, “O‘zdonmahsulot”, “Hududgazta‘minot”, “O‘zbekgidroenergo” kabi davlatga qarashli yirik korxonalar mamlakat iqtisodiyotining tayanch ustunlaridan hisoblanadi. Ushbu tashkilotlar nafaqat ichki bozorni muhim resurslar bilan ta‘minlashda, balki eksport salohiyatini oshirish, valyuta tushumlarini ko‘paytirish va xalqaro iqtisodiy integratsiyani kuchaytirishda ham faol ishtirok etmoqda.

1.1-rasm. Davlat korxonalarining milliy iqtisodiyotdagi o‘rni

Davlat korxonalarini O‘zbekiston iqtisodiy barqarorligini ta‘minlovchi asosiy omillardan biri sifatida ish o‘rinlari yaratish, budjetga barqaror tushumlarni shakllantirish va infratuzilmani rivojlantirish kabi ko‘plab ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni bajarmoqda. Ayniqsa, mamlakatning chekka va iqtisodiy jihatdan nisbatan kam rivojlangan hududlarida davlat korxonalarining faoliyati orqali ishlab chiqarish quvvatlari tiklanmoqda, yangi sanoat tarmoqlari yo‘lga qo‘yilmoqda va mahalliy aholi bandligi ta‘minlanmoqda. Bu esa hududiy nomutanosiblikni kamaytirishga, iqtisodiy faoliyatni diversifikatsiyalashga xizmat qilmoqda.

1.2-rasm. O‘zbekistonda davlat korxonalarining mamlakat iqtisodiyotdagi ahamiyati

Shu bilan birga, davlat korxonalari strategik resurslar ustidan davlat nazoratini saqlab qolish imkonini beradi. Energetika, yoqilg‘i, suv, elektr energiyasi, temir yo‘l transporti kabi sohalarda davlat korxonalarining mavjudligi davlatga narx siyosatini tartibga solish, inflyatsion bosimlarni jilovlash, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlariga zarur xizmatlarni uzluksiz yetkazib berish imkonini beradi. Masalan, elektr energiyasi yoki gaz ta‘minoti sohaslarida davlat korxonalarining barqaror ishlashi bevosita ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlaydi.

O‘zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da davlat korxonalarining faoliyatini tubdan isloh qilish, ularning samaradorligini oshirish, xususiy sektor bilan sheriklik munosabatlarini kuchaytirish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Bu jarayonda korporativ boshqaruv tamoyillarini joriy etish, xalqaro moliyaviy auditni yo‘lga qo‘yish, ochiqlik va shaffoflikni ta‘minlash, faoliyat samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish bo‘yicha muhim qadamlar qo‘yilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan ko‘plab yirik davlat korxonalari “UzAssets” AJ va “O‘zbekiston Davlat aktivlarini boshqarish agentligi” orqali transformatsiya qilinmoqda.

1-jadval

Davlat korxonasining asosiy xususiyatlari

Belgilar	Tavsif
Egasi	Davlat (markaziy yoki mahalliy hukumat)
Maqsadi	Tijorat foydasi olish, strategik sohalarni boshqarish, ijtimoiy vazifalarni bajarish
Misollar (O‘zbekistonda)	“Uzbekneftegaz”, “O‘zbekiston temir yo‘llari”, NMMC, “O‘zkimyosanoat”
Yuridik maqom	Aksiyadorlik jamiyatlari, davlat unitar korxonalari, MCHJlar ko‘rinishida bo‘lishi mumkin
Boshqaruv	Davlat tomonidan tayinlangan rahbarlar yoki boshqaruv kengashi

Biroq davlat korxonalarining faoliyatida hali ham qator tizimli muammolar mavjud. Jumladan, ularning rentabelligi past, menejment darajasi yetarli emas, samarasiz xarajatlar

ko‘p, innovatsion yondashuv yetishmaydi. Ba’zi korxonalar yillar davomida zarar bilan ishlaydi, biroq davlat tomonidan doimiy subsidiyalar orqali yashab qolmoqda. Bunday holatlar davlat byudjetiga qo‘shimcha yuk soladi, bozor mexanizmlarining buzilishiga olib keladi va raqobat muhitini susaytiradi. Shu sababli O‘zbekistonda davlat korxonalarini isloh qilish jarayoni nafaqat ularga investitsiya kiritish, balki ularning boshqaruv tizimini yangilash, xususiy sektor bilan sheriklikni kuchaytirish, ba’zi sohalarda esa to‘liq xususiy lashtirish orqali iqtisodiyotga samaradorlik olib kirish vazifasini ham o‘z ichiga oladi.

Yuqorida bayon etilganlarga asosan ommaviy va xususiy huquq nuqtai nazaridan Davlat korxonalarini boshqarishning bir qator muammolarini tadqiq etish ustuvor vazifalardan bo‘lib hisoblanadi.

Bunda mulkning ommaviy huquqiy institut sifatida ilmiy ta’rifini ishlab chiqish, ikkinchidan, Davlat korxonalarini boshqarishning tor va keng ma’nodagi ilmiy talqinidan kelib chiqib izohlash, uchinchidan, Davlat korxonalarini ma’muriy-huquqiy boshqarish bilan mulkni ishonchli boshqarish va operativ boshqarish institutlarining qiyosiy tavsifini bayon etish, to‘rtinchidan, ma’muriy-huquq nuqtai nazaridan mulkning boshqaruv ob’ekti sifatida mohiyatini ochib berish, beshinchidan, Davlat korxonalarini boshqarish organlari vazifasi, funksiyasi, ob’ekti, vakolatlari, javobgarligi kabi masalalarning mohiyatini yoritish zarur.

LINGUISTIC CHALLENGES IN ENGLISH FACED BY MEDICAL STUDENTS: ANALYSIS AND REMEDIAL APPROACHES

Rakhimov Sukhrob Ravshonbekovich

English language department teacher

rahimov-95@mail.ru

Saman Hameed

Tashkent medical academy Urganch branch student

Annotation. This article analyzes common linguistic challenges faced by medical students in English, focusing on grammatical, lexical, and communicative errors in academic and clinical contexts. It also proposes effective remedial strategies to enhance students' language competence for professional and educational purposes.

Keywords. Medical English, linguistic challenges, grammatical errors, lexical competence, communication skills, error correction, medical students, English for Specific Purposes (ESP), academic writing, doctor-patient interaction

In today's globalized medical landscape, English has become the dominant language of scientific communication, international collaboration, and academic advancement. For medical students, proficiency in English is not merely an advantage but a necessity—enabling them to access up-to-date medical literature, participate in global discussions, and communicate effectively with patients and colleagues in diverse clinical settings. However, many non-native English-speaking medical students face persistent linguistic challenges that hinder their academic performance and professional development. These difficulties often manifest in the form of grammatical inaccuracies, limited vocabulary, improper use of medical terminology, and breakdowns in spoken and written communication. Understanding the nature of these linguistic obstacles is essential for educators aiming to develop targeted and effective pedagogical interventions.

One of the most widespread challenges faced by medical students is the incorrect use of grammar in both spoken and written English. Common errors include misuse of verb tenses, subject-verb disagreement, and improper sentence structure. These issues are often rooted in the differences between English and the students' native languages, leading to direct translation and syntactic interference. For example, long and complex sentences commonly used in medical writing become grammatically incorrect due to poor understanding of clause structures. Incorporating focused grammar instruction, peer editing, and guided writing practice can help reduce these errors over time. Another major difficulty is the lack of sufficient medical vocabulary and the inability to use terms accurately in context. Many students memorize isolated medical terms but struggle to apply them correctly in clinical communication or academic texts. This lexical gap often leads to vague or incorrect expressions, which can impact the clarity of diagnosis, case reports, or patient histories. To address this, educators should integrate context-based vocabulary learning, use of real medical case studies, and digital tools like medical terminology apps to improve lexical acquisition. Communicating effectively with patients requires more than just medical knowledge—it demands sensitivity to tone, empathy, and the ability to simplify complex medical terms into patient-friendly language. Medical students often fail to adapt their language for non-specialist audiences, leading to confusion or mistrust. In addition, pronunciation and fluency issues may further hinder clarity. Role-plays, simulated patient interviews, and audio-visual feedback can be effective in building communicative competence for real-world scenarios. Mother tongue interference remains a significant factor contributing to linguistic errors. This includes the transfer of phonological patterns, literal translation of idioms, and inappropriate word order. For instance, Uzbek or Russian-speaking students might transfer sentence structures from their native language into English, leading to awkward or incorrect expressions. Raising learners' metalinguistic awareness and providing contrastive analysis between L1 and English can help reduce such errors. Many medical students have limited access to authentic English materials such as research articles, medical podcasts, or international clinical guidelines. As a result, their exposure is confined to textbook English, which does not reflect real-life usage. Encouraging extensive reading, promoting English-medium case discussions, and using medical dramas or TED Talks in classroom settings can provide richer input and improve language retention. To address these challenges, a multifaceted approach is essential. This includes integrating English for Medical

Purposes (EMP) into the curriculum, using problem-based learning (PBL) in English, encouraging collaborative writing, and applying formative assessment to monitor progress. Furthermore, language instructors should work closely with medical faculty to design content-rich, skill-integrated lessons that mirror real clinical communication needs.

To address the linguistic challenges faced by medical students in English, a set of targeted and practical strategies should be implemented at both the individual and institutional levels. Language instruction should be tailored to medical contexts through EMP-based curricula. Courses should include medical vocabulary in context, reading clinical texts, and practicing doctor-patient dialogues. Collaboration between language teachers and medical professionals is crucial to ensure relevance and accuracy. Learning activities should reflect real-world medical scenarios. For example, students can engage in tasks such as writing patient histories, simulating case presentations, or solving clinical problems in English. This enhances both language proficiency and medical reasoning simultaneously. Exposing students to authentic materials—such as medical podcasts, TED Talks, journal articles, and real clinical interviews—helps develop comprehension of natural language use and pronunciation. Supplementing with subtitles or transcripts reinforces vocabulary retention. Rather than rote memorization of isolated terms, medical vocabulary should be taught within meaningful contexts, such as case studies or clinical situations. Teachers can use techniques like mind maps, terminology trees, and spaced repetition systems to build long-term retention. Students should receive structured support in grammar and academic writing through guided writing tasks, peer feedback, and instructor comments. Dedicated writing workshops on abstract writing, case reports, and research summaries are especially beneficial. Phonetics and prosody training should be included to improve clarity and confidence in spoken English. Role-plays, voice recording, and interactive speaking tasks can help students self-correct and develop fluency in doctor-patient interactions. Utilizing online platforms and language learning apps (e.g., Quizlet, Anki, Grammarly, or medical English apps) enables personalized, flexible learning. These tools can be used to reinforce vocabulary, check grammar, and provide feedback outside the classroom. Instructors teaching English to medical students must be trained in both language pedagogy and basic medical content. Regular professional development programs should be offered to equip teachers with updated strategies and resources.

Mastery of English is a critical component of success for medical students operating in an increasingly globalized healthcare environment. However, persistent linguistic challenges—ranging from grammatical inaccuracies and limited vocabulary to communication breakdowns in clinical contexts—continue to hinder many learners' academic and professional growth. This article has outlined the key areas where students commonly struggle and provided practical, pedagogically sound solutions to address these issues. By integrating medical content with language instruction, utilizing authentic materials, and adopting learner-centered methodologies, educators can significantly enhance students' English proficiency. Ultimately, a strategic, interdisciplinary approach is essential to equip future healthcare professionals with the linguistic competence needed for effective communication, research, and patient care in the 21st century.

References

1. Basturkmen, H. (2010). *Developing Courses in English for Specific Purposes*. Palgrave Macmillan.
2. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge University Press.
3. Aliakbari, M., & Boghayeri, M. (2014). Medical Students' Problems with English Language in Medical Education and the Role of the University. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 136, 331–335. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.331>
4. Salmani Nodoushan, M. A. (2008). Medical ESP: Problematic Issues and Concerns. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 4(2), 133–144.
5. Atai, M. R., & Nazari, O. (2011). Exploring Reading Comprehension Needs of Iranian EAP Students of Health Sciences. *Journal of English for Academic Purposes*, 10(1), 25–38. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2010.12.004>
6. Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.
7. Chan, S. H., & Tan, H. (2006). Developing Oral Communication Skills for Professional Purposes: The Needs of Future Medical Practitioners. *English for Specific Purposes*, 25(3), 267–292. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2005.07.003>

**OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUV JARAYONLARINI SUN'IY
INTELLEKT ALGORITMLARI ASOSIDA BOSHQARISH.**

¹Abdusaidov A.Sh., ²Ko'charov A.Ch.

^{1,2}Termiz davlat universiteti KIDT ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi
(Asadbek@gmail.com)

Annotatsiya: *Bu maqola oliy ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayonlarini boshqarishning sun'iy intellekt algoritmlaridan foydalanish asosida tahlil qilish bo'yicha qisqacha tushunchalar berilgan. Maqolada sun'iy intellekt algoritmlari va o'qitish jarayonlarining birlashmasidan qanchalik foydalanish imkoniyatlarini o'rganishga harakat qilindi. O'quv jarayonlarini samarador qilish, talabalar natijalarini oshirish, talabalarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, amalni bajarish qobiliyatini yaxshilash va o'quv jarayonlarini nazorat qilishda sun'iy intellekt algoritmlari keng qo'llaniladi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, algoritim, chegirmalar, o'zlashtirish darajasi, tajribalar.*

Kirish. Oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellektning algoritmlarining foydalanish o'quv jarayonlarini samarali va osonlashtirish, talabalarning tushuntirishlarini yaxshilash, tanlash va konsultatsiya berish, o'quv jarayonining optimallashtirilishi va yanada yaxshilashiga yordam beradi. [1] Bunday yondashuvlar oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonlarini yanada yaxshi natijalar olishiga va talabalarining yuqori darajada o'qish imkoniyatlaridan foydalanishiga yordam beradi. Quyidagi ko'rsatkichlar sun'iy intellektning oliy ta'lim muassasalarida foydalanishining foydali natijalaridan ba'zilarini ta'minlaydi:

1. O'quv jarayonining osonlashtirilishi: Sun'iy intellektning algoritmlari, o'quv jarayonining boshqarishini osonlashtiradi, shuningdek, talabalarning xatolarini aniqlab chiqish va o'quv jarayonini yanada osonlashtirish yordam beradi.
2. Biriktirilgan ma'lumotlardan foydalanish: Sun'iy intellektning algoritmlari, o'quv jarayonida biriktirilgan ma'lumotlardan foydalanishga imkon beradi. Bu ma'lumotlar, o'quv jarayonining yaxshilanishi va yanada yaxshilashiga yordam beradi.
3. O'quv jarayonining optimallashtirilishi: Sun'iy intellektning algoritmlari, o'quv jarayonining optimallashtirilishiga yordam beradi, buning orqali o'quv jarayonining yuqori natijalarni ko'rishga va talabalarning talabalar yuqori darajada oshirishga imkon beradi [7].

Intellektning algoritmlari yordamida bir nechta ishlar amalga oshirilishi mumkin.

1. Talabalarining o'zlashtirishlarini boshqarish: O'quv jarayonining muvaffaqiyatiga erishish uchun, talabalarining o'zlashtirishlarini boshqarish katta ahamiyatga ega. Sun'iy intellektning algoritmlari yordamida talabalar o'zlashtirishlarining o'ziga xos o'zgarishlarini kuzatish va baholash mumkin, shunda o'qituvchilar ularning boshqa qobiliyatlari haqida tushunishlari mumkin [9].
2. O'quv jarayonini optimallashtirish: Sun'iy intellektning algoritmlari yordamida o'quv jarayonini optimallashtirish mumkin. Bu, talabalar o'qish uslublariga mos ravishda o'rganishlarini ta'minlash, talaba birligini tashkil qilish, va o'quv jarayonining bosqichlari bo'yicha mustaqil o'qitishni o'rgan
3. Qanday qilib o'quv jarayonini yanada yaxshilash: Sun'iy intellektning algoritmlari yordamida o'quv jarayonini yanada yaxshilash mumkin. Bu, o'quv jarayonining bosqichlari, kurslari va darsliklari bo'yicha o'qitish jarayonini mustaqil ravishda baholash yordamida amalga oshirilishi mumkin. Bunday baholashlar o'quv jarayonining yanada yaxshilashiga, talabalarining o'zlashtirishlarini ko'paytirishiga va talaba tajribalarini yaxshilashiga qo'shimcha yordam berishi mumkin.
4. O'quv jarayonining mustaqil ravishda baholash: Sun'iy intellektning algoritmlari yordamida o'quv jarayonining mustaqil ravishda baholash mumkin. Bu, o'quv jarayonining bosqichlariga, kurslari va darsliklari bo'yicha talabalar o'zlashtirishlarini baholash, talaba tajribalarini baholash va o'quv jarayonining yanada yaxshilashiga yordam beradi.
5. Dasturlash va o'quv jarayonining boshqarishida avtomatizatsiya: Sun'iy intellektning algoritmlari, dasturlash va o'quv jarayonining boshqarishida avtomatizatsiya yordamida foydalanishga imkon beradi. Bunday avtomatizatsiya yordamida, o'quv jarayonining ma'lumotlarni yig'ish va ajratish, talabalarining natijalarini baholash, o'quv jarayonini boshqarish jarayonlarini tahlil qilish va optimallashtirish mumkin.
6. O'quv jarayonining monitoringi: Sun'iy intellektning algoritmlari yordamida o'quv jarayonining monitoringi ham amalga oshirilishi mumkin. Bunday monitoring, o'quv jarayonining natijalarini va talabalar tajribalarini baholash, yangi muammolar va talablarga javob berish yordamida o'quv jarayonini yanada yaxshilashga yordam beradi.

Ushbu tartibda, sun'iy intellektning algoritmlari o'quv jarayonlarini boshqarishda turli ko'nikmalar va yondashuvlar yordamida foydalanish mumkin. Bu ko'nikmalar yordamida, oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonlarini optimallashtirish, talabalarning tushuntirishlarini oshirish, talabalarga yordam berish va o'quv jarayonining yanada yaxshilashga erishish mumkin [8]. Bunday yondashuvlar oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonlarini yanada samarali va osonlashtirishiga qo'shimcha yordam berishi mumkin.

Tahliliy natijalar

Maqolada, sun'iy intellekt algoritmlari qo'llanib o'quv jarayonlarini boshqarishning bir qancha qulayliklari ko'rsatilgan. Misol uchun, sun'iy intellekt yordamida talabalar yaxshi tahlil qilish, diqqat qaratish va amalni bajarish qobiliyatlarini yaxshilashadi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt, o'qituvchilarga talabalar vaqtida yordam berishda va o'quv jarayonini boshqarishda yordam berishda ham foydali bo'ladi. Bu esa, o'quv jarayonining samaradorligini va samarali bo'lishini ta'minlash uchun juda muhimdir.

Sun'iy intellekt algoritmlaridan foydalanish o'quv jarayonlarini boshqarishda bir qancha qulayliklar keltiradi [7]:

1. Barcha talabalarni birlashtirish: Sun'iy intellekt yordamida, barcha talabalar haqida umumiy ma'lumotni olish va tahlil qilish mumkin. Bu esa, talabalar haqida tahlil qilish va ularning o'zlashtirish darajasini aniqlashga imkon beradi.

2. O'qituvchilarga yordam berish: Sun'iy intellekt, o'qituvchilarga talabalar yaxshi o'qishni o'rganishda va o'zlashtirish darajasini yaxshilashda yordam berishda ham foydali bo'ladi.

Jumladan, sun'iy intellekt algoritmlari o'quv jarayonlarini boshqarishda qo'llash imkonini yaxshilash va o'quv jarayonini samarador qilishda yordam beradi.

Oliy ta'lim muassasalarini o'quv jarayonlarini boshqarishda qo'llanadigan bir necha Python kutubxonalarini va ularning kodini quyidagi ko'rinishda yozish mumkin [10]:

1. TensorFlow va Keras: Oliy ta'lim muassasalarida yuqori darajali sun'iy intellekt algoritmlarini ishlab chiqishda keng qo'llaniladi. TensorFlow kutubxonasi modelni tuzish uchun yordam beradi, Keras esa TensorFlow asosida yaratilgan talaba modelini tuzish uchun qulay interfeysni taqdim etadi.

Misol uchun, talabalarning yozish uslublarini tushunish uchun algoritm tuzishni hohlaysiz. TensorFlow va Keras kutubxonalaridan foydalanib, bu masalani hal qilish mumkin:

```
import tensorflow as tf
from tensorflow import keras
from tensorflow.keras import layers
model = keras.Sequential( [
    layers.Dense(64, activation="relu", name="layer1"),
    layers.Dense(64, activation="relu", name="layer2"),
    layers.Dense(10, name="layer3"), ] )
(x_train, y_train), (x_test, y_test) = keras.datasets.mnist.load_data()
x_train = x_train.reshape(60000, 784).astype("float32") / 255
x_test = x_test.reshape(10000, 784).astype("float32") / 255
model.compile(      loss=keras.losses.SparseCategoricalCrossentropy(from_logits=True),
    optimizer=keras.optimizers.RMSprop(), metrics=["accuracy"], )
history = model.fit(x_train, y_train, batch_size=64, epochs=2, validation_split=0.2) #
Modelni baholash
test_scores = model.evaluate(x_test, y_test, verbose=2) print("Test loss:", test_scores[0])
print("Test accuracy:", test_scores[1])
Quyidagicha natijaga erishamiz Epoch 1/2
750/750 [=====] - 2s 2ms/step - loss: 0.3494 - accuracy:
0.9005 - val_loss: 0.1874 - val_accuracy: 0.9473
Epoch 2/2
750/750 [=====] - 1s 1ms/step - loss: 0.1585 - accuracy:
0.9525 - val_loss: 0.1582 - val_accuracy: 0.9536
313/313 - 0s - loss: 0.1524 - accuracy: 0.9519 - 219ms/epoch - 699us/step
Test loss: 0.15240250527858734 Test accuracy: 0.9519000053405762
```

Xulosa

Oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt algoritmlaridan foydalanish, o'quv jarayonini samarador qilish va talaba natijalarini oshirishda yordam beradi. Sun'iy intellekt yordamida, talabalar haqida umumiy ma'lumotlarni olish, talabalarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, amalni bajarish qobiliyatini yaxshilash va talaba natijalarini oshirish uchun ma'lumotlarni tahlil qilish va o'rganish mumkin. Bundan tashqari, sun'iy intellekt algoritmlaridan foydalanish o'quv jarayonlarini nazorat qilishni ham yaxshilashda yordam

beradi. O'quv jarayonlarining nazorat qilinishi o'qituvchilar uchun va talabalarning o'zlarini baholash uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1 Karen Swan, Darren Cambridge, James D. Lehman. "Artificial Intelligence and Higher Education: Opportunities and Challenges" 2019
- 2 Benedict du Boulay. "Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning" 2018
- 3 Paul LeBlanc. "Using Artificial Intelligence to Transform Higher Education" 2018
- 4 Toby Walsh. "Artificial Intelligence and Education" 2018
- 5 Konstantinos Michos, Georgios Paltoglou, Kostas Papanikolaou. "Artificial Intelligence in Education: A Review" 2019
- 6 Anuja Arora, Navneet Goyal. "Applications of Artificial Intelligence in Higher Education" 2019
- 7 Yusuf Leblebicioglu, Huseyin Uzunboylu. "Artificial Intelligence in Education: A Critical Review" 2019

**DASTURLASH TILLARIDAN FOYDALANIB TENG ORALIQLAR UCHUN
NYUTON INTERPOLYATSION KO'PHADLARINI ANIQLASH VA XATOLIGINI
BAHOLASH BO'YICHA TAVSIYALAR**

1Musurmonqulova M.M, 2Jomg'irova N.A

1,2Termiz davlat universiteti Axborot texnologiyalari fakulteti 2-kurs talabalari

Annotatsiya

Ushbu ishda teng oraliqli tugunlar asosida Nyuton interpolyatsion ko'phadini qurish va uning aniqligini baholash masalasi ko'rib chiqiladi. Asosiy e'tibor dasturlash tillaridan (masalan, Python, C++, yoki MATLAB) foydalanib, algoritmlarni samarali shakllantirish va natijalarni vizualizatsiya qilishga qaratilgan. Nyuton interpolyatsiyasi matematik modellashtirish va funksiyalarni yaqinlashtirishda muhim rol o'ynaydi, ayniqsa raqamli hisoblashlarda. Ishda shuningdek, hisob-kitoblarda yuzaga keladigan interpolyatsiya xatoliklari tahlil qilinadi va ularni kamaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Mazkur tadqiqot natijalari talabalarga, tadqiqotchilarga va dasturchilarga matematik funksiyalarni raqamli shaklda ifodalash va baholashda ko'maklashadi.

Аннотация

В данной работе рассматривается построение интерполяционного полинома Ньютона на основе равноотстоящих узлов и оценка его точности. Основное внимание уделяется эффективной формулировке алгоритмов и визуализации результатов с использованием языков программирования (например, Python, C++ или MATLAB). Интерполяция Ньютона играет важную роль в математическом моделировании и аппроксимации функций, особенно в численных вычислениях. В работе также анализируются ошибки интерполяции, возникающие при расчетах, и даются практические рекомендации по их уменьшению. Результаты этого исследования помогут студентам, исследователям и программистам представлять и оценивать математические функции в численном виде.

Abstract

This paper considers the construction of a Newton interpolation polynomial based on equidistant nodes and its accuracy assessment. The main focus is on the effective formulation of algorithms and visualization of results using programming languages (e.g., Python, C++, or MATLAB). Newton interpolation plays an important role in mathematical modeling and approximation of functions, especially in numerical calculations. The paper also analyzes interpolation errors that occur in calculations and gives practical recommendations for reducing them. The results of this research will help students, researchers, and programmers in expressing and evaluating mathematical functions in numerical form.

Interpolyatsiya masalasida yana bir usulni ko'ramiz. Teng oraliqlar uchun Nyuton interpolyatsion ko'phadi. Agar interpolyatsiyalash tugunlari bir xil masofada joylashgan bo'lsa, ya'ni $x_i = x_0 + ih, i = 0, 1, 2, \dots, n$ munosabat o'rinli bo'lsa, $x - x_0 = th$ almashtirish kiritiladi, xamda funktsiya qiymatlar jadvali asosida chekli ayirmalar jadvali tuziladi. Birinchi tartibli chekli ayirmalar

$$(1) \quad f(x_{i+1}) - f(x_i) = f_{i+1/2}^1$$

Birinchi tartibli chekli ayirmalar asosida 2-tartibli chekli ayirmalar hisoblanadi.

$$(2) \quad f_{i+1/2}^1 - f_{i-1/2}^1 = f_i^2; \quad i = 1, 2, \dots, n-1$$

Xuddi shunday tartibda 3-, 4-, tartibli chekli ayirmalar aniqlanadi. Hisoblash tartibi va jadval ko'rinishi quyida aks ettirilgan.

x_i	$f(x_i)$	1-tartibli	2-tartibli	n -tartibli
x_0	f_0			
		$f_1 - f_0 = \underline{f_{1/2}^1}$			
x_1	f_1		$f_{3/2}^1 - f_{1/2}^1 = \underline{f_1^2}$...	
		$f_2 - f_1 = f_{3/2}^1$			
x_2	f_2		$f_{5/2}^1 - f_{3/2}^1 = f_2^2$	

...		$f_{n/2}^n$
x_{n-1}	f_{n-1}		$f_{n-1/2}^1 - f_{n-3/2}^1 = f_{n-1}^2$	
		$f_n - f_{n-1} = f_{n-1/2}^1$			
x_n	f_n				

Jadvalning yuqori dioganali bo'ylab hosil bo'lgan (tagiga chizilgan) koeffitsientlar asosida interpolatsion ko'phad quyidagicha ifodalanadi.

$$H_n(t) = f_0 + t \cdot f_{1/2}^1 + \frac{t(t-1)}{2!} f_1^2 + \frac{t(t-1)(t-2)}{3!} f_{3/2}^3 + \dots + \frac{t(t-1)(t-2)\dots(t-n+1)}{n!} f_{n/2}^n$$

(3) formula teng oraliqlar uchun Nyuton interpolatsion ko'phadi deyiladi. (3) ko'phad asosida biror $f(x)$ qiymatni aniqlash uchun avval $\frac{x-x_0}{h} = t$ formulaga ko'ra t topiladi va (3) formulaga qo'yib $f(x) \approx H_n(t)$ topiladi.

Dastur kodi quyidagicha tuziladi.

```
float func(int n){ // faktorialni hisoblovchi funktsiya
```

```
double s=1;
```

```
if(n==0 || n==1) return 1;
```

```
    else s*=n*func(n-1);
```

```
}
```

```
int main()
```

```
{ int n; cout<<"Nechta x va y kiritiladi ? ";
```

```
cin>>n;
```

```
float x[n],y[n];    //Elementlar kiritiladi
```

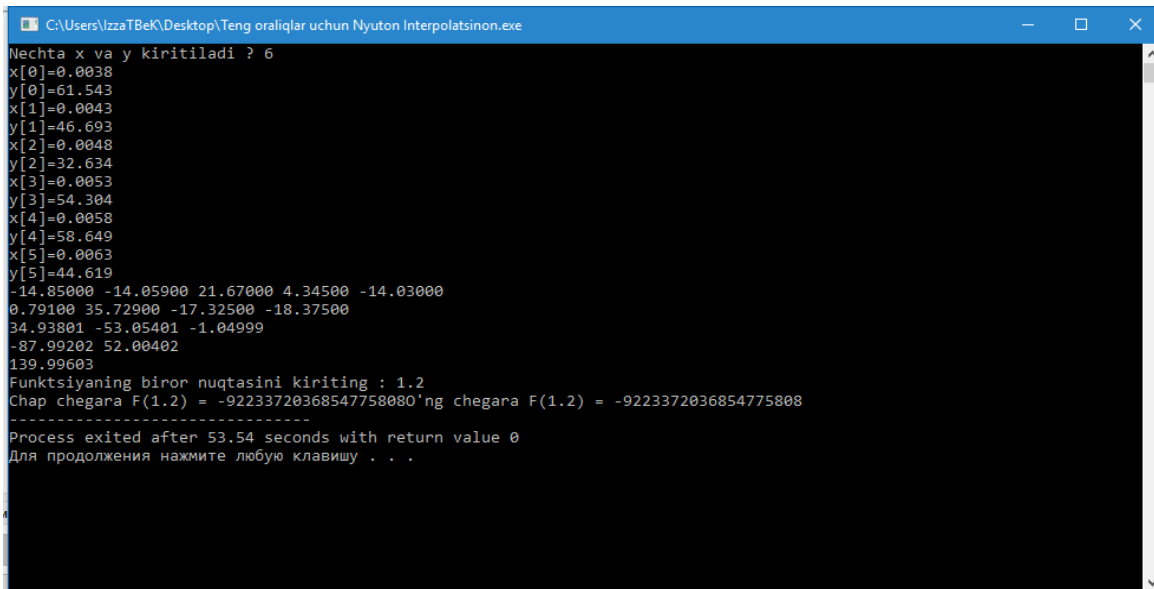
```
for(int i=0;i<n;i++){
```

```
cout<<"x["<<i<<"]=";cin>>x[i];
```

```
cout<<"y["<<i<<"]=";cin>>y[i];
```

```
}  
float a[n-1][n-1]; //f(x0,x1 ...xn) lar topiladi  
for(int i=0;i<n-1;i++){  
    for(int j=0;j<n-1-i;j++){  
        if(i==0){  
a[i][j]=(y[j+1]-y[j]);  
        }  
else a[i][j]=(a[i-1][j+1]-a[i-1][j]);  
        }  
for(int i=0;i<n-1;i++){ // Qadamlar chiqariladi  
    for(int j=0;j<n-1-i;j++){  
        printf("%.5f ",a[i][j]);  
    }cout<<endl;  
}  
cout<<"Funksiyaning biror nuqtasini kiriting : "; float nn;  
    cin>>nn;  
double s=y[0],s1=y[n-1],p=1,p1=1; //Bu yerda funkstsiyaga nuqtani olgan holda  
funksiyani hisoblab beradi  
for(int i=0;i<n-1;i++){  
p*=(nn-i)/(x[1]-x[0]);  
s+=p/func(i)*a[i][0];  
p*=(nn-n-1+i)/(x[1]-x[0]);  
s1+=p1/func(i)*a[n-i-1][0];
```

```
}  
cout<<"Chap chegara F("<<nn<<") = "<<(long long)s<<"O'ng chegara F("<<nn<<") =  
"<<(long long)s1; return 0;  
}
```



```
C:\Users\IzzaTBek\Desktop\Teng oraliqlar uchun Nyuton Interpolatsion.exe  
Nechta x va y kiritiladi ? 6  
x[0]=0.0038  
y[0]=61.543  
x[1]=0.0043  
y[1]=46.693  
x[2]=0.0048  
y[2]=32.634  
x[3]=0.0053  
y[3]=54.304  
x[4]=0.0058  
y[4]=58.649  
x[5]=0.0063  
y[5]=44.619  
-14.85000 -14.05900 21.67000 4.34500 -14.03000  
0.79100 35.72900 -17.32500 -18.37500  
34.93801 -53.05401 -1.04999  
-87.99202 52.00402  
130.99603  
Funksiyaning biror nuqtasini kiriting : 1.2  
Chap chegara F(1.2) = -9223372036854775808'o'ng chegara F(1.2) = -9223372036854775808  
-----  
Process exited after 53.54 seconds with return value 0  
Для продолжения нажмите любую клавишу . . .
```

Xulosa qilib aytish mumkinki, jadval ko'rinishida berilgan approksimasiya masalalarni ko'phadlarga o'tkazish uchun bir qancha usullar mavjud. Misol tariqasida Lagranj usulini olishimiz mumkin. Teng va tengmas oraliqlar uchun Nyuton interpolyatsiyon ko'phadlarida ko'shimcha o'zgaruvchilar kiritilsa ham davom ettirib ketishimiz mumkin. Lagranj usulida esa o'zgaruvchilar kiritilsa boshidan boshlashga to'g'ri keladi. Damak dasturlash tillaridan foydalanib ko'phadlarni hosil qilish va taqribiy qiymatlarni aniqlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Atkinson, K. E. (1989). An Introduction to Numerical Analysis. 2nd ed., Wiley.
2. Burden, R. L., & Faires, J. D. (2010). Numerical Analysis. 9th ed., Brooks Cole.
3. Chapra, S. C., & Canale, R. P. (2015). Numerical Methods for Engineers. 7th ed., McGraw-Hill Education.
4. Gerald, C. F., & Wheatley, P. O. (2004). Applied Numerical Analysis. 7th ed., Pearson.

5.Kutz, J. N. (2021). Data-Driven Modeling & Scientific Computation: Methods for Complex Systems & Big Data. Oxford University Press.

6.NumPy va SciPy Rasmiy Hujjatlari

URL: <https://numpy.org/doc>, <https://scipy.org/docs.html>

7.Matplotlib Documentation

URL: <https://matplotlib.org/stable/contents.html>

8.Toshpulatov A. Sh. (2020). Raqamli usullar va ularni dasturlash asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti.

9.Zafarov O. A. (2018). Numerik metodlar va dasturlash. Samarqand: SamDU nashriyoti.

— Nyuton interpolatsiyasi va unga oid masalalar yechimi haqida amaliy qo‘llanma

THE IMPACT OF LANGUAGE ON SOCIETAL DEVELOPMENT

Abdusattorova Feruza

Student, Shahrizabz State Pedagogical Institute

abdisataroverali@gmail.com

+998 99 371 16 28

Husnora Egamberdiyeva

Trainee Teacher, Shahrizabz State Pedagogical Institute

Husnoraegamberdiyeva95@gmail.com

Tel: +99888 111 57 06

Abstract

Language is a critical component of human interaction and societal development, influencing cultural identity, education, economic progress, and social cohesion. This paper examines the multifaceted relationship between language and society, focusing on how language serves as a tool for communication, shapes educational outcomes, impacts economic development, and informs language policy. By analyzing existing literature and case studies, this study highlights the significance of linguistic diversity in fostering inclusive societies. The findings underscore the need for policymakers and educators to recognize the value of all languages to promote equity and cohesion in an increasingly globalized world.

Keywords

Language, Human interaction, Societal development, Cultural identity, Education, Economic progress, Social cohesion, Communication, Educational outcomes, Economic development, Language policy, Linguistic diversity, Inclusive societies, Policymakers, Educators, Equity, Globalization

Introduction

Language is not merely a means of communication; it is an integral part of human existence that shapes our perceptions, identities, and interactions. Throughout history, language has played a pivotal role in the development of societies, influencing everything from cultural practices to economic systems. In an era of globalization, understanding the impact of language on societal development has become increasingly important. This paper aims to explore the various dimensions of this relationship by examining the role of language in communication, education, economics, and social policy.

Literature Review

The relationship between language and society has been extensively studied across various disciplines, including linguistics, sociology, and anthropology. Sapir (1921) posits that language is a guide to social reality, suggesting that linguistic structures reflect cultural values and social norms. Cummins (2000) emphasizes the significance of mother-tongue education in promoting academic success and preserving cultural heritage. Grin (2001) explores the economic implications of language proficiency, noting that countries with higher levels of English proficiency tend to have stronger economies. Furthermore, Mesthrie et al. (2000) discuss how language policies can enhance social cohesion or lead to marginalization, depending on their inclusivity.

Recent studies also highlight the importance of digital communication in shaping language use in the global marketplace (Hofstede, 2001). García and Wei (2014) introduce the concept of translanguaging, which emphasizes the fluid use of multiple languages as a resource rather than a barrier. This literature underscores the complex interplay between language and various aspects of societal development.

Methods

This study employs a qualitative approach to analyze the impact of language on societal development through literature review and case study analysis. A comprehensive review of existing scholarly articles, books, and reports was conducted to gather insights into the role of language in communication, education, economics, and policy-making. Additionally, specific case studies were examined to illustrate how language dynamics manifest in real-world contexts.

Discussion

The findings indicate that language serves as a vital tool for communication and identity formation. In multilingual societies, effective communication fosters cultural exchange and understanding among diverse groups. The role of language in education is particularly crucial; students who receive instruction in their native languages demonstrate better academic performance and cultural retention (Cummins, 2000).

Economically, proficiency in dominant global languages can enhance job opportunities and drive economic growth (Grin, 2001). Language barriers can impede trade and investment; thus, promoting multilingualism can provide competitive advantages in the global market. Furthermore, language policies play a significant role in shaping societal dynamics. Inclusive policies that recognize linguistic diversity can enhance social cohesion and national identity (Mesthrie et al., 2000).

However, challenges remain. Language suppression can lead to social unrest and marginalization of minority groups. The revitalization of minority languages, as seen in Wales (Williams, 1998), illustrates how recognizing linguistic diversity can foster community pride and strengthen social bonds.

Conclusion

In conclusion, the impact of language on societal development is profound and multifaceted. It influences communication practices, educational outcomes, economic opportunities, and social cohesion. As globalization continues to shape our world, it is imperative for policymakers and educators to recognize the value of linguistic diversity. Embracing multilingualism not only enriches cultural heritage but also promotes inclusivity and equity within societies. Future research should continue to explore innovative approaches to language education and policy that prioritize linguistic diversity as a cornerstone of societal development.

References

1. Cummins, J. (2000). *Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.

2. García, O., Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
3. Grin, F. (2001). *The Economics of Language: Theoretical Approaches and Empirical Evidence*. In **Language Policy** (pp. 23-38). Dordrecht: Springer.
4. Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge: Harvard University Press.
5. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks: Sage Publications.
6. Hinkel, E. (2005). *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
7. Mesthrie, R., et al. (2000). *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
8. Sapir, E. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt Brace.
9. Williams, C. (1998). **Language Revitalization in Wales**. In **Language Planning in Africa** (pp. 23-39). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARIDAGI O'XSHATISHLAR: BADIY IFODA VA TASVIRNING POETIK QUDRATI

Tashimova Diyora

*O'zbekiston – Finlandiya instituti, Tillar fakulteti, O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi, 1-
bosqich talabasi*

Gmail: diyoratashimova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining taniqli vakili Muhammad Yusuf ijodidagi o'xshatmalarning poetik vazifalari tahlil qilinadi. O'xshatishlar shoirning obraz yaratishdagi mahoratini namoyon etadi, badiiy ifodaning kuchayishiga xizmat qiladi. Maqolada Muhammad Yusufning turli she'rlaridan olingan o'xshatmalar namunasi asosida ularning semantik yuklamasi, badiiy-estetik ahamiyati yoritiladi. Bu orqali shoir ijodining xalq ruhiyati bilan uyg'unligi, til boyligining chuqur qatlamlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Muhammad Yusuf, o'xshatish, badiiy ifoda, poetik tasvir, o'zbek she'riyati, semantik tahlil, xalqona obraz

Аннотация: В данной статье анализируются поэтические функции сравнений в творчестве известного узбекского поэта Мухаммада Юсуфа. Сравнения отражают мастерство поэта в создании образов и усиливают выразительность художественного текста. На основе примеров из его стихов раскрывается семантическая нагрузка и эстетическая значимость этих сравнений. Кроме того, в статье подчеркивается связь поэтического стиля Юсуфа с народным менталитетом и богатством узбекского языка.

Ключевые слова: Мухаммед Юсуф, Любие, художественное выражение, поэтическое изображение, Узбекская поэзия, семантический анализ, кольцовое изображение

Abstract: This article analyzes the poetic function of similes in the works of prominent Uzbek poet Muhammad Yusuf. Similes reflect the poet's skill in imagery creation and enhance artistic expression. The study examines the semantic and aesthetic significance of similes through examples taken from his poems. Additionally, it highlights how Muhammad Yusuf's poetry resonates with the Uzbek national spirit and linguistic richness.

Keywords: Muhammad Yusuf, liking, artistic expression, poetic image, Uzbek poetry, semantic analysis, ringing image

KIRISH

O'zbek poeziyasida badiiy ifoda vositalarining tutgan o'rni beqiyosdir. Ayniqsa, o'xshatishlar obrazli tafakkur, tasviriylik va tuyg'ularni ifodalashda muhim poetik vosita sifatida xizmat qiladi. Muhammad Yusuf ijodi bu borada o'ziga xos yondashuv, boy obrazlilik va xalqona ifodaviylik bilan ajralib turadi. Uning she'riyatida xalq qalbiga yaqin manzara va kechinmalar o'xshatmalar vositasida yuksak estetik darajada ifoda topgan. Ushbu maqolada shoir she'riyatidagi o'xshatmalarni poetik tahlil qilish orqali ularning badiiy vazifasi ochib beriladi. Maqolaning maqsadi — Muhammad Yusufning poetik olamida o'xshatishlar orqali qanday estetik, ruhiy va ijtimoiy ma'nolar yotganini tahlil qilishdir.

ASOSIY QISM

Muhammad Yusuf o'z she'rlarida oddiy xalq tilini, xalqona iboralarni, goh satirik, goh lirika bilan uyg'unlashtirib, o'ziga xos uslub yaratgan. U ko'plab she'rlarida o'xshatishlar orqali hayotiy tasvirlarni chuqur, ta'sirli va obrazli ifoda etgan. Masalan:

"Ko'zlaring quyoshga o'xshaydi,
Har qarashing ichimni eritadi..."
("Sen ketma" she'ridan)

Bu yerda "ko'zlar" bilan "quyosh" o'xshatilib, yorug'lik, issiqlik va samimiylik tuyg'usi obrazga aylantirilgan. Ushbu misra nafaqat sevgi tuyg'usini, balki inson qalbidagi intiqlikni ham yorqin tasvirleydi.

Yana bir misolda:

"Dilimda g'am yomg'iri,
Ko'zlarimda bahor tomchisi..."
("Bahor kelganda" she'ridan)

Yomg'ir orqali ichki kechinma, bahor orqali esa umid ifodalangan. Bu o'xshatmalar sof lirika bilan uyg'unlikda inson qalbining nozik holatlarini ochib beradi.

Muhammad Yusufning boshqa she'rlarida ham shunga o'xshash o'xshatmalar mavjud. Masalan:

"Yuragim — o'tinchi,
eshigingda kutadi."

Bu misrada yurakning o'tinchiga o'xshatilishi qalbning mehrga, diqqatga muhtojligini ifodalaydi. Bu kabi badiiy tasvirlar o'quvchiga obrazni jonli va hayotiy tarzda his qilish imkonini beradi. Shoir o'z she'riyatida tabiat manzaralari, insoniy kechinmalar, milliy

obrazlar orqali o'xshatmalarni yaratgan. Ayniqsa, uning she'rlarida quyosh, bahor, tun, yulduz, ko'z, yurak kabi obrazlar ko'p uchraydi va ular poetik simvolga aylanadi.

"Tun seni so'raydi yulduzlardan,
Har yulduz bir ko'zingday porlaydi..."

Bu misralarda tun va yulduz orqali sog'inch tuyg'usi, muhabbatning yuksakligi ifoda etiladi. O'xshatmalar orqali vaqt va makon, inson va tabiat o'rtasidagi ruhiy bog'liqlik yaratiladi.

Muhammad Yusufning o'xshatmalari poetikani murakkablashtirmaydi, balki uni sodda va jonli qiladi. Uning tili o'quvchiga begona emas, aksincha yurakdan chiqqan va yurakka yetib boradigan so'zlar bilan boyitilgan.

XULOSA

Maqolada Muhammad Yusuf she'riyatida o'xshatmalar orqali qanday poetik maqsadlarga erishilganligi ko'rsatildi. O'xshatishlar nafaqat obraz yaratadi, balki o'quvchining tasavvurini kengaytiradi, she'riy matnga emotsional teranlik bag'ishlaydi. Ular shoirning xalqona tafakkuri va tuyg'ularini estetik ifodalashdagi asosiy vositalardan biridir. Muhammad Yusuf o'zining she'riy tilida o'xshatmalar orqali nafaqat badiiy go'zallik yaratadi, balki insoniylik, sadoqat, muhabbat, vatanparvarlik kabi tushunchalarni chuqurroq anglatadi. Uning ijodini o'rganish nafaqat adabiy, balki estetik va madaniy qadriyatlarni anglash uchun ham muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muhammad Yusuf. "Ko'nglimdagi yor". Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2001.
2. N Ubaydullayev. "makorim ul-axloq" asarida navoiy hayotiga chizgilar. Eurasian Journal of Entrepreneurship and pedagogy 2 (6), 25-27, 2024
3. XV Абсаламов, Ingliz tilida yozma nutq kompetentsiyasining tadqiqi, Международный журнал искусство слова, 2023
4. U Normuhammad. Biografik Asarlar Tarixi Yoxud Moziyga Bir Nazar. Miasto Przyszłości 55, 279-280, 2024
5. G'afurov U. Badiiy matnda poetik vositalar. Toshkent: O'qituvchi, 2009.
6. Karimov A. She'riyatda obraz va ifoda. Samarqand: Zarafshon, 2014.
7. U Normuhammad. A look at the history of biographical works or moses. International Journal of Pedagogics 4 (12), 232-234, 2024

8. AK Uchkunovich. [Navigating the rapids: challenges and solutions in developing writing skills](#). Academic Integrity and Lifelong Learning (France) 3, 38-39
9. Jumayeva, M. (2022). Effective creative way of Erkin Vahidov. Translator, poet, hero of Uzbekistan. Science and innovation, 1(B5), 404-409.
10. NX Ubaydullayev. The depiction of the image of a creative person in autobiographical inscriptions. Current Research Journal of Philological Sciences 2 (07), 36-39, 2021
11. Jumayeva, M. (2022). Uyg'onish davri allomalarining pedagogika va ta'limtarbiyaga o'zgacha yondashuv asosidagi qarashlari tahlili. Science and innovation, 1(B5), 26-29.
12. X Абсаломов, С Эсанов, X Хакимов [The importance of error correction in foreign language learning](#). Общество и инновации 3 (2), 289-293
13. Tursunov D. Adabiy tahlil asoslari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
14. Boboyorov B. Poetik til va uslub. Buxoro, 2015.
15. X Абсаламов. Practicality of productive speaking skills in ESP and EGP. Анализ актуальных проблем, инноваций, традиций, решений и художественной ..., 2022.

**DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARIDA YOSH RAHBARLARGA BO‘LGAN
IJTIMOYIY-MADANIY TALABLAR. IJTIMOYIY ISHONCH, AXLOQIY
MEZONLAR VA XIZMAT MADANIYATI.**

Ruziboyev Temur Bahodirovich

Buxoro Xalqaro Universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat hokimiyati organlarida faoliyat yuritayotgan yosh rahbar kadrlar shaxsiga bo‘lgan ijtimoiy-madaniy talablar yoritilgan. Jumladan, ularning ijtimoiy ishonchni oqlashi, axloqiy mezonlarga amal qilishi va yuqori darajadagi xizmat madaniyatiga ega bo‘lishi bugungi kun talabidir. Maqolada yosh rahbarlarning davlat va jamiyat oldidagi mas‘uliyati, ularning odoq-axloq qoidalariga sodiqligi hamda xizmat faoliyatida odilona va mas‘uliyatli yondashuvi tahlil etiladi. Shu bilan birga, yosh rahbarlarning ijtimoiy imijini shakllantirishda ommaviy axborot vositalari, jamoatchilik fikri va ijtimoiy institutlar roliga ham e‘tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari, davlat boshqaruvida yosh kadrlarning samaradorligini oshirish uchun ularni nafaqat kasbiy, balki ijtimoiy-madaniy jihatdan ham tayyorlash zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: yosh rahbarlar, davlat hokimiyati organlari, ijtimoiy ishonch, axloqiy mezonlar, xizmat madaniyati, ijtimoiy talablar.

Kirish.

Bugungi globallashuv va tezkor o‘zgarishlar davrida davlat boshqaruv tizimida yosh rahbar kadrlarning o‘rni va ahamiyati tobora ortib bormoqda. Ularning zamonaviy fikrlashi, tashabbuskorligi va yangilikka intilishi davlat organlarining faoliyatini samarali tashkil etishda muhim omillardan biri sanaladi. Shu bilan birga, yosh rahbarlardan faqat kasbiy bilim va ko‘nikmalar emas, balki ijtimoiy-madaniy jihatdan yetuklik, axloqiy mezonlarga sodiqlik hamda xizmat madaniyatiga rioya qilish kabi fazilatlar ham talab etiladi. Chunki davlat xizmatida faoliyat yurituvchi rahbar shaxsining odobi, fuqarolar bilan muloqot madaniyati, halolligi va mas‘uliyatli yondashuvi jamiyatdagi ishonch muhitini mustahkamlovchi asosiy omillardandir. Shu sababli, davlat hokimiyati organlarida yosh rahbarlarga bo‘lgan ijtimoiy-

madaniy talablarni aniqlash, ularning ijtimoiy ishonchni qozonishidagi omillarni o'rganish va xizmat madaniyati masalasini atroflicha tahlil etish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Asosiy qism.

Davlat hokimiyati organlarida yosh rahbarlarga qo'yiladigan ijtimoiy-madaniy talablar ularning shaxsiy fazilatlarini, kasbiy mahorati va xizmatga bo'lgan yondashuvi orqali namoyon bo'ladi. Bunday talablar asosan quyidagi yo'nalishlarda ko'rinadi:

1. Ijtimoiy ishonch va uning shakllanishi. Yosh rahbarlar davlat va jamiyat oldida mas'ul shaxslar sifatida faoliyat olib borar ekan, ularning harakatlari keng jamoatchilik tomonidan sinchiklab kuzatiladi. Ularga nisbatan ijtimoiy ishonch, birinchi navbatda, ularning halolligi, shaffof faoliyati va adolatli qarorlar qabul qilishiga bog'liq. Shu jihatdan, har bir yosh rahbar o'z faoliyatida manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymasligi, jamoatchilik oldida ochiqlik va hisobdorlik tamoyillariga sodiq qolishi zarur.

2. Axloqiy mezonlar va kasbiy etika. Davlat xizmatida axloqiy mezonlar – odob, halollik, kamtarlik, odilona yondashuv kabi fazilatlar asosiy o'rinda turadi. Yosh rahbarlar kasbiy faoliyatda axloqiy normalarga qat'iy amal qilgan taqdirdagina o'z jamoasida va aholida hurmat-e'tibor qozona oladi. Bu esa ularning ijtimoiy mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, korrupsiyaga qarshi kurash, adolatli kadrlar siyosatini yuritish va xolisona boshqaruv yuritish kabi masalalar yosh rahbarlar axloqiy barkamolligini belgilab beradi.

3. Xizmat madaniyati va muloqot ko'nikmalari. Davlat organlarida xizmat madaniyati deganda xodimlarning o'z xizmat vazifalariga yondashuvi, tashqi ko'rinishi, odobi, fuqarolar bilan munosabati va xizmatdagi tartib-intizom tushuniladi. Yosh rahbarlar uchun xizmat madaniyati nafaqat tashqi odob-axloq, balki ichki madaniyat, ya'ni boshqaruvda adolat, mulohazalilik va insoniy yondashuv orqali namoyon bo'ladi. Ayni paytda, ularning muloqot qilish uslubi, jamoa bilan ishlash madaniyati va tanqidga ochiqligi ham yuqori baholanadi.

4. Yosh rahbarlar imiji va ommaviy axborot vositalarining roli. Zamonaviy axborot makonida yosh rahbarlar obrazini shakllantirishda ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning roli katta. Ularning faoliyati yoritilishi, jamoatchilik bilan muloqoti, ijtimoiy masalalarga bo'lgan munosabati orqali jamiyatda ijobiy imij shakllanadi. Shu bois, yosh

rahbarlar nafaqat rasmiy vazifasini bajaruvchi, balki ijtimoiy jarayonlarning faol ishtirokchisi sifatida ham namuna bo'lishi lozim.

5. Yosh rahbarlarni ijtimoiy-madaniy tayyorlash zaruriyati. Yosh rahbarlarni tayyorlash jarayonida nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarga, balki ularning shaxsiy rivoji, ijtimoiy mas'uliyati va madaniy ongini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Maxsus seminar-treninglar, ma'naviyat va ma'rifat mashg'ulotlari, axloqiy-etika darslari orqali bu yo'nalishda sezilarli ijobiy o'zgarishlarga erishish mumkin. Shu bilan birga, ularni davlat xizmatining murakkab jihatlari bilan erta tanishtirish, murabbiylik tizimini rivojlantirish va tajribali rahbarlardan saboq olish imkoniyatlarini yaratish muhimdir. Yuqoridagi omillarni hisobga olgan holda, davlat hokimiyati organlarida yosh rahbarlarga nisbatan qo'yiladigan ijtimoiy-madaniy talablar nafaqat ularning individual muvaffaqiyatini, balki butun tizimning samaradorligini belgilovchi muhim omil sifatida qaralishi lozim.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, davlat hokimiyati organlarida faoliyat yuritayotgan yosh rahbarlarga nisbatan qo'yilayotgan ijtimoiy-madaniy talablar ularning shaxsiy fazilatlarini, kasbiy tayyorgarligi va xizmat madaniyatining uyg'unligini taqozo etadi. Ijtimoiy ishonchni oqlash, axloqiy mezonlarga amal qilish va yuqori darajadagi xizmat madaniyatini namoyon etish yosh rahbarlarning boshqaruvdagi samaradorligini belgilab beradi. Shu bilan birga, ularning jamiyatdagi ijobiy imijini shakllantirish, jamoatchilik ishonchini qozonish va davlat xizmatida barqaror faoliyat yuritishlari uchun ijtimoiy-madaniy tayyorgarlik muhim omil hisoblanadi. Bugungi sharoitda yosh rahbarlarni nafaqat kasbiy, balki axloqiy-ma'naviy va ijtimoiy mas'uliyat nuqtayi nazaridan ham yetuk shaxslar sifatida tarbiyalash davlat boshqaruvi tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Shu asosda, yosh rahbarlarni har tomonlama tayyorlash orqali davlat xizmatining samaradorligi va jamoatchilik ishonchi yanada mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Normurodov S., Yusupov O. Davlat boshqaruvi nazariyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
3. Qodirov B.X. Davlat xizmati va boshqaruv tamoyillari. – Toshkent: Huquq, 2019.

4. Fayzullayev A. O‘zbekistonda ijtimoiy ishonch va davlat boshqaruvi tizimi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Ijtimoiy Fikr, 2021.
5. OECD. Skills for a High Performing Civil Service. – Paris: OECD Publishing, 2017.
6. Denhardt, R.B., Denhardt, J.V. The New Public Service: Serving, Not Steering. – New York: Routledge, 2015.
7. United Nations. Human Development Report 2022: Uncertain Times, Unsettled Lives. – UNDP, 2022.
8. Masharipova M. Davlat xizmatida yosh kadrlar salohiyati va ularni rivojlantirish masalalari. – “Ijtimoiy fanlar” jurnali, 2023, №2.
9. OECD. Public Integrity Handbook. – Paris: OECD Publishing, 2020.
10. Fukuyama, F. Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.

ABDULLA QAHHORNING "MING BIR JON" HIKOYASI PERSONAJLARI TAHLILI

O'rolova Munira Faxriddin qizi

Guliston davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abdulla Qahhor hayoti va ijodiy faoliyati haqida qisqacha ma'lumot beriladi. Yozuvchining so'z qo'llash mahorati yuksak darajada ekanligi ham yoritiladi. Bu maqolada yozuvchining "Ming bir jon" hikoyasi va hikoyada ishtirok etgan personajlar tahlili ham o'rin olgan.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, hikoya, yozuvchi, ayollar, Mastura, Akramjon, Mirrahimov, sabr, iroda, umid, vafodor, so'z ustasi, hikoyanavis, ishonch ko'zlari.

Аннотация. В статье дается краткий обзор жизни и творчества Абдуллы Каххора. Также подчеркивается высокое устное мастерство писателя. В статье также дается анализ рассказа автора «Тысяча жизней» и персонажей, вовлеченных в рассказ.

Ключевые слова: Абдулла Каххор, рассказ, писатель, женщины, Мастура, Акромджон, Миррахимов, терпение, надежда, истина, мастер слова, рассказчик, глаза доверия.

Abstract. This article provides brief information about the life and creative work of Abdulla Qahhor. It also highlights the writer's high level of verbal skills. This article also includes an analysis of the writer's story "A Thousand Lives" and the characters involved in the story.

Keywords: Abdulla Qahhor, story, writer, women, Mastura, Akromjon, Mirrahimov, patience, will, hope, faithful, master of words, storyteller, eyes of trust.

O'zbek hikoyachiligi asoschisi, yozuvchi Abdulla Qahhor 1907-yil 17-sentabrda Qo'qon shahridan uncha uzoq bo'lmagan Asht qishlog'ida temirchi oilasida tavallud topgan. Bu haqida o'zining tarjimai holida shunday yozgan: "Men 1907-yil kuzda, chorshanba kuni

– 17-sentabrda Qo‘qonning Ko‘mir bozori mahallasida tug‘ilganman. Otam temirchi edi”¹. Yozuvchini adabiyot ixlosmandlari “Qishloq hukm ostida” nomli ilk kitobi orqali tanigan. Shundan keyin uning “O‘g‘ri”, “Ming bir jon” kabi bir qancha hikoyalari, “Muhabbat”, “Sinchalak” kabi qissalari va “Sarob”, “Qo‘shchinor chiroqlari” singari romanlari kitobxonlar qo‘liga yetib bordi. Abdulla Qahhorning boshqa yozuvchilardan farqli tomoni shundaki, uning so‘z qo‘llash mahorati kuchli bo‘lgan. Shu haqidagi G‘afur G‘ulomning quyidagi jumalari ham so‘zimizning isbotidir: “Abdulla boshqalar bir sahifada aytadigan gapini bitta gapda aytadi-qo‘yadi”². U har bir asarida ona tilimizning cheksiz imkoniyatlarini yorqin ko‘rsatib bera olgan. Va shu orqali tilimiz rivojiga ulkan hissa qo‘shgan yozuvchidir. Abdulla Qahhor tabiatan vazmin, kamgap inson bo‘lgan. Rus adibi K.Simonov u haqida shunday degan: “Qahhor uyatchan edi. U hech qachon suhbatdoshiga o‘zining zakiyligini ko‘rsatishga oshiqmas, buni asosan, adabiyot uchun, oq qog‘oz ila yolg‘iz qoladigan pallasi uchun asrar edi. Qahhor o‘zining qadrini bilardi, ayni chog‘da, uyatchan, vazmin va kamtarligicha qolardi”³. Abdulla Qahhorning “Adabiyot atomdan kuchli, lekin uning kuchini o‘tin yorishga sarflash kerak emas” degan so‘zlarining o‘ziyiq uning mahoratli yozuvchi va so‘z ustasi ekanligidan dalolat beradi.

Abdulla Qahhorning hikoyalariga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ularning hech biri bir-biriga o‘xshamaganligining guvohi bo‘lamiz. Masalan, “O‘g‘ri” hikoyasida yuqori mansab egalarining o‘zgalar baxtsizligini o‘zining tirikchiligiga aylantirgani haqida bo‘lsa, “Daxshat” hikoyasida o‘z erki uchun har qanday qo‘rquvni yenga oladigan, dovyurak ayol siymosi gavdalanganining guvohi bo‘lamiz. Yozuvchining “Ming bir jon” hikoyasida esa o‘zbek ayollarining sabr-qanoati haqida hikoya qiladi. Bu hikoyada ming bir jon egasi – xasta ayol Masturaning kuchli karakteri, matonati yoritilgan⁴. Bundan tashqari, yozuvchi hikoyalarining psixolingvistikasi ham bir-biridan farq qilib turadi. Psixolingvistika fan sifatida matndagi hissiyotlilik (his-tuyg‘ularni yetkazish qobiliyati) xususiyatiga alohida

¹ Sariyev Sh. Adabiyot: Mukammal qo‘llanma (eng yangi nashr). – Toshkent: Regbooks, 2020 – 334-bet.

² Said Ahmad. “Yo‘qotganlarim va topganlarim”. – Toshkent: Sano-standart.2019.

³ Abdulla Qahhor. “Muhabbat” qissa. – Toshkent: Oltin Qalam. 2023.

⁴ [https:// mutolaa.com](https://mutolaa.com).

e'tibor qaratadi⁵. Matnni psixolingvistik tahlil qilish badiiy matnning mavzulari, g'oyalari va yozuv uslubi haqida tushunchaga ega bo'lish uchun foydali vosita bo'lishi mumkin⁶.

Ishonch! Umid! Sevgi! Sadoqat! Sabr-qanoat! Bir qarashda oddiygina bo'lib eshitilayotgan bu so'zlar zamirida ulkan kuch yashiringan. Bu so'zlar insonni yashashga, hayoting ulug' ne'mat ekanligini anglashga undaydi. Hikoyamiz qahramoni, o'n yildan buyon dard bilan kurashib kelayotgan Masturaga bu so'zlar malham bo'la oldi va o'z kuchini ko'rsatdi. Hikoyada Mastura sap-sariq teri-yu suyakdan iborat bo'lgan murdaga o'xshab qolgani tasvirlangan. Ming bir jon egasi Mastura bu har safar endi tugaydi, yo'q bo'ladi degan hayolga borilganda qayta-qayta o'zini qo'lga olib matonat ko'rsatuvchi ayoldir⁷. Chetdan qaragan inson Masturaning bu holatini ko'rib tirik murda ko'rgandek qo'rqib ketar, unga rahmi kelar va uning bu holatini ko'rib sog'ayib ketishiga umid umuman yo'qligiga amin bo'lardi. Mastura bo'lsa hech qachon bu holatidan nolimasdi. Har kuni yangi tongni qarshilayotganiga, yuragi urib turganiga, nafas olib turganiga shukronalar aytardi. Unda hayotga, yashashga bo'lgan qiziqish shu qadar kuchli ediki, bu kuch uning sog'ayishi uchun yordam bera oldi. Masturaning hayotga bo'lgan qiziqishini, sog'ayib ketishiga bo'lgan ishonchini hikoyadan olingan quyidagi so'zlar orqali bo'lib olishimiz mumkin:

“...Men hech qachon o'lim kutgan emasman, kutmayman ham! U yog'ini surishtirsangiz, men odam bolasining o'lim kutishiga, ya'ni dunyodan umid uzishiga ishonmayman. Hatto tildan qolgan kasalning rozilik tilashib qaragani ham dunyodan umid uzgani emas, balki “rozilik tilashgani hali erta” dermikin degan umid bilan qaragani deb bilaman”⁸. Bu parcha orqali Masturaning kasal bo'lishiga qaramay kuchli ruhiy holati aks etganining guvohi bo'lamiz. Uning bu gaplarida umuman xastalik alomatlari nolish, dard alomatlari sezilmasdi. Aksincha, uning ohangidan quvonch, baxt, “hech qachon o'lim kutgan emasman, kutmayman ham” so'zlari orqali esa ishonch alomatlari borligini sezishimiz mumkin. Masturaning o'ziga bo'lgan ishonchi, hayotga, sog'ayib ketishiga bo'lgan umidi, har qanday sinovlarga bardosh bera oluvchi sabr-qanoati ana shunday kuchli edi.

⁵ Abuzaloqova M.K, Avliyoqulova L.B “Badiiy matnning psixolingvistik tahlili”. Buxdu.uz

⁶ Abulzaloqova M.K, Avliyoqulova L.B “Badiiy matnning psixolingvistik tahlili”. Buxdu.uz

⁷ D.U.Rasulova, X.R.Ergasheva. “Abdulla Qahhorning “Ming bir jon” va O.Genrining “So'nggi yaproq” hikoyalari qiyosiy tahlili. Cyberleninka.ru.

⁸ Abdulla Qahhor. Tanlangan hikoyalar. – Toshkent:O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013 – 98-bet.

Inson psixologiyasi magnitga o'xshaydi. Qila olmayman, qo'limdan kelmaydi deydi insonlar juratsizligi tufayli, o'ziga bo'lgan ishonchi pastligi tufayli hech narsa qila olmaydi. Qancha ko'p qiyinchiliklar kelsa ham ularni sabr-bardoshi orqali yengib o'tadigan va ko'zlagan maqsadiga erishishga umidi bor insonlar esa qiyinchiliklari har qancha katta bo'lmasin uni yengib o'tadi va ko'zlagan maqsadiga, albatta, yetadi. Hikoyamiz qahramoni Mastura ham aynan qo'limdan kelmaydi emas, balki men qila olaman, bu dard men uchun berilgan bir sinov uni yengib o'ta olaman deya o'ziga o'zi dalda berdi va hikoya so'ngida sog'ayib ketdi. Kasalxonadagi Mirrahimov, Hoji aka kabi boshqa bemorlar ham uning sog'ayishiga umid yo'q deb o'ylardi. Chunki ular aynan o'ziga kelgan kichkina dardni ham ulkan sanab, hayotidan nolir edi. Masturani va uning sadoqatli turmush o'rtog'ini ko'rib o'z hayotiga shukronalar keltirdi va ularning bir-biriga bo'lgan sof muhabbatiga, Akramjonning sabr-bardoshiga, vafosiga takror-takror tahsinlar o'qidi. Bunga quyidagi hikoyadan olingan Mirrahimov va Hoji aka suhbatini orqali guvoh bo'lishimiz mumkin:

- Bu xotinning joni bitta emas, ming bitta! – dedi Hoji aka, - hozir tugab qolgan shamday lipillab yonayotgan joni basharti so'ngan taqdirda ham, qolgan mingtasini yoqib keyin so'nadi. Mana shu ishonch Masturaga o'limni yo'latmaydi.

Mirrahimov uzoq jim qolgandan keyin yana birdan:

- Eri-chi, eri? - dedi, - bu yigitning ham raftoridan, yigitlik umri ming bitta-yu, shundan bittaginasini Masturaga qurbon qilyapti"⁹.

Kasal kasal emas, kasalni boqqan kasal¹⁰ degan gap ham rost aslida. Chunki, kasalga qarayotgan inson har tomonlama ham ruhiy jihatdan, ham ma'naviy jihatdan sog'lom bo'lishi kerak. Akramjon esa Mastura uchun ana shunday inson edi. Haqiqatdan ham Akramjonning vafosiga tahsinlar o'qisa arziydi. Chunki u Masturani o'g'ir ahvolda tashlab ketmadi. Bundan tashqari Akramjonning ham sabr-bardoshi huddi Masturaniki kabi metindek mustahkam va kuchli edi. Faqatgina Mastura emas, balki Akramjon ham bu dard bilan o'n yildan buyon kurashib kelayotgan edi. Akramjonning katta-katta yonib turgan ko'zlari uning ham ruhiyati kuchliligidan dalolat berardi. Chunki, bu dardning sovuq nomi har qanday kuchli, sog'lom insonni ham zaif holatga keltirishi mumkin. Shunga qaramasdan Akramjonning ko'zlari yonib turar edi. Akramjon ruhiyatining kuchliligiga ham Masturaning ta'siri katta. Sababi, Mastura hech qachon umidini so'ndirmadi. Faqat oldinga intildi,

⁹ Abdulla Qahhor. Tanlangan hikoyalar. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013 – 101-bet.

¹⁰ O'zbek xalq maqoli.

kurashishdan to'xtamadi. Shu orqali ular bir-biridan kuch oldi, bir-biriga dalda bo'ldi va qiyinchilikni yengib o'tdi. Akramjon sadoqati chin insoniylik qanday bo'lishini, oila muqaddas tushuncha ekanligini isbotladi. Masturaning sog'ayib ketishiga bir tomondan Akramjon ham sababchi bo'ldi. Insonning sabr-bardoshi qanchalik kuchli bo'lmasin, uning yonida dalda berib turuvchi, umid bag'ishlab turuvchi insoni bo'lmasa sinovlar oldida zaiflashadi va yengiladi. Akramjonning ham sabr-toqati, ishonchi, ko'zdagi umidi Masturaga kuch bag'ishladi. Akramjon Masturaga ana shunday sadoqatli, vafoli umr yo'ldosh bo'la oldi. Hikoya so'ngida Akramjon sabr-bardoshiga yarasha javob oldi. Hayot insonni doimo qiyinchiliklar bilan sinaydi. Ana shu qiyinchiliklar inson qiyofasini tubdan o'zgartirib yuborishi mumkin. Lekin hech qachon insonning ko'zlari o'zgarmaydi. Ular hech qachon haqiqatni aytishdan charchamaydi. Hikoya so'ngida Mirzacho'ldagi Akramjon va Mastura bilan bo'lgan tasodifiy uchrashuvda ham Mirrahimov Masturani chaqnab turgan ko'zlari orqali tanidi. Insonning qiyofasi o'zgarsa ham ko'zlari hech qachon o'zgarmligini mashhur yozuvchi Said Ahmadning "Ufq" trilogiyasi misolida ham ko'rishimiz mumkin. Unda otanasining yuzini yerga qaratib, urushdan qochgan Tursunboy qamishzorlar ichida jon saqlaydi. Onasi vafotidan so'ng hech kim undan xabar olmay qo'yadi. Oradan ancha vaqt o'tib Tursunboyning otasi Ikromjon qamishzorda yurganida aft-angori tanib bo'lmas darajada kir, soch-soqoli o'sib ketgan Tursunboyni aynan ko'zlaridan taniydi. Hikoyada bundan tashqari Mirrahimov, Hoji aka, hamshira ayol kabi personajlar ham bor. Ularga to'xtaladigan bo'lsak, ularda ham o'ziga yarasha dard, o'ziga yarasha qiyinchilik va sinov bor edi. Mirrahimov hikoyada jikkakina, shunday bo'lsa-da, tovushi juda yo'g'on kishi sifatida tasvirlanadi. Kasalxonaga yaqinda tushgan bo'lishiga qaramay ich-ichidan hech qayoqqa sig'mas, bu holatidan nolir edi. Bu holatini ko'rgan hamshira dardni faqatgina sabr-bardosh yengishini aytardi. Va Masturani ularga misol tariqasida keltirib o'tadi. Mastura Mirrahimovning sog'ayishiga bir dalda bo'la oldi. Masturani ko'rganidan keyin, eng avvalo, sabr-qanoatli bo'lishni, har kuni yangi tongni qarshilayotganiga shukronalar aytishni o'rgandi. Inson o'zida bor narsaga shukronalar keltirmaydi degan jummlalar ham rost. Masturaning ahvoli qay darajada edi-yu, Mirrahimovniki qay darajada. Mastura o'zi yurolmaydi, o'zi turolmaydi hattoki o'ziga berilgan rizq-nasibasining totli tamini ham his qilolmaydi. Shunday bo'lishiga qaramay u o'n yil davomida bir marotaba ham noligan emas. Mirrahimov bo'lsa, Masturadan sog'lik jihatdan o'n barobar ustun edi. O'zi harakatlana oladi, o'zi ovqatlana oladi. Ammo u o'zida bor bu imkoniyatlarga Masturani ko'rganidan

keyingina shukronalik keltirdi va o'zidan uyalib ham qo'ydi. Shundan keyin u bu ayol kurashib kelayotgan dard qanday-u, menga berilgan dard qanday deya o'ziga savol berdi. Bu ayolda bor sabr-bardosh aslida hammamizda bor, lekin biz undan keragicha foydalana olmaymiz deya hayotga bo'lgan qiziqishini oshirdi, yashashga bo'lgan umidini so'ndirmadi. Mirrahimov ham o'ziga bo'lgan ishonchi, hayotga bo'lgan muhabbati tufayli dardni yengib o'tdi. Hoji aka esa dard oldida ojzlanib qoldi va uni yenga olmadi. Aksincha, bu dard Hoji akani yengdi. Chunki, u Masturani birinchi marotaba ko'rganida qo'rqib, u bilan hattoki salomlashishga ham ulgurmay chiqib ketdi. Agarda Hoji aka ham Mirrahimovlar kabi Mastura bilan suhbat qurganida, boshidan o'tkazgan qiyinchiliklarini eshitganida, shunda ham taslim bo'lmaganini o'z quloqlari bilan eshitganida, balki uning ham hayotga bo'lgan qiziqishi ortarmidi. Hoji aka Masturaning ahvolini ko'rdi, ko'rdi-yu uning sog'ayib ketishiga umid yo'q deb o'yladi. Lekin Masturada faqat o'ziga yetarli ishonch emas, balki qolganlarning sog'ayib ketishi uchun yetarli bo'lgan ishonch bor edi. Hoji aka ozgina jur'atsizlik qildi. Agar mana shu jur'atsizligini yengib o'tganida u ham dard bilan kurasha olgan bo'lardi. Ba'zan insonlarning hayoti ostun-ustun bo'lib ketishiga soniyalar sababchi bo'ladi. Nafaqat Hoji aka, balki barcha insonlar ham aynan mana shu soniyalar davomida qo'rqoqlik qilmay, to'g'ri qaror qabul qila olsa, qiyinchiliklarni yengishga bo'lgan birinchi qadamni tashlagan bo'ladi. Hoji aka obrazi ham aslida tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bu obraz orqali o'quvchilar jur'atsiz bo'lmaslikni, har qanday qo'rquvni yengib o'tish kerakligini o'rganishi mumkin. Hikoya boshida tilga olingan hamshira ayol ham aslida oddiy jumlani to'ldirish uchun ishlatilgan personaj emas. Aslida u hikoyaning boshlanishiga turtki bo'lgan qahramon. Agar hamshira ayol Mirrahimov, Hoji akalarni Mastura bilan tanishtirmaganda shuncha voqe bo'lmasdi. Mirrahimovning ham taqdiri balki Hoji akanikiga o'xshash bo'larmidi. Bir qarashda Mirrahimovning sog'ayib ketishiga ham aynan o'sha hamshira ayol sababchi. Ba'zan insonlarga birgina so'z kifoya qiladi. Hamshira ayolning ham birgina "dardni bardosh yegadi" degan so'zi va bemorlarga qilgan shirin muomalasi, to'g'ri ko'rsatmasi ko'plab muammoning yechimi bo'la oldi. Hikoyadagi yana bir qahramon bo'lib, u yozuvchining o'zi. Hikoya aynan yozuvchi tilidan hikoya qilinadi. Hikoyadagi Mastura obrazida hayotni sevish, uning har bir soniyasidan lazzat olib yashash tuyg'ulari singdirilgan.

Bu hikoya voqealarining bahor faslida bo'lib o'tishining o'zi bir majoziy ma'nodir. Chunki bahor fasli yangilanish, yasharish, uyg'onish faslidir. Bahor faslida barcha daraxtlar, o'simliklar hasharotlar uyg'onadi. Mastura ham bahor faslidagi yangilanishlar kabi qaytadan

hayotga qaytdi. Yozuvchi tabiat va inson orasidagi bog'liqlikni juda chiroyli asoslab bera olgan. Shundan yozuvchining so'z qo'llash mahorati yuksak darajada ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Bu hikoyadan xulosa qilib shuni aytishim mumkinki, inson o'ziga berilgan har qanday mashaqqat, qiyinchilik yoki dardni faqatgina sabr-u bardoshi orqali yengib o'tadi. Bu dard va qiyinchiliklar inson uchun bir sinovdir. Yozuvchi Abdulla Qahhor bu hikoyasida Mastura orqali inson boshiga tushgan dard oldida ojizlanib qolmasligi kerakligini uqtirgan. Masturaga berilgan sinov juda og'ir edi. Bu sinovni yengib o'tishga yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, sadoqatli va vafodor turmush o'rtog'i Akramjon yordam berdi. Inson qachonki o'zini yolg'iz his qilgandagina, har qancha sabr-bardoshi kuchli bo'lsa ham barcha sinovlarga yengiladi. Akramjon esa bunday og'ir vaziyatda Masturani yolg'izlatib qo'ymadi. Shuning uchun bemalol ayta olishim mumkinki, Akramjon Mastura uchun quvvat manbayi bo'la oldi deb. Akramjon va Masturaning oila muqaddas tushuncha ekanligi, uni qadrlashi va ularning bir-biriga bo'lgan sof muhabbati hozirgi kunda yosh oilalar uchun o'rnak bo'la oladi. Yoshlar bu hikoyani o'qish va bu hikoya zamiridagi ma'noni chuqur anglash orqali qiyinchiliklarga sabrli, matonatli bo'lishni o'rganadi. Bundan tashqari Abdulla Qahhor bu hikoyasi orqali o'zbek ayollarining chidamliligini ham ko'rsatib bergan. O'zbek ayollari, ayniqsa, jahon urushi yillarida juda katta jasorat ko'rsatgan. Abdulla Qahhordan tashqari Sharof Boshbekov ham o'zining "Temir xotin" komediyasi orqali o'zbek ayollarining matonatini, sabr-bardoshini yaqqol ochib bergan.

Abdulla Qahhor mashhur hikoyanavis bo'libgina qolmay, o'tkir so'z ustasi ham edi. Uning har bir asarida so'zlar o'rinli va maqsadli qo'llanilgan. Abdulla Qahhorning hikoyalariga to'xtaladigan bo'lsak, ular o'zining sof adabiy tilda yozilganligi, o'qish uchun qulay va ixchamligi bilan har bir o'quvchiga birdek manzur bo'ladi. Abdulla Qahhorning hikoyalari qisqa, londa, sodda bo'lsa-da, uning badiiyligi, estetik qiymati yuksak darajada¹¹. Shu paytgacha hech bir yozuvchi ijodida Abdulla Qahhor qo'llagan uslub takrorlangan emas. Bu ham yozuvchining mahoratidan dalolat beradi. Yozuvchining har bir hikoyasi tarbiyaviy ahamiyatga ega. Shunday qilib, o'zbek romanchiligi asoschisi Abdulla Qodiriy bo'lsa, o'zbek hikoyachiligi asoschisi Abdulla Qahhordir desak hech mubolag'a bo'lmaydi.

¹¹ Sobirjonova X. "Abdulla Qahhor asarlarida insoniy tuyg'ular ulug'lanishi" <https://zenodo.org>

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sariyev Sh. Adabiyot: Mukammal qo‘llanma (eng yangi nashr). – Toshkent: Regbooks, 2020.
2. Abdulla Qahhor. “Muhabbat” qissa. – Toshkent: Oltin Qalam, 2023.
3. Abdulla Qahhor. Tanlangan hikoyalar. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013.
4. <https://mutolaa.com>.
5. <https://cyberleninka.ru>.
6. <https://zenodo.org>
7. Said Ahmad. “Yo‘qotganlarim va topganlarim” – Toshkent: Sano-standart, 2019.
8. <https://buxdu.uz>.

OTTLARNI RIVOJLANTIRISH UCHUN IJTIMOIIY-TADBIRKORLIK MUHITINI BAHOLASH

Saidov Shoxruh Mirzo Odiljon o‘g‘li,

Qo‘qon universiteti doktoranti,

shsaidov@kokanduni.uz

Annotatsiya. Tezida O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tashkilotlarida (OTT) ijtimoiy-tadbirkorlik muhitini baholashning dolzarb masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – OTTlarning ijtimoiy-tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi tashqi va ichki omillarni tahlil qilish, ularni baholashning ilmiy uslubiyatini ishlab chiqish va taklif etishdir. Ishda McKinsey matritsasi, ekspert baholash usullari, SWOT-tahlil va statistik metodlardan foydalanilgan. Natijada, OTTlarning raqobatbardoshlik darajasi va jozibadorligini aniqlash uchun integral ko‘rsatkichlar taklif etilgan, shuningdek, tadbirkorlik muhitini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kirish. Mamlakatimizda malakali kadrlar tayyorlashda oliy ta‘lim tizimini o‘rni beqiyos hisoblanadi. Bugungi kunda ta‘lim sohasida, ayniqsa oliy ta‘lim tizimidagi islohatlar o‘z natijalarini bera boshladi. OTT larimizning jahondagi nufuzi orta boshlamoqda. Hozirgi vaqtda dunyodagi ko‘plab oliygohlar an‘anaviy universitet modelidan zamonaviy universitet modeliga o‘tib, malakali va sifatli kadrlar tayyorlash faoliyatini olib bormoqda. Shunday ekan, mamlakatimiz oliy ta‘lim muassasalari ham eski ta‘lim berish shaklidan yangi, innovatsion va zamon talablariga mos ta‘lim berishga o‘tishi dolzarb hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta‘limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma‘naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta‘limni modernizatsiya qilish, ilg‘or ta‘lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” ishlab chiqildi va konsepsiyani amalga oshirish bo‘yicha yo‘l xaritalari belgilandi. Kelgusida mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini ta‘minlash, ta‘lim va fan intellektual mehnatga asoslangan samarali bilim iqtisodiyotini yaratish, OTT lar ta‘lim

xizmatlari bozoridagi jozibadorligiga va bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish ushbu konsepsiyaning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Ijtimoiy-tadbirkorlikning oliy ta'lim tizimidagi ahamiyati haqidagi tadqiqotlar xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng yoritilgan. B. Klark (1998) tadbirkorlik universitetlari kontsepsiyasini ishlab chiqib, OTMlarning bozor sharoitida faoliyatini tahlil qilgan. E.V. Batovrina va A.K. Kazantseva (2020) ijtimoiy-tadbirkorlikning institutsional mexanizmlarini o'rganishga qaratilgan ishlari OTTlarning strategik rivojlanishi uchun asos bo'ldi.. Mahalliy tadqiqotlarda (Qo'qon universiteti, 2022; O'zR Oliy ta'lim vazirligi, 2021) OTTlarning innovatsion hamkorlikdagi roli va raqamli transformatsiya jarayonlari tahlil qilingan. Biroq, OTTlarda ijtimoiy-tadbirkorlik muhitini baholashning universal ko'rsatkichlari tizimi hali to'liq shakllanmaganligi aniqlangan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot quyidagi usullar asosida amalga oshirildi:

SWOT-tahlil – OTMlarning ijtimoiy-tadbirkorlik faoliyatiga ta'sir etuvchi tashqi va ichki omillarni aniqlash; **McKinsey matritsasi** – OTTlarning raqobatbardoshlik va jozibadorlik ko'rsatkichlarini baholash; **Ekspert baholash usuli** – 4 ta ekspert ishtirokida omillarning og'irlik koeffitsientlarini aniqlash; **Statistik metodlar** – Kendall konkordatsiya koeffitsienti (W) orqali ekspert baholarining izchilligini tekshirish; **Solishtirma tahlil** – Davlat OTTlarining reytingdagi holatini taqqoslash.

Tadqiqot natijalari. Tashqi omillar tahlili: Imkoniyatlar: Raqobatbardoshlikni oshirish, loyihalarga grant mablag'larini jalb qilish; Tahdidlar: Moliyalashtirishning pastligi, tadbirkorlik salohiyatining yetishmasligi.

Ichki omillar tahlili: Kuchli tomonlar: Yuqori malakali professor-o'qituvchilar, strategik rejalashtirish; Kamchiliklar: Tadqiqotlarni tijoratlashtirishning past darajasi, biznes-inkubatorlarning yo'qligi.

Ekspert baholash natijalari: Jozibadorlikka ta'sir qiluvchi asosiy omil – nufuzli firmalarda amaliyot imkoniyati (0,23 og'irlik koeffitsienti); Raqobatbardoshlik uchun asosiy omil – OTTning obro'si (0,35 koeffitsient); Integral ko'rsatkich: 0,76–1,0 oralig'idagi OTTlar “mukammal raqobatbardosh” deb baholandi.

OTT larning yanada rivojlantirishda tadbirkorlik salohiyatini mavjudligini o'rganish muhimdir. Shunday ekan, OTT larni tadbirkorlik salohiyatini ikki turga bo'lib o'rganish maqsadga muvofiq. Ular quyidagilar:

- OTT ning ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatining hozirgi holatini ifodalovchi ko'rsatkichlar holati;

- OTT ning yashirin imkoniyatlari mavjudligini aniqlash.

Tadqiqot davomida Davlat OTT muassasalarining tadbirkorlik salohiyatini baholashda tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qiladigan bir qator omillar aniqlandi. Davlat OTT larining ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatiga ta'sir yetuvchi tashqi muhit omillari quyidagi jadvalda keltirilgan (1. - Jadval)

1-jadval

**Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga ta'sir qiluvchi tashqi muhit omillari
tahlili¹**

Omillar	Imkoniyatlar	Tahdidlar
1.OTM lar faoliyatini zamon talabiga mos ravishda o'zgartirish	1. Har bir OTT ni bozorning to'laqonli ishtirokchisi sifatida mavqeini yanada oshirish imkoniyatini mavjudligi. 2. OTT larda ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish orqali raqobatbardoshlik darajasini yanada oshirish. 3. OTT larda asosiy mahsulot ishlab chiqrishdan tashqari, turli xildadagi tovarlar va xizmatlarni joriy etish imkoniyalarni mavjudligi.	1. Raqobat kurashining mavjudligi 2. OTT ning tadbirkorlik salohiyatining pastligi.
2. Innovatsion rivojlanishning ustuvor yo'nalishlari	1. Maqsadli milliy loyihalarni amalga oshirishda ishtirok yetish imkoniyatini mavjudligi. 2. Mintaqalardagi OTT larning ijtimoiy tadbirkorlikning ichki infratuzilmasini yanada rivojlantirish.	1. Davlat OTT larining faoliyatni moliyalashtirish va moddiy-texnik bazasini rivojlantirish. 2. Davlat OTT tadbirkorlik salohiyatini

¹ Muallif ishlanmasi

	3. Oliy ta'lim sohasida ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirish mexanizmlarini joriy yetish.	rivojlantirishning samarali mexanizmining yo'qligi. 3. OTT Professor-o'qituvchilarning ijtimoiy tadbirkorlik tashabbuslarini amalga oshirishga qiziqishining past darajasi.
3. Oliy ta'lim tizimni isloh qilish	1. Grantlar mablag'larini jalb qilish orqali ijtimoiy va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish. 2. OTT lar faoliyatida loyihaga yo'naltirilgan boshqaruv yondashuvini amalga oshirish. 3. Ijtimoiy-tadbirkorlik turini yaratish orqali yangi OTT modelini o'zgartirish.	1. OTT lar faoliyatini davlat tomonidan moliyalashtirish darajasini pasaytirish. 2. Grant olishdagi qiyinchiliklar.
4. Hududiy ijtimoiy-iqtisodiy siyosat	Mintaqadagi mavjud bo'lgan ijtimoiy muammolardagi OTT ning ishtirok etishi.	OTT larda ijtimoiy tadbirkorlik salohiyatini pastligi, tashqi va ichki muhit o'rtasidagi zarur munosabatlarni bog'laydigan tizimning yo'qligi.

Tadqiqot davomida davlat OTT larida ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatiga ta'sir etuvchi ichki omillar ham o'rganildi (2. - Jadval).

2-jadval.

Davlat OTM lari ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga ta'sir qiluvchi ichki muhitning omillarini tahlili²

Omillar	Kuchli tomonlar	Kamchiliklar
----------------	------------------------	---------------------

² Muallif ishlanmasi

1. OTT ning ilmiy faoliyati	1. Ilmiy maktablarning mavjudligi	1. Mintaqaning iqtisodiy rivojlanishi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar natijalarining yetarli darajada bajarilmaganligi. 2. OTT olimlarining ishlanmalarini tijoratlashtirishning past darajasi.
2. Ijtimoiy tadbirkorlik faoliyati	Ijtimoiy startaplarni amalga oshirish nuqtai nazaridan istiqbolli ishlanmalar va asoslarning mavjudligi.	1. Tijoratlashtirishning samarali mexanizmi yo'qigi 2. Innovatsion korxonalar, biznes-inkubatorlarning kamligi.
3. Kadrlar	Professor-o'qituvchilarning yuqori malaka darajasi	Professor-o'qituvchilarning ning o'rtacha yoshi yuqoriligi.
4. Ta'lim faoliyati	Ta'lim dasturlarini tayyorlash uchun ko'p bosqichli tuzilmaning mavjudligi: o'rta kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim, oliy ta'limdan keying ta'lim	Tadbirkorlik va biznes bo'yicha alohida ta'lim dasturlari yo'lga qo'yilmaganligi.
5. Axborot ta'minoti	O'quv jarayonining asosiy axborot ehtiyojlarini ta'minlash.	OTTning tarkibiy bo'linmalari o'rtasida ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini tashkil yetish va amalga oshirish bo'yicha axborot almashinuvining yo'qligi.

6. OTT larni boshqarish tizimi	1. OTT lar faoliyatini yillik strategik rejalashtirish asosida amalga oshiriladi. 2. OTT larda rivojlanish dasturlari amalga oshirilmoqda.	Rivojlanish dasturida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish bilan bog'liq sohalar kamligi.
8. Moliyaviy xavfsizlik	Ta'lim faoliyatini davlat tomonidan moliyalashtirishning mavjudligi.	1. Daromadlar tarkibida biznes daromadlarining kichik ulushi. 2. Grantlar orqali mablag'lar ko'laminin pastligi

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, davlat OTT larida ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda ularning kuchli tomonlaridan unumli foydalanish, ya'ni OTT ichki imkoniyatlari bo'lgan resurslarni tadbirkorlik uchun to'liq safarbar etishi, zaif tomonlarini o'z vaqtida bartaraf yetish choralari ko'rishi, yuzaga keladigan tahdidlardan kelib chiqadigan xavflarni kamaytirishi, OTT da ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini samarali amalga oshirishga imkon beradigan ichki salohiyatini yanda rivojlantirishi maqsadga muvofiq. Umuman olganda, yangi rivojlanish va boshqaruv modeli asosida qurilgan OTT tadbirkorlik salohiyatini birlashtirishdan ijobiy sinergetik ta'sir olish uchun zarur shart-sharoitlar mavjudligini va bunda asosan startap loyiha va g'oyalarni ishlab chiqishi hamda uni amalga oshirish imkoniyati vujudga keladi.

Yuqoridagi fikrlardan shuni xulosa qilish mumkinki, OTT lar o'zining mavjud ichki imkoniyatlarini baholashi va ijtimoiy tadbirkorlik faoliyati amalga oshirishida foydalanilmagan ichki imkoniyatini ishga solishi zarur. Bugungi kunda aksariyat OTT lar o'zining ichki imkoniyatlari va salohiyatidan to'liq foydalanilmayapti. Bu albatta, OTT larda tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishiga salbiy ta'sir etmoqda. Shu bilan bir qatorda, tadbirkorlik muhiti elementlari va OTTdagi ijtimoiy tadbirkorlik faoliyati o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjudligiga ishonch hosil qilish imkonini berdi, bu tadbirkorlik salohiyatining elementlarini mustahkamlash va rivojlantirish ijtimoiy tadbirkorlik jarayonlarining samarali oqimining asosi ekanligidan dalolat beradi.

Shuni ta'kidlab o'tish zarurki, mamlakatimizda o'zining ichki imkoniyatlaridan samarali foydalanib kelayotgan OTT lar ham mavjud bo'lib, ularning faoliyati natijalarini milliy reyting tizimida ko'rishimiz mumkin. Misol uchun, 2023 yilda e'lon qilingan reyting natijalariga ko'ra yuqori 10 talikka kirgan OTT lar bugungi kunda boshqa OTT larga nisbatan ichki salohiyatlaridan to'laroq foydalanib kelmoqda.

OTTning tadbirkorlik salohiyatidan foydalanish mexanizmini ishlab chiqish murakkabligi shundaki, uni ta'minlash uchun maxsus dasturlar yoki uslublar (modellar) zarur bo'ladi. Bunda ijtimoiy tadbirkorlik tashabbuslarini amalga oshirishning asosiy muvaffaqiyat omillarini aniqlash va ularni samarali boshqarish hamda rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish talab etiladi. O'tkazilgan tadqiqotlar natijasiga ko'ra, eng yuqori natijaga erishgan OTT larda professor- o'qituvchilar malakasi yuqoriligi, ta'lim xizmatlarining hajmi va uning sifati, OTT ning obro'si va ularning xorijiy OTTlar bilan aloqalari, ular ichki muhitining bozor talablariga muvofiqligi aniqlandi. Shuning uchun yuqorida sanab o'tilgan elementlar mamlakatimizdagi boshqa OTT larda ham tadbirkorlik faoliyati va salohiyatining asosi bo'lib hisoblanadi. OTT larda professor-o'qituvchilar va talabalarni tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishga jalb qilish, OTT ni rivojlantirishga qaratilgan qarorlarning samaradorligi, grantlarni ishlab chiqish, moliyaviy barqarorlikka yetarli darajada e'tibor berilmayapti. Shuning uchun, bugungi kunda OTM lar yuqorida sanab o'tilgan elementlar va ularni yanada shakllantirish chora-tadbirlarini ishlab chiqishi zarur.

Mamlakatimiz OTT larining ijtimoiy yo'naltirilgan rivojlanishi sifat jihatidan yangi natijalarni shakllantirish zarurati bilan bog'liq. Xususan, tadbirkorlik salohiyatini bosqichma-bosqich shakllantirish va bozor talablariga moslashishga, raqobat muhitida ishlashga tayyor bo'lishga imkon beradigan boshqaruv mexanizmini shakllantirish. OTT larning tadbirkorlik tashabbuslarini amalga oshirish faoliyati umumiy salohiyatni shakllantirishni ta'minlash uchun ishlab chiqilgan va tanlangan rivojlanish strategiyasiga muvofiq o'z jarayonlarini moslashtirish zarurdir. Shunday qilib, OTT lar tomonidan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishi uchun strategiyasini ishlab chiqish va turli xildagi faoliyatni amalga oshirishi talab etiladi. Ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning samarali tizimi va mexanizmi yetarlicha ishlab chiqilmaganligi sababli ko'p davlat OTT larda reyting ko'rsatkichlarida ortda qolmoqada. Shuning uchun ushbu OTT lar tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishi, tegishli dastur va loyihalarni ishlab chiqishi maqsadga muvofiqdir.

Zamonoviy rivojlanish sharoitida oliy talim muassasalarning ijtimoiy tadbirkorlik sub'ekti sifatida ko'rib chiqish va ularning ishbilarmonlik muhitini o'rganish muhim hisoblanadi. Shuning uchun oliy talim muassasalar faoliyatida ijtimoiy tadbirkorlik salohiyatini tahlil qilish metodologiyasini ishlab chiqish va baholash lozim. Baholash natijalari asosida OTTning rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash imkoniyati tug'uladi.

Oliy ta'lim muassalari ijtimoiy tadbirkorlik sub'ekti sifatida ichki ishbilarmonlik muhitini ob'ektiv va oqilona baholashning qiyinchiligi, oliy talim muassasasi ichidagi jarayonlarning murakkabligi, xilma-xilligi hamda yo'nalishi tufayli bir-biridan sezilarli farqlarga egaligi va ularni universal ko'rsatkichlar yordamida ifodalab bo'lmasligi sababli ishbilarmonlik muhitini baholash uchun unga ta'sir etuvchi barcha omillarni o'rganish zarur.

Bozor iqtisodiyoti nuqtai nazaridan OTT lar o'zaro ta'sir qiluvchi ikkita bozorning ob'ektlariga, ya'ni ta'lim xizmatlari bozori va mehnat bozoriga bog'liq bo'ladi. Shu munosabat bilan ularni ikki o'lchovli ob'ektlar sifatida ko'rib o'tish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

$$W(P, K), \quad (1)$$

bu yerda:

P — ta'lim xizmatlari bozorida jozibadorlik ko'rsatkichi;

K — mehnat bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichi.

Ushbu ko'rsatkichlarning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, ular bir necha omillarga bog'liqdir. Omil qiymatlarini aniqlashda eng oson usul hisoblangan o'rtacha qiymatlarni topish usulidan foydalaniladi.

$$P_j = \sum_{i=1}^n x_i f_{ij}, \quad \sum_{i=1}^n x_i = 1 \quad (2)$$

$$K_j = \sum_{k=1}^m Y_k g_{kj}, \quad \sum_{k=1}^m Y_k = 1 \quad (3)$$

$$P_{min} \leq P_j \leq P_{max}, \quad K_{min} \leq K_j \leq K_{max} \quad (4)$$

bu yerda:

f_{ij} - jozibadorlik ko'rsatkichi uchun i -omil, j - ob'ekt (OTT) qiymati;

x_i - jozibadorlik ko'rsatkichi uchun og'irlik koeffitsienti i -omilining qiymati; n — jozibadorlik ko'rsatkichi uchun omillar soni;

g_{kj} - raqobatbardoshlik ko'rsatkichi uchun k -omil, j – ob'ekt (OTT) qiymati;

Y_k - raqobatbardoshlik ko'rsatkichi uchun og'irlik koeffitsienti k - omil qiymati;

m - raqobatbardoshlik ko'rsatkichi uchun omillar soni;

$j = \overline{1, j}$, j - ob'ektlar soni (OTT lar);

$P_{min}, P_{max}, K_{min}, K_{max}$ - P va K ko'rsatkichlarining minimal va maksimal ko'rsatkichlari.

Strategik rejalashtirish nazariyasida bozorlarni ikki ko'rsatkich (sanoatning jozibadorligi va korxonaning raqobatbardoshligi) asosida tahlil qilishda General Electric kompaniyasi tomonidan taklif qilingan McKinsey modeli qo'llaniladi³.

McKinsey matritsasiidagi ob'ektlarning har birini joylashtirish uchun ularning P va K koordinatalarini aniqlash kerak. Modelda ushbu koordinatalarning bo'linishini aniqlashda (2), (3) omillarning o'rtacha o'rtacha qiymati ishlatiladi. Har bir omil uchun qiymatlarni ekspert (1 dan 5 gacha) baholash tavsiya etiladi, agar bir nechta mutaxassislar bo'lsa, ularning qiymatlarining o'rtacha arifmetik qiymati hisoblanadi. Og'irlik koeffitsientlarini baholash usuli belgilanmagan ushbu vazifa uchun ierarxiyani tahlil qilish usuli tavsiya etiladi.

Modelning muhim tarkibiy qismi - bu elementlarning qiymatlari aniq o'lchovlarga ega emasligidir, balki sub'ektiv ehtimollarga asoslangan mantiq matritsasi (bu matritsalar mutaxassislar tomonidan tayyorlanadi).

Mantiq matrissasi

$$A = (a_{ij}) , i, j = 1, 2, \dots, J$$

bu yerda:

a_{ij} - O_i ob'ektining O_j bilan taqqoslaganda ahamiyatiga mos keladigan raqam. Mantiq matritsasi uchun A ning maksimal o'ziga xos qiymatini topish talab qilinadi. I_{max} y o'ziga xos qiymatlarning vektori Z , ya'ni tenglamani yechish kerak.

$$A * Z = Z * \lambda_{max}$$

Vektorning tarkibiy qismlari Z va og'irlik koeffitsientlari bo'ladi. Shuni ta'kidlash kerakki, kompaniyalarning strategik joylashuvi strategik marketingning eng muhim

³ Muallif ishlanmasi

vositasidir, ammo ta'lim xizmatlari bozorini tahlil qilish amaliyotida ushbu vosita to'g'ri qo'llanilmaydi. Ushbu bo'shliqni ma'lum darajada ushbu ish to'ldiradi.

McKinsey modelidan foydalangan holda mutaxassislik bo'yicha OTT larning strategik holatini baholashni quyidagi boshqichlarini taklif qilamiz:

- a) yetakchi oliy ta'lim muassalarni tanlash;
- b) og'irlik koeffitsientlarini aniqlash;
- c) oliy ta'lim muassasalarining McKinsey matritsasida joylashishi.

Tadqiqotimizda Respublikamizda faoliyat yuritayotgan davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligini tahlili amalga oshiriladi.

Yetakchi oliygohlarni tanlash bosqichida muhim o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan yetakchi oliygohlar aniqlanadi.

Birinchi bosqichda tanlangan mutaxassislik bo'yicha mintaqaviy ta'lim xizmatlari bozorida sezilarli ulushga ega bo'lgan yetakchi oliygohlar aniqlanadi. Buning uchun Boston konsalting guruhining (BKG) o'zgartirilgan usulidan foydalanish maqsadga muvofiq. Ushbu usulda oliygohlar BKG matritsasida ikkita koordinatada joylashgan bo'ladi.

Ikkinchi bosqichda jozibadorlik va raqobatbardoshlikka ta'sir qiluvchi omillarni tanlash va ularning og'irlik koeffitsientlarini baholash kerak.

Jahon olimlari tomonidan ishlab chiqilgan OTT larning ijtimoiy tadbirkorligining rivojlanish holatini baholashdagi yondashuvlarda mavjud bo'lgan qator kamchiliklarni inobatga olgan holda biz yangi baholash uslubiyatini taklif etdik. Taklif etilayotgan uslubiyatning afzalligi shundaki, shkala parametrlarining ahamiyatliligi OTT larda tadbirkorlik rivojlanishi ekspert guruhlari tomonidan qayta o'rganib chiqilgani va baholanganidir. Bundan tashqari, OTT tadbirkorligi jozibadorligi va raqobatbardoshligi parametrlarini aniqlash uchun ballar uchga bo'lingan: 1, 5 va 10. OTTlarda ijtimoiy tadbirkorlik muhitini baholash uslubiyatini takomillashtirish maqsadida so'rovnoma ishlab chiqilgan va tadbirkorlikni jozibadorligi va raqobatbardoshligi ekspertlar tomonidan baholangan.

Tadqiqot davomida OTT tadbirkorligi muhitini baholash uchun taklif etilgan iqtisodiy-ekologik guruhlarning salmog'ini besh balli shkala bo'yicha baholashni taklif etdilar. Shuningdek, har bir omil baholanadigan asosiy ko'rsatkichlar zanjirlandi.

Ekspertlar bahosining haqqoniyligi darajasini tekshirish uchun har bir guruh ko'rsatkichlar bo'yicha konkordasiya koeffisienti W hisoblab chiqildi. Bu koeffisient

ekspertlarning fikri qanchalik kelishilganini ko'rsatadi. Konkordasiya koeffisienti quyidagi formula bo'yicha hisoblangan:

$$W = \frac{12 \sum_{i=1}^n (r_i - \bar{r})^2}{N^2 (n^3 - n)}$$

Bu yerda: 12 – Kendall tomonidan taklif etilgan konkordasiya koeffisientini hisoblash formulasidagi doimiy kattalik; n – ko'rsatkichlar soni; N – ekspertlar soni; r_{ij} – j -ekspert aniqlagan i -ko'rsatkichning darajasi; r_i – barcha ekspertlar bo'yicha i -ko'rsatkichning darajalari summasi; \bar{r} – barcha ko'rsatkichlar ballarining o'rtacha summasi ($\bar{r} = N(n+1) / 2$); W – Kendallning konkordasiya koeffisienti .

Konkordasiya koeffisientining qiymati 0 dan 1 gacha oraliqda o'zgarishi mumkin. Qiymat 1 ga teng bo'lishi ekspertlarning fikri bir ekanini, 0 ga teng bo'lishi esa berilgan baholar o'rtasida bog'liqlik yo'qligini anglatadi. Agar $0,2 \leq W \leq 0,4$ bo'lsa, ekspertlarning fikrlari o'rtasida kelishuv yo'qligini, $W \geq 0,6$ bo'lishi esa ekspertlarning fikri deyarli bir xil ekanligidan dalolat beradi.

Bundan tashqari, har bir baholash koeffisientini aniqlash uchun Fishborn formulasidan foydalandik:

$$a_i = 2 * (n - r_i + 1) / n * (n + 1) \quad ()$$

(barcha ko'rsatkichlar uchun i 1 dan n gacha)

bu yerda: a_i – i -mezonning salmoqlilik koeffisienti; n – baholash mezonlari soni; r_i – i -ko'rsatkichga berilgan rang.

Raqobatbardoshlik omillarining salmoqliligiga ekspertlar bergan baho va ekspertlarning fikri kelishilganligini tekshirish natijalari 1 va 2 -jadvallarda keltirilgan.

Ta'lim xizmatlari bozorida jozibadorlik ko'rsatkichiga eng katta ta'sir ko'rsatadigan omillar sifatida biz quyidagilarni tavsiya qilamiz:

- o'qish narxi;
- professor-o'qituvchilar tarkibining malakasi;
- moddiy-texnik baza, shu jumladan kutubxonalar va talabalar turar joylari;
- nufuzli firmalarda amaliyotni o'z ichiga olgan amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish imkoniyati;
- potentsial ish beruvchilar bilan aloqalar.

Mehnat bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichiga eng katta ta'sir ko'rsatadigan omillar sifatida biz quyidagilarni tavsiya qilamiz:

- OTTning obro'si va mavqei;
- tanlangan mutaxassislik bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash sifati;
- ushbu OTT bitiruvchilari bilan hamkorlik tajribasi;
- jamiyatdagi mutaxassisning ijtimoiy-iqtisodiy holati.

Ekspert baholash usuli yordamida davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligini aniqlash uchun ushbu sohadagi tajribaga ega bo'lgan ekspertlar tanlab olindi. Ekspertlar davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligini baholashga ta'sir etuvchi omillarni tanlash va ularning og'irlik koeffitsientlarini ekspert baholash matritsasini tayyorladi.

3.-jadval

Davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligiga ta'sir etuvchi omillar vaznining ekspert baholari⁴

Ekspertlar /Baholar mezon	Ekspertlar				Baholar yig'indisi	Δ	Δ2	Rang	Mezon qiymati
	1	2	3	4					
Jozibadorlik mezonlari									
o'qish narxi	5	5	4	5	19	14	196	3	0,2
professor-o'qituvchilar tarkibining malakasi	5	4	5	4	18	13	169	1	0,15
moddiy-texnik baza, shu jumladan kutubxonalar va talabalar turar joylari	4	5	5	3	17	13	169	2	0,14
nufuzli firmalarda amaliyotni o'z ichiga olgan amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish imkoniyati	5	5	5	5	20	15	225	4	0,23

⁴Manba: Ekspert baholari asosida muallif hisob-kitoblari

potensial ish beruvchilar bilan aloqalar	4	5	5	5	19	15	225	5	0,28
Baholar yig'indisi	23	24	24	22	93		1054		1
Raqobatbardoshlik mezonlaru									
OTTning obro'si mavqei	5	5	4	5	19	14	196	5	0,35
tanlangan mutaxassislik bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash sifati	4	4	5	4	17	13	169	4	0,29
ushbu OTT bitiruvchilari bilan hamkorlik tajribasi	4	4	4	4	16	12	144	2	0,18
jamiyatdagi mutaxassisning ijtimoiy-iqtisodiy holati	4	4	4	4	16	12	144	3	0,18
Baholar yig'indisi	17	17	17	17	68		709		1

Xuddi shu tarzda davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarning og'irlik koeffitsientini topamiz (2.14-jadval).

4.-jadval

Davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarning og'irlik koeffitsientlari ekspert baholari ⁵

Ekspertlar /Baholar mezon	Ekspertlar				Baholar yig'indisi	Δ	Δ^2	Rang	Mezon qiymati
	1	2	3	4					
Jozibadorlik mezonlaru									
o'qish narxi	4	5	3	4	16	-8	14	1	0,25

⁵Manba: Ekspert baholari asosida muallif hisob-kitoblari

professor-o'qituvchilar tarkibining malakasi	5	5	5	4	19	-5	11	3	0,2
moddiy-texnik baza, shu jumladan kutubxonalar va talabalar turar joylari	5	4	4	5	18	-6	13	2	0,21
nufuzli firmalarda amaliyotni o'z ichiga olgan amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish imkoniyati	5	5	5	5	20	-4	8	5	0,14
potensial ish beruvchilar bilan aloqalar	5	4	5	5	19	-5	11	4	0,2
Baholar yig'indisi	24	23	22	23	92		85		1
Raqobatbardoshlik mezonlarni									
OTTning obro'si mavqei	4	4	5	5	18	0	21	3	0,24
tanlangan mutaxassislik bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash sifati	5	5	5	4	19	1	24	5	0,32
ushbu OTT bitiruvchilari bilan hamkorlik tajribasi	4	3	4	4	15	-3	17	2	0,13
jamiyatdagi mutaxassisning ijtimoiy-iqtisodiy holati	5	4	5	5	19	1	24	4	0,31
Baholar yig'indisi	18	16	19	18	71		90		1

2.14- jadval natijasiga muvofiq, ko'rsatkichlar soni (n) 5 (4) ga teng. 4 ta ekspert (N) jalb qilingan edi. Barcha ko'rsatkichlar ballarining o'rtacha summasi (\bar{r}) 17 ga teng. Shunda: jozibadorlik mezonlar bo'yicha Konkordatsiya koeffitsiyenti:

$$R(d_2) = n_2 * (m_3 - m) / 12 = 225 * (93) / 12 = 1743,75; W = 1054 / 1743,75 = 0,60;$$

Paqobatbardoshlik mezonlar bo'yicha:

$$R(d_2) = n_2 * (m_3 - m) / 12 = 196 * (68) / 12 = 1110,67; W = 709 / 1110,67 = 0,64;$$

Ekspertlar bergan baholarning kelishilganlik darajasini jozibadorlik va raqobatbardoshlikni maqbul deb hisoblash mumkin, chunki $W = 0,60 > 0,54$; $W = 0,64 > 0,54$;

Ekspertlarning fikriga ko'ra, jozibadorlik mezonlar tarkibida eng ahamiyatli ko'rsatkich nufuzli firmalarda amaliyotni o'z ichiga olgan amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish imkoniyati hamda potentsial ish beruvchilar bilan aloqalar, eng ahamiyatsizi esa professor-o'qituvchilar tarkibining malakasi hamda moddiy-texnik baza, shu jumladan kutubxonalar va talabalar turar joylari, raqobatbardoshlik mezonlari tarkibida eng ahamiyatli ko'rsatkich OTTning obro'si mavqei, eng ahamiyatsizi esa ushbu OTM bitiruvchilari bilan hamkorlik tajribasi.

2.12-jadval natijasi bo'yicha bu yerda ham n teng 5 (4) ga, a $N - 4$. Barcha ko'rsatkichlar ballarining o'rtacha summasi (\bar{r}) 23 ga teng. Shunda jozibadorlik va raqobatbardoshlik mezonlari konkordatsiya koeffitsiyenti: $W = 85 / 107,3 = 0,79$; $W = 90 / 142 = 0,63$;

Ekspertlar bergan baholarning kelishilganlik darajasini to'liq deb hisoblash mumkin, chunki $W = 0,79 > 0,43$; $W = 0,63 > 0,43$

Ekspertlarning fikriga ko'ra, jozibadorlik mezonlar tarkibida eng ahamiyatli ko'rsatkich o'qish narxi, eng ahamiyatsizi esa nufuzli firmalarda amaliyotni o'z ichiga olgan amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish imkoniyati, raqobatbardoshlik mezonlari tarkibida eng ahamiyatli ko'rsatkich tanlangan mutaxassislik bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash sifati, eng ahamiyatsizi esa ushbu OTT bitiruvchilari bilan hamkorlik tajribasi.

Baho ekspertlar hay'ati tomonidan beriladi. Hay'at a'zolari o'rganilayotgan OTT sohasida yuqori malaka va bilimlarga ega bo'lgan bo'lgan mutaxassislardan iborat. Shuningdek, davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligini aniqlash hamda baholashda muqobil variantni so'rovnomalar yordamida ham olish mumkin.

Davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligini baholashga ta'sir etuvchi omillarni tanlash va ularning og'irlik koeffitsientlarini aniqlagandan so'ng natijadorlikning yig'ma koeffitsiyentini tadqiqotlarimiz natijasida ishlab chiqdik va amaliy jihatdan keng foydalanish uchun taqdim etdik (2.15-javdal).

5.-jadval

Davlat oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligi va jozibadorligini ekspert baholashning yig'ma koeffitsientlari shkalasi ⁶

Integral ko'rsatkich natijasi	Bahoning mazmuni
0 dan 0,25 gacha	Raqobatbardosh emas / jozibali emas
0,26dan 50 gacha	Qisman raqobatbardosh / qisman jozibali
0,51 dan 0,75 gacha	Raqobatbardosh / jozibali
0,76 dan 1 gacha	Mukammal raqobatbardosh / mukammal jozibali

Aniqlangan natija 0 bilan 1 ning o'rtasida bo'ladi, natija birga qanchalik yaqin bo'lsa, mukammal raqobatbardosh yoki mukammal jozibali hisoblanadi.

Shunday qilib, OTT lar tadbirkorlik muhitini baholash uchun taklif etilgan uslubiyat balli usulni qo'llashga asoslangan va unda salmoq koeffitsientlaridan foydalaniladi . Bu OTT lar da tadbirkorlik salohiyatini aniqlash va rivojlantirish imkonini beradi.

Xulosa.

Oliy ta'lim muassasalarida ijtimoiy-tadbirkorlik muhitini rivojlantirish ichki salohiyatni mustahkamlash (tadqiqotlarni tijoratlashtirish, biznes-inkubatorlar yaratish), hamkorlikni kengaytirish (ish beruvchilar, startaplar va xalqaro tashkilotlar bilan aloqalarni yo'lga qo'yish), raqamli transformatsiya (zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish) hamda monitoring tizimini (raqobatbardoshlik va jozibadorlik ko'rsatkichlarini doimiy baholash) yo'lga qo'yish orqali amalga oshirilishi zarur.

⁶Муаллиф ишланмаси

Taklif etilayotgan metodologiya oliy ta'lim muassasalarining ijtimoiy-tadbirkorlik faoliyatini strategik jihatdan boshqarishga keng imkoniyatlar yaratadi va ularni mintaqaviy iqtisodiyotning asosiy tarmog'iga aylantirishga xizmat qiladi, bu esa pirovardida ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirib, innovatsion rivojlanishga yangi turtki beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Clark, B. (1998). *Creating Entrepreneurial Universities*. Pergamon Press.
2. Batovrina, E.V., Kazantseva, A.K. (2020). *University Social Entrepreneurship: Models and Mechanisms*. HSE Publishing.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim vazirligi. (2021). *Raqamli iqtisodiyot sharoitida oliy ta'limni rivojlantirish strategiyasi*. Toshkent.
4. Kendall, M. (1970). *Rank Correlation Methods*. Griffin.
5. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report*. <https://unesdoc.unesco.org>.

ТАЪЛИМДА ОИЛАНИНГ РОЛИ

Пардаева Севарахон Ақромовна

А. Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика университети Ижтимоий фанлар кафедрасининг 2-босқич таянч докторантию Телефон: +998 905384808; Э-маил: СевараАП@gmail.com

Annotation: Education begins not only in schools but also with the parents, who are the first teachers of the children. A child's development, character, and personality are shaped directly by the attitudes and values within the family environment. In this blog post, we will closely examine the role of families in children's education and their impact on development. Let's explore how good education provided by families reflects in children's lives.

Таълим, фақат мактабларда эмас, балки болаларнинг биринчи ўқитувчилари бўлган ота-оналар томонидан ҳам бошланади. Болаларнинг ривожланиши, характери ва шахсияти, бевосита оилавий муҳитдаги тутумлар ва қадриятлар билан шаклланади. Ушбу блог ёзувида, оилаларнинг болаларнинг таълимидаги роли ва ривожланишларига таъсирларини яқиндан кўриб чиқамиз. Оилалар томонидан тақдим этилган яхши таълим, болаларнинг ҳаётига қандай акс этишини келинг, биргаликда кашф этайлик.

Ота-оналар болаларнинг биринчи ўқитувчилари Бола туғилган кундан бошлаб, улар атрофидаги одамларнинг, айниқса ота-оналарининг хатти-ҳаракатларини ва сўзларини тақлид қилишади. Оилалар, болаларнинг биринчи ўқитувчилари бўлиб, уларнинг хатти-ҳаракатларини, қадриятларини ва муносабатларини шакллантирадилар. Ота-оналарнинг тутумлари, болаларнинг шахсиятининг ривожланишида асосий рол ўйнайди. Шунинг учун ота-оналар болаларига ўргатган дастлабки қадриятлар, уларнинг ҳаётга бўлган қарашларини ва характерларини шакллантиради.

Оила муҳитининг болаларнинг шахсиятига ва хатти-ҳаракатларига тўғридан-тўғри таъсири бор. Севги билан тўлдирилган ва қўллаб-қувватлайдиган оила муҳитида,

болалар ўзларига бўлган ишончни ва шахсиятини ижобий томонга ривожлантирадilar. Бошқа томондан, зўравонлик, кўрқув ва гуноҳкорлик туйғулари мавжуд бўлган муҳитда ўсаётган болалар, салбий шахсият хусусиятларини ривожлантиришлари мумкин. Oilалар, болаларининг соғлом ривожланиш жараёнини қўллаб-қувватлаш учун уйларида хавфсиз ва севги билан тўлган муҳит яратишлари керак.

Onalar ва otalarнинг болаларига кўрсатган эътибори, уларнинг ўзига бўлган ишончини оширади. Тадқиқотларга кўра, ота-оналарининг эътиборини кўрган болалар, ўзларига бўлган ишончни оширадilar. Шунинг учун oilалар болаларига вақт ажратишлари, уларга ёрдам беришлари ва қўллаб-қувватлашлари керак. Бу, болаларнинг ижтимоий ва ҳиссий ривожланишида муҳим омил бўлади.

Ота-оналар, болаларининг таълимига ёъналтиришда масъулдирлар. Болаларга тўғри ва нотўғри нарсаларни ўргатиш, меҳнатни ва интизомни ўргатиш, соғлом турмуш тарзини шакллантириш ва ижтимоий кўникмаларини ривожлантириш oilаларнинг энг муҳим вазифаларидан бирidir. Бундан ташқари, oilалар болаларининг мактаб ҳаётини диққат билан кузатишлари, уларга уй вазифаларида ва дарсларида ёрдам беришлари ва дуч келган муаммоларини ҳал қилиш учун қўлдан келганича ҳаракат қилишлари керак. Oilа, болаларнинг ижтимоий кўникмаларини ривожлантиришда ҳам муҳим рол ўйнайди. Болалар, oilалари билан ўзаро алоқаларида ижтимоий кўникмаларини ривожлантирадilar. Ота-оналар, болаларининг дўстлар доирасини назорат қилишлари ва ижтимоий кўникмаларини ривожлантиришларига ёрдам беришлари керак. Бу орқали болалар, жамиятда муваффақиятли ва фаол шахслар бўлиш учун тайёрланадилар.

Oilа, болаларнинг қадриятлари, ахлоқий нормалари ва эътиқодларини шакллантиришда ҳам таъсир кўрсатади. Ота-оналар, болаларига тўғри ва нотўғри нарсаларни ўргатиб, уларнинг характерларини ривожлантирадilar. Шунингдек, oilалар болаларининг эътиқодларига ҳурмат кўрсатишлари ва уларни турли фикрларга очик, бағрикенг бўлишларига ёрдам беришлари керак.

Бола дуч келган муаммолар, оиланинг ҳал қилиши керак бўлган муҳим масалалардан биридир. Ота-оналар, болаларининг муаммоларига эътибор қаратишлари, уларни тушунишга ҳаракат қилишлари ва биргаликда эчимлар топишлари керак. Бу ёндашув, болаларнинг психологик саломатлигини сақлашга ёрдам бериб, соғлом ривожланиш жараёнини таъминлайди.

Оилалар, болаларининг келажагини шакллантиришда муҳим рол ўйнайди. Ота-оналар, болаларининг қобилиятларини аниқлашлари, уларни қизиқишларига қараб ёъналтиришлари ва касбий танловларида қўллаб-қувватлашлари керак. Болаларнинг шахсий ривожланишига ёрдам бериб, уларнинг муваффақиятли келажаги учун мустаҳкам асослар қўйишади.

Хулоса қилиб айтганда, оилаларнинг болаларга таъсири, улар ҳали кичик бўлган пайтдан бошланади. Оилаларнинг болаларига тушунарли тилда мурожаат қилишлари, тутум ва хатти-ҳаракатларининг соғлом тарзда таъсир қилишини таъминлайди. Айниқса, 0-6 ёш даври, болаларнинг ҳаётидаги энг муҳим даврлардан биридир ва оилавий таълимнинг бу даврдаги таъсири катта аҳамиятга эга.

Тадқиқотлар, оилаларнинг болаларнинг мактабдаги муваффақиятига қандай таъсир қилишини кўрсатмоқда. Ота-оналар, болаларининг ўқиш одатларини шакллантиришлари, уйда болалар таълимига ёрдам беришлари ва соғлом оила муҳити яратиб, болаларнинг ижтимоий кўникмаларини ривожлантиришларига ёрдам беришлари керак. Ота-оналарнинг болаларига тўғри хатти-ҳаракатларни ўргатишлари ва уларни ҳар бир босқичда таълим билан қўллаб-қувватлашлари, болаларнинг келажақдаги муваффақиятларига ва соғлом ривожланишларига катта ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Раҳимов, Н. (2013). "Болалар таълимидаги ота-оналарнинг ролини ўрганиш." Тошкент: Олий таълим.
2. Жураёв, М. (2009). "Ўзбек оиласи ва таълим тизими: тарихий ва замонавий ёндашувлар." Тошкент: Иқтисодиёт ва таълим.

3. Турсунов, А. (2017). "Ота-оналар ва таълим муҳитининг болаларга таъсири."
Тошкент: Янги нашр.
4. Файзуллаева, Н. (2015). "Оила ва болалар: Тарбия ва таълимнинг ўзаро
алоқалари." Тошкент: Ўзбекистон педагогика жамияти нашриёти.
5. Соҳен, Ж. (2001). "Тхе фамилий анд итс роле ин тхе эдусатион оф тхе чилд."
Фамилий Жоурнал: Соунселинг анд Тхерапй фор Соуплес анд Фамилиэс, 9(3),
282-291.
6. Түрк, З. (2016). "Ота-оналар ва болалар: Таълимнинг оилавий контекстда
ривожланиши." Ҷосук Эғитими Дергиси, 2(1), 40-56.

**INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYLARI FANINI
DIFFERENTIAL YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH**

Yallayev Baxtiyor Salimovich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqang davlat universiteti izlanuvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada differensial yondashuvga asoslangan dasturiy vositalar yordamida dars o'tishning samarali yo'llari ko'rib chiqiladi. Barcha fanlar singari Informatika va axborot texnologiyalari darsida ham differensial yondashuvga asoslangan dasturiy vositalar yordamida o'qitish zarurligi aniqlandi. Darslarni differensiallashtirish sharoitida o'qitishni tashkil etishni ko'rib chiqamiz.

Kalit so'zlar: *Informatika, differensial yondashuv, ixtisoslashtirilgan informatika va axborot texnologiyaaari kursi, informatika asosiy kursi.*

Hozirgi kunda ta'lim jarayoni tobora rivojlanib bormoqda. O'qituvchilar an'anaviy o'qitishdan uzoqlashmoqda, ta'lim va tarbiyaning zamonaviy usullariga murojaat qilmoqdalar. O'qitishni differensiallashtirish maktab rivojlanishining asosiy yo'nalishlaridan biridir.

Zamonaviy pedagogika fanida o'xshash, ammo bir xil bo'lmagan tushunchalarning turli xil talqinlari mavjud: "individuallashtirish" va "differentsiatsiya". Mualliflarning u yoki bu muddatga ustunligi asosan an'anaga bog'liq. Ko'pincha o'quvchilarni ma'lum xususiyatlar asosida guruhlash differentsiatsiya deb ataladi, individuallashtirish esa individual xususiyatlarni hisobga olish deb tushuniladi [5].

Ta'limning har bir yondashuvi bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega. Demak, differentsiatsiyaning ham o'ziga xos usul va vositalari bor. Differensial yondashuv vositalariga quyidagilar kiradi:

- 1) axborotni ko'p darajali taqdim etish (oddiy materialdan murakkabroqgacha);
- 2) namunaga asoslangan vazifalar;
- 3) guruhda yoki juftlikda ishlash;
- 4) nazorat qilish va o'z-o'zini nazorat qilish usullari;
- 5) loyiha usuli va boshqalar.

Differentsial ko'rsatma boshqa yondashuvlarga nisbatan juda ko'p afzalliklarga ega. U bir qator quyidagi kompetensiyalarni rivojlantiradi: predmet, meta-mavzu, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, aloqa kompetensiyalari, hayotiy tajriba.

Kompyuter fanlari shu fanlardan biridir. ta'limning differentsiatsiyasi eng tabiiy tarzda sodir bo'ladi. Mavzuni farqlash asosan yuqori bosqichda sodir bo'ladi, lekin o'rta bosqichda ham mumkin, chunki informatika kursi turli darsliklarda turlicha taqdim etilgan. Asosiy kursni o'rgangandan so'ng, yuqori darajani farqlash kurslarning turli mazmunida amalga oshiriladi: asosiy va ixtisoslashtirilgan.

Differensial informatika kursining umumiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- 1) talabalar manfaatlariga muvofiqligi;
- 2) ilmiy dunyoqarashni shakllantirish;
- 3) o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishga ko'maklashish;
- 4) amaliy ishlarga tayyorlash, uzluksiz ta'lim;
- 5) kasbiy mahoratni rivojlantirish

Shunday qilib, informatika kursining asosiy maqsadi ilmiy tushunchalarni ishlab chiqish, ilmiy dunyoqarashni shakllantirish va tegishli sohalar bo'yicha bilimlarni rivojlantirishdir. Ixtisoslashtirilgan kursning maqsadi - turli sohalarda ilmiy va axborot texnologiyalari ko'nikmalari va vositalarini shakllantirish va rivojlantirish. [3]

Differensiyalangan o'qitishning bir nechta tasnifi mavjud:

1. Etakchi faoliyat bo'yicha farqlash tamoyili:

- Asosiy kurslar
- Amaliy kurslar

2. Mavzu sohalari bo'yicha differentsiatsiyalash tamoyili. (Kurs filologiya, ijtimoiy fanlar, matematika, tabiiy fanlar, texnologiya va boshqalar kabi fanlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.)

3. Axborot faoliyati turlari bo'yicha differensiyalash tamoyili. (Kurs axborotni qayta ishlash; axborotni qabul qilish, saqlash, foydalanish; axborotni uzatish kabi axborot faoliyati turlariga qaratilishi mumkin).

ing, axborotdan foydalanish; ma'lumot uzatish).

Endi ixtisoslashtirilgan kurslarning misollarini ko'rib chiqaylik. Shunday qilib, "Axborotni qayta ishlash" mavzusini "Matnli ma'lumotlarni qayta ishlash", "Grafik ma'lumotlarni qayta ishlash" va "Raqamli ma'lumotlarni qayta ishlash" kurslariga bo'lish

mumkin. "Axborotni qabul qilish, saqlash va ishlatish" mavzusi "Ma'lumotlar bazalaridan foydalanish", "Axborotni uzatish" esa "Kompyuter telekommunikatsiyalari" kursida.

Yuqoridagi kurslarning mazmunida, albatta, bir-biriga zid bo'lgan holatlar mavjud, chunki fanga yo'naltirilgan kurslar muqarrar ravishda asosiy axborot texnologiyalaridan foydalanadi, ammo buning aksi ham haqiqatdir.

Integratsiyalashgan kurslar ixtisoslashtirilgan informatika kursi bilan chambarchas bog'liq. Ularning orasidagi farq faqat nomda bo'ladi, aks holda bu ikki kurs o'rtasidagi farq sezilarli. Agar u ma'lum bir fan sohasiga yo'naltirilgan bo'lsa va o'quv jarayonida talaba nafaqat informatika fanidan, balki ushbu sohaning o'zida ham yangi bilimlarga ega bo'lsa, kursni integratsiyalashgan deb hisoblashimiz mumkin. Albatta, integratsiya darajasi kursda kompyuter fanining qanchalik ko'p o'rganilishiga qarab o'zgarishi mumkin, shuning uchun kurslar ixtisoslashgan va integratsiyalashganlarga bo'linadi.

Biz informatika tabaqalashtirilgan ta'limni rivojlantirish va qo'llash uchun katta imkoniyatlar yaratishiga guvoh bo'ldik. Shuning uchun ham bugungi kunda biz kompyuter fanining ta'limni differentsiallashtirishni rivojlantirish va qo'llash uchun katta imkoniyatlar yaratishiga aminmiz. Shuning uchun ham bugungi kunda u profilni farqlash qo'llaniladigan birinchi fanlardan biridir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Алексеев, Н.А. Психолого-педагогические проблемы развивающего и дифференцированного обучения. – Челябинск, 1995. – 174 с.
2. Бороненко Т.А.. Концепция школьного курса информатики: учебное пособие. – Санкт-Петербург, 1995. – 68 с.
3. Лапчик, М.П. Методика преподавания информатики: Учеб. Пособие для студ. Пед. Вузов/ М.П.Лапчик, И.Г.Семакин, Е.К.Хеннер; Под общей ред. М. П. Лапчика. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 624 с.
4. Осмоловская, И.М. Дифференциация обучения: за и против // Школьные технологии. – 2001. – С.16- 18.
5. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. – М., 1990. – 192с.
6. Якиманская, И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М., 1996. – 96с.

ЗНАНИЕ О СЛАБЫХ ХАДИСАХ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ
СОВРЕМЕННОГО МУСУЛЬМАНСКОГО ОБЩЕСТВА

ZAIF HADISLARNI BILISH VA UNING ZAMONAVIY MUSULMON
JAMIYATI UCHUN AHAMIYATI

KNOWLEDGE OF WEAK HADITHS AND ITS IMPORTANCE FOR
MODERN MUSLIM SOCIETY

Мўминжонова Дилором Сайфитдин кизи,

Студентка 3-курса МИАУ.

e.mail: d.s.muminjonova@gmail.com

Научный руководитель: Рахимджанов Дурбек, Phd, доцент Международной
исламоведческой академии Узбекистана.

Аннотация. Разграничение достоверных и слабых хадисов – одна из центральных задач хадисоведения, обеспечивающая подлинность исламского учения. Статья раскрывает методы классификации слабых хадисов, разработанные как классическими, так и современными учёными: от Ибн Салаха и ан-Навави до Мухаммада Мустафы аль-Аъзми и Джонатана Брауна. Особое внимание уделено критериям достоверности, причинам слабости (разрыв иснада, ненадёжность передатчика, внутренние противоречия) и актуальности темы в цифровую эпоху. Анализируются последствия использования слабых хадисов в практике фетв, биоэтике, гендерных вопросах, экологии и межрелигиозном диалоге.

Ключевые слова: хадисоведение, слабые хадисы, усуль аль-хадис, достоверность, иснад, джарх ва-та'диль, религиозное просвещение.

Annotatsiya. Sahih va zaif hadislarni farqlash – hadis ilmining asosiy masalalaridan biri bo'lib, Islom ta'limotining haqqoniyligini ta'minlaydi. Ushbu maqolada zaif hadislarning tasniflash usullari, Ibn Saloh va an-Navaviydan tortib Muhammad Mustafo al-

A'zamiy va Jonatan Braun kabi zamonaviy olimlargacha bo'lgan yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Hadislarning zaif deb baholanish sabablari (isnodda uzilish, rivoyatchining ishonchsizligi, matnda qarama-qarshiliklar) va bu masalaning raqamli davrdagi ahamiyati yoritiladi. Zaif hadislarning fatvolar, bioetika, ayollar masalalari, ekologiya va dinlararo muloqotdagi ta'siri o'rganiladi.

Kalit so'zlar: *hadis ilmi, zaif hadislar, usulul hadis, sahih, isnod, jarh va ta'dil, diniy ma'rifat.*

Abstract. *The differentiation between authentic (sahih) and weak (da'if) hadiths is a cornerstone of hadith studies, safeguarding the integrity of Islamic teachings. This article explores the classification of weak hadiths as developed by both classical and contemporary scholars – from Ibn al-Salah and al-Nawawi to Muhammad Mustafa al-A'zami and Jonathan Brown. It highlights the criteria for hadith reliability, causes of weakness (e.g., broken chains, unreliable transmitters, textual contradictions), and the issue's significance in the digital age. The analysis addresses the implications of weak hadith usage in areas such as fatwas, bioethics, gender norms, environmental discourse, and interfaith dialogue.*

Keywords: *hadith studies, weak hadiths, usul al-hadith, authenticity, isnad, jarh wa-ta'dil, religious education.*

ВВЕДЕНИЕ

Наука хадисоведения с ранних веков ислама занимала ключевое место в сохранении религиозного наследия мусульманской уммы. Её центральной задачей было и остаётся разграничение между достоверными (сахих) и слабыми (да'иф) хадисами – сообщениями, приписываемыми Пророку Мухаммаду (мир ему и благословение), являющимися вторым после Корана источником шариата. Это различие имело не формальный, а фундаментальный характер: от степени достоверности хадиса напрямую зависит корректность религиозных убеждений, правовых норм и нравственных ориентиров.

На протяжении столетий мухаддисы вырабатывали строгую и детализированную методологию – усуль аль-хадис, – в которой особое внимание уделялось цепочке передатчиков (иснаду) и содержанию текста (матну). Достоверные хадисы принимались в качестве основы исламского законодательства, богословия, этики и других дисциплин, в то время как слабые и вымышленные отвергались или

допускались лишь в ограниченном контексте – например, в рамках фада’ил аль-а’мал (поощрения благих дел) – и при строгих условиях, как подчеркивали такие авторитеты, как Имам ан-Навави.

Однако с развитием исламской цивилизации, а особенно в эпоху цифровой информации, проблема распространения слабых и вымышленных хадисов приобрела особую остроту. В условиях, когда каждый мусульманин может стать передатчиком информации через интернет и социальные сети, возрастает риск искажения ислама и утраты доверия к подлинным источникам. Эта ситуация требует системного научного подхода к анализу, классификации и просвещению в вопросах хадисоведения.

В Узбекистане, как и в ряде других мусульманских стран, наблюдается возрождение интереса к этой области. Благодаря усилиям таких учёных, как шейх Мухаммад Садык Мухаммад Юсуф, стали доступны работы, объясняющие сложные хадисоведческие понятия простым и понятным языком. Современные исламские центры, академические учреждения и исследовательские проекты всё активнее вовлекаются в популяризацию научных подходов к классификации хадисов.

Настоящая статья направлена на систематизацию и анализ критериев слабости хадисов в классических и современных источниках, а также на выявление их актуального значения в религиозной, социальной и этической практике мусульман XXI века.

МАТЕРИАЛ И МЕТОД

Разграничение достоверных (сахих) и слабых (да’иф) хадисов с древнейших времён являлось одним из краеугольных камней хадисоведения. Этот процесс не был формальным – он был и остаётся жизненно важным для сохранения аутентичности Ислама как религии, основанной не только на Коране, но и на Сунне Пророка Мухаммада. Знание природы слабого хадиса позволяет учёным, проповедникам и простым мусульманам опираться в религиозной практике и убеждениях на подлинные источники, избегая искажений, нововведений (бид’а) и заблуждений.

С момента зарождения науки хадисоведения, мухаддисы (хадисоведы) разрабатывали целую систему критериев, по которым определяли степень надёжности хадиса. Эта методология (усуль аль-хадис) основывалась на критике цепочек передатчиков (иснад) и самого текста (матн). Достоверные хадисы принимались в качестве основы для формирования шариатских норм, тогда как слабые или

вымышленные хадисы исключались либо принимались с осторожностью – и только в рамках нравственных или мотивационных тем, если соответствовали общим принципам шариата. Имам ан-Навави, например, в «Мукаддима Шарх Сахих Муслим» отмечал, что употребление слабого хадиса возможно только в рамках фада'ил аль-а'мал – достоинств деяний – и только при выполнении строгих условий.

Хадисы играют ключевую роль в таких дисциплинах, как фикх (исламская юриспруденция), 'ақыда (богословие), тафсир (толкование Корана), ахлак (нравственность) и сийра (жизнеописание Пророка Мухаммада). Ошибка в достоверности хадиса может привести к серьёзным отклонениям в этих науках. Например, основание фикх-решений на вымышленных хадисах может привести к введению новых обязательств или запретов, не подтверждённых исламским источником. Имам Малик сказал: «Тот, кто приписал Пророку то, что он не говорил, пусть готовит своё место в огне».

Среди слабых хадисов встречаются такие, которые были признаны недостоверными по причине разрыва цепочки (мункати', му'аллак, мурсаль), наличия ненадёжного передатчика (маджрух), внутреннего противоречия или несоответствия шариату. Например, в «Китаб ад-ду'афа» Ибн Хиббана собраны сотни имен передатчиков и хадисов, признанных слабыми. Его труд остаётся настольным справочником для учёных, которые хотят очистить исламское наследие от вымышленных историй.

Важно отметить, что в современном исламском обществе, особенно в эпоху цифровой информации и социальных сетей, различие между достоверным и слабым хадисом стало ещё более значимым. Многие мусульмане, не обладая хадисоведческой подготовкой, распространяют хадисы, не проверяя их источник. Это порождает религиозную путаницу, может посеять страх или ввести в заблуждение. В этой ситуации усилия современных исламских учёных направлены на просвещение масс, объяснение степени достоверности хадисов и развитие культуры критического подхода к религиозной информации. Например, такие организации, как Dar al-Ifta в Египте или Majma' Buhuth al-Islamiyya в Азхаре, регулярно публикуют разъяснения по вопросам слабых и вымышленных хадисов.

В Узбекистане также наблюдается рост интереса к хадисоведению. Благодаря инициативам таких деятелей, как шейх Мухаммад Садык Мухаммад Юсуф, были

подготовлены труды, объясняющие суть достоверности хадисов простым и доступным языком. В его книге «Мусталахул хадис» отдельно разъясняется значение хадисов сахих, хасан, да'иф, а также условия их использования в фикхе, нравственности и вероучении. Таким образом, научная система различения хадисов продолжает жить и приносить плоды, укрепляя вероубеждение мусульман и очищая религию от подделок.

Теперь можно ознакомиться с классическими и современными трудами по классификации слабых хадисов, которые помогут расширить представление о слабых хадисах.

Ибн Салах аль-Шахразури (1181–1245) в своём труде «Муккаддима фи 'Ильм аль-хадис» заложил основы классификации хадисов. Он выделил критерии, такие как целостность иснада, надёжность передатчиков и согласованность содержания. Хадис признавался слабым при наличии сомнительного передатчика, пробела в цепочке (мункаты') или вмешательства в текст.

Ибн Хаджар аль-Асқалани (1372–1449), в «Нузхат ан-назар», детализировал виды слабых хадисов: му'дал (двойной пробел в иснаде), муджама'ат (противоречивые хадисы), мункаты' и др. Он настаивал на недопустимости использования хадисов с ненадёжными передатчиками.

Аз-Захаби (1274–1348) в труде «Мизан аль-Итидаль» сосредоточился на анализе репутации передатчиков. Он выделял категории матрук (отвергнутые) и макзуб (вымышленные) хадисы, используя метод аль-джарх ва-т-та'диль.

Имам ан-Навави (1233–1277), автор «Шарх Сахих Муслим», «Аль-Маджму'» и «Аль-Арба'ин ан-Нававийя», чётко разграничивал допустимость слабых хадисов: только в фада'ил аль-а'маль (достоинствах благих дел), но не в акиде и фикхе. Он акцентировал внимание на надёжности иснада и логичности содержания.

Ибн Хиббан (ум. 965) в «Китаб ад-ду'афа» собрал передатчиков, хадисы которых считаются слабыми из-за дефектов (память, противоречия, анонимность). Он строго классифицировал и подробно объяснял причины недостоверности. Его методика легла в основу последующих трудов ад-Даракутни, аль-Уқайли, аль-Азди и др.

Абу Дауд, автор «Сунан Аби Дауд», в труде «Китаб аль-Марасиль» исследовал мурсаль-хадисы (где таби'ин пропускает сподвижника). Он анализировал допустимость их использования при наличии шавахид (поддерживающих хадисов).

Ад-Даракутни (ум. 995) в «Китаб аль-‘Иляль» занимался изучением скрытых дефектов хадисов (иляль) – тонких недостатков, которые могли сделать хадис недостоверным, несмотря на внешнюю правильность. Его методика включала сравнение иснадов и версий хадисов.

В Узбекистане после обретения независимости началось активное возрождение хадисоведческих наук. Большую роль сыграли МИАУ, Центр исламской цивилизации и Исламский институт имени аль-Бухари. Центральной фигурой стал шейх Мухаммад Садык Мухаммад Юсуф (1952–2015), автор трудов по классификации хадисов и комментатор узбекских переводов «Сахих аль-Бухари» и «Сахих Муслим». Он внёс значительный вклад в религиозную грамотность и систематизацию хадисов на узбекском языке.

Мухаммад Мустафа аль-Аъзами (1930–2017), выпускник Аль-Азхара и Кембриджа, в «Studies in Early Hadith Literature» доказал раннюю фиксацию хадисов. В «Manhaj an-Naqd ‘inda al-Muhaddithin» он анализирует методы критики передатчиков, применяемые классиками.

Джонатан А. Браун (р. 1977), профессор Джорджтаунского университета, в статьях «Even If It’s Not True, It’s True» и «Did the Prophet Say It or Not?» показывает, что слабые хадисы могут использоваться в этике и мотивации, но не в вероучении и фикхе. Он акцентирует на различии видов слабости.

Нуриддин Итр (1937–2020), автор «Манхадж ан-Накд фи ‘Улюм аль-Хадис», систематизировал типы слабых хадисов: му‘аллак, мурсал, му‘дал, мауду‘. Его труд актуализирует методы классиков в современных образовательных и богословских системах.

Таким образом, как классические, так и современные учёные внесли неоценимый вклад в систематизацию слабых хадисов. Их труды создают научную основу для критики, фильтрации и правильного применения хадисов в религиозной жизни и образовании. Особенно важна эта работа в эпоху цифрового распространения информации и растущего интереса к подлинности исламских источников.

АНАЛИЗ

Современное исламское общество всё чаще сталкивается с феноменом широкого обращения к хадисам в самых разных контекстах – от правотворчества до повседневных разговоров в соцсетях. Однако далеко не всегда эти хадисы проходят

фильтр достоверности. Это порождает напряжённую дискуссию между двумя лагерями:

- традиционалистами, которые считают, что даже слабые хадисы могут нести пользу,
- реформистами, настаивающими на строгой верификации и отказе от да‘иф-источников в практических и догматических вопросах.

1. Гендерные нормы: защита традиции или подмена религии?

Многие ограничения, касающиеся женщин, опираются на слабые или вымышленные хадисы. Противники таких хадисов указывают, что:

- они формируют искажённый образ женщин в исламе,
- часто противоречат аятам Корана и достоверным хадисам.
- ✓ Необходимо ввести обязательную хадисоведческую экспертизу при формулировании фетв и образовательных программ, касающихся прав женщин. А также создать базы достоверных хадисов по темам «семья», «женщина в исламе», «гендерная этика».

2. Медицина и биоэтика: польза или псевдошариат?

Ссылки на недостоверные хадисы при решении медицинских вопросов (вакцинация, трансплантация, лечение) могут:

- породить недоверие к медицине,
- подрывать авторитет шариатских норм, основанных на достоверных хадисах.
- ✓ Сотрудничество между муфтиями, врачами и хадисоведами при разработке этических норм.
- ✓ Использовать только хадисы, признанные сахих или хасан, в рамках фетв по медицине поможет устранить такие положения.

3. Экология: романтизация природы или серьёзная шариатская этика?

Некоторые хадисы, популярные в «зелёной» риторике, не имеют прочной основы. Например, хадис о том, что «ломать ветку дерева — как убийство», не подтверждён надёжным иснадом.

- Романтизированная экология может опираться на ложные тексты, снижая доверие к религиозной аргументации в целом.
- ✓ Надо развивать экологическую этику на основе достоверных хадисов, таких как «Посади росток даже в Судный день».
- ✓ Привлекать экологов и факихов к совместной работе с мухаддисами.

4. Интернет-хадисы: миссия или манипуляция?

Бум интернет-просвещения привёл к массовому распространению недостоверных хадисов, часто под лозунгом: «Разошли этот хадис – попадёшь в рай».

- Это не только уводит людей от подлинного Ислама, но и открывает дорогу манипуляциям, радикализму и околорелигиозным суевериям.
- ✓ Обязательная проверка хадисов, публикуемых на официальных религиозных платформах.
- ✓ Необходимо создание доступных для широкой публики онлайн-баз проверенных хадисов.
- ✓ Просветительские кампании: «Не всё, что в WhatsApp от – Пророка».

5. Межрелигиозный диалог: мир или вражда?

Цитаты, приписываемые Пророку, содержащие враждебность к немусульманам, часто оказываются слабыми или вовсе поддельными. Их использование:

- подрывает исламский имидж религии мира,
- мешает диалогу и усиливает исламофобию.
- ✓ Исключать недостоверные хадисы из официальных речей, книг и заявлений.
- ✓ Строить межрелигиозные отношения на хадисах, соответствующих кораническому принципу «милость для миров».

Полемика вокруг слабых хадисов – это не абстрактная богословская дискуссия, а остроактуальный вызов современному исламскому обществу. Признание проблем, связанных с их использованием, является первым шагом к реформе исламского знания. Без точного хадисоведческого анализа исламская традиция рискует превратиться в смесь истин и домыслов, поддающуюся идеологическим манипуляциям. Поэтому наука о достоверности хадисов должна стать не просто факультативной, а центральной дисциплиной в исламском образовании XXI века.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Слабые хадисы представляют собой важную и в то же время чувствительную область исламской традиции, требующую вдумчивого и научного подхода. Как показывает исторический и современный анализ, правильное понимание и классификация слабых хадисов служит не только научным целям, но и обеспечивает чистоту исламской веры, оберегая её от искажений, суеверий и идеологических манипуляций.

Благодаря усилиям классических мухаддисов, таких как Ибн Салах, Ибн Хаджар, аз-Захаби, Имам ан-Навави и других, была выработана стройная методология критики и фильтрации хадисов, основанная на объективных критериях. Современные учёные – от Нуриддина Итра до Джонатана Брауна – продолжают эту традицию, адаптируя её к вызовам цифровой эпохи и новым сферам применения, таким как биоэтика, экология, гендерные вопросы и межрелигиозный диалог.

В условиях стремительного распространения информации, когда каждый может делиться хадисами в интернете без предварительной проверки, знание о достоверности хадисов становится насущной необходимостью. Без него религиозное сознание легко становится жертвой вымысла, фанатизма или псевдошариатских взглядов.

Особую важность представляет развитие хадисоведческой культуры в исламских образовательных системах, где наука о классификации хадисов должна занимать не факультативное, а центральное место. В этом контексте усилия ученых Узбекистана, особенно шейха Мухаммада Садыка Мухаммада Юсуфа, сыграли заметную роль в популяризации знаний о хадисах на национальном уровне.

Таким образом, различение слабых хадисов – это не просто технический вопрос науки, а основа сохранения достоверности исламского учения, его моральной чистоты и общественного доверия. Сегодня, как и в прошлые века, хадисоведение продолжает быть щитом Ислама, охраняющим его от вымышленных утверждений и обеспечивающим опору на подлинные слова Пророка Мухаммада.

ЛИТЕРАТУРА

1. Abu Davud. Kitab al-Marasil. – Beyrut: Dar al-Garb al-Islami, 1988. – 208 p.
2. Ad-Darakutni. Kitab al-‘Ilal. – Beyrut: Dar al-Ma’rifa, 1996. – 341 p.
3. Az-Zahabi. Mizan al-I’tidal. – Beyrut: Al-Maktab al-Islami. – 4 v. – 1600 p.

4. Jonathan Braun. Hadith: Muhammad's Legacy in the Medieval and Modern World. – Oxford: Oneworld Publications, 2009. – 328 p.
5. Jonathan Braun. Even If It's Not True, It's True: Using Unreliable Hadiths in Sunni Islam.
6. Ibn Salah. Muqaddima fi 'Ilm al-Hadith. – Beyrut: Dar al-Fikr, 1991. – 320 p.
7. Ibn Hajar al-Askalani. Nuzhat an-Nazar. – Dar Ibn Kasir, 2002. – 176 p.
8. Ibn Hibban. Kitab ad-Du'afa. – er-Riyad: Dar al-Marva, 1993. – 400 p.
9. Imam an-Navavi. Al-Majmu' Sharhu-l-Muhazzab. – 20 v. – 8000 p.
10. Imam an-Navavi. Sharh Sahih Muslim. – 9 v. – 3600 p.
11. Nuriddin Itr. Manhaj an-Naqd fi 'Ulum al-Hadith. – Damascus: Dar al-Fikr, 2003. – 350 p.
12. Muhammad Mustafu al-A'zami. Studies in Early Hadith Literature. – Indianapolis: American Trust Publications, 1968. – 300 p.
13. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Mustalahul Hadis. – Toshkent: Hilol-nashr, 2011. – 200 b.
14. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Sahih al-Buxoriy: tarjima va izohlari. – Toshkent: Hilol-nashr, 2015. – 3 t. – 1500 b.
15. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Hadis va Hayot. – Toshkent: Hilol-nashr, 1998-2015. – 43 t. – 8600 b.

ИНТЕРНЕТ САЙТЫ

1. <https://Academia.edu>
2. <https://islam.uz/statya/1220>

PEDAGOGIK KUZATUV MUSIQIY QOBILIYATLARINI ANIQLASHNING SAMARALI USULI

Raxmonqulova Guliza Faxriddin qizi

Chirchiq Davlat pedagogika universiteti San'atshunoslik fakulteti,

Musiqiy ta'lim yo'nalishi, 3-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda **pedagogik kuzatuv**ning o'rni va uning samaradorligi yoritiladi. O'quvchilarning musiqaga bo'lgan qiziqishi, eshitish qobiliyati, ritmni his qilish va ijodiy ifoda imkoniyatlari aynan kuzatuv orqali aniqlanishi mumkinligi ta'kidlanadi. Pedagogik kuzatuv jarayonida bolaning xatti-harakatlari, musiqiy faoliyatdagi ishtiroki va emotsional reaksiyalari tahlil qilinadi. Kuzatuvning tizimli va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi musiqiy qobiliyatlarni erta bosqichda aniqlash va rivojlantirish imkonini beradi. Maqolada shuningdek, kuzatuv asosida baholash mezonlari va samarali metodik yondashuvlar ham tavsiflab berilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik kuzatuv, musiqiy qobiliyat, bolalar rivojlanishi, ritm his qilish, eshitish qobiliyati, musiqiy eshituv, emotsional ifoda, kuzatuv metodikasi, musiqiy tarbiya, didaktik yondashuv, musiqiy faoliyat, qobiliyatni aniqlash, pedagogik jarayon, musiqaga qiziqish, musiqiy savodxonlik, baholash mezonlari

Musiqiy qobiliyatlarni erta aniqlash va ularni to'g'ri yo'naltirish bolalar tarbiyasida muhim ahamiyatga ega. Har bir bola tabiatan turli qobiliyatlar bilan dunyoga keladi, shu jumladan musiqiy qobiliyat ham bolaning shaxsiy rivojlanishida alohida o'rin tutadi. Musiqiy iste'dod, ayniqsa, erta yoshda o'z ifodasini topadi va uni aniqlashda **pedagogik kuzatuv** asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Pedagogik kuzatuv — bu bolalarning tabiiy sharoitdagi faoliyatini, xatti-harakatlarini, emotsional javoblarini tahlil qilish orqali ma'lumot to'plash usulidir. Musiqa darslarida o'quvchilarning kuylash, ritmni his qilish, asboblarda chalish, musiqiy tinglash va ijodiy ifodalanish jarayonlarida namoyon bo'ladigan xususiyatlari

kuzatiladi. Bu kuzatuvlar orqali o'qituvchi bola qaysi musiqiy faoliyat turiga moyil ekanini aniqlashi mumkin.

Kuzatuvning samarali bo'lishi uchun u quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi zarur:

- **Rejalilik:** Har bir darsda maqsadli kuzatuv mezonlari belgilanadi.
- **Tizimlilik:** Kuzatuv muntazam va ketma-ket olib boriladi.
- **Obyektivlik:** Shaxsiy fikr emas, balki faktlar asosida xulosa qilinadi.
- **Individuallik:** Har bir bolaning o'ziga xos rivojlanish darajasi inobatga olinadi.

Musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda quyidagi elementlarga e'tibor berish zarur:

- **Ritmni his qilish:** bolaning ritmik harakatlarga muvofiq javob berishi.
- **Musiqiy eshituv:** tovushlar balandligini, ohangini farqlash qobiliyati.
- **Emotsional ifoda:** musiqiy asarga hissiy javob bera olishi.
- **Ijodkorlik:** yangi kuy, harakat yoki ritmik shakllarni yaratish istagi.

Shu jihatdan pedagogik kuzatuv nafaqat bola qobiliyatini baholash, balki uni rivojlantirish uchun zarur metodlarni tanlashga ham imkon beradi. Misol uchun, ritmga yaxshi javob beruvchi bolalar bilan qo'shimcha ritmik mashg'ulotlar tashkil etish, musiqiy eshituv kuchli bo'lganlarga esa asboblarda chalish mashg'ulotlari taklif qilinadi. Pedagogik kuzatuv asosida olingan ma'lumotlar musiqiy ta'lim jarayonini rejalashtirish va diferensial yondashuvni qo'llash imkonini beradi. Har bir bolaning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda mashg'ulotlar mazmuni, metodlari va topshiriqlar tanlanadi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshiradi va bolalarda musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, kuzatuv natijalari o'quvchilar musiqiy savodxonligining shakllanish darajasini baholash, ularning ilg'or yoki ortda qolayotgan jihatlarini aniqlash, shunga muvofiq tuzatish ishlari olib borish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Amaliyotda kuzatuv natijalarini yozma qayd etish, pedagogik kuzatuv varaqalari, jurnal yoki individual kartalar orqali rasmiylashtirish tavsiya etiladi. Bu hujjatlar asosida bola rivojlanishining dinamikasi kuzatiladi va nazorat qilinadi. Natijada, musiqiy qobiliyatlarni aniqlash faqatgina baholash bilan chegaralanmaydi, balki rivojlantirish uchun aniq yo'nalishlarni belgilashga xizmat

qiladi. Maqolada keltirilgan nazariy va amaliy yondashuvlar musiqiy tarbiyada pedagogik kuzatuvning ahamiyatini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

O'qituvchilarning kuzatuvchanligi, kasbiy bilim va tajribasi musiqiy qobiliyatlarni aniqlash jarayonida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu sababli, pedagoglar uchun kuzatuv metodikasini o'rganish va amaliyotda to'g'ri qo'llash muhim sanaladi. Pedagogik kuzatuv musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda boshqa diagnostik usullar bilan uyg'un holda qo'llanganda yanada samarali natijalar beradi. Masalan, suhbat, test, ijodiy topshiriqlar, musiqiy eshituv sinovlari bilan birgalikda kuzatuvni olib borish bola haqida to'laqonli ma'lumotga ega bo'lish imkonini yaratadi. Ayniqsa, o'quvchilarning musiqaga nisbatan shaxsiy munosabati, ularning musiqiy faoliyatda o'zini qanday tutishi, tashabbus ko'rsatish darajasi, ijodiy yondashuvi va guruh bilan ishlashdagi holati kuzatuv orqali aniqlanadi. Shuningdek, bunday kuzatuv o'qituvchiga musiqiy mashg'ulotlarni yanada mazmunli, qiziqarli va samarali tashkil etish yo'llarini belgilab beradi. Hozirgi kunda musiqiy ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ustuvor yo'nalish sifatida e'tirof etilar ekan, pedagogik kuzatuv bu yondashuvni amalda tatbiq etishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Zero, har bir bola o'ziga xos iqtidor va imkoniyatlarga ega bo'lib, ular faqatgina e'tiborli, bilimli va kuzatuvchan pedagoglar tomonidan aniqlanadi hamda to'g'ri rivojlantiriladi. Shu sababli musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda pedagogik kuzatuvga jiddiy e'tibor qaratish, uni izchil va ilmiy asosda olib borish zarur hisoblanadi.

Bu usul o'qituvchidan yuksak kasbiy tayyorgarlik, bolaning individual xususiyatlariga e'tiborli bo'lish, musiqiy faoliyat jarayonini to'g'ri rejalashtirish va baholash ko'nikmalarini talab etadi. Pedagogik kuzatuv orqali aniqlangan musiqiy qobiliyatlar asosida bolalar bilan individual ishlash, ularning kuchli jihatlarini rivojlantirish hamda zaif tomonlarini qo'llab-quvvatlash mumkin bo'ladi. Bu esa musiqiy tarbiya samaradorligini oshiradi, bolalarda musiqaga bo'lgan ijobiy munosabat va estetik didning shakllanishiga xizmat qiladi. Musiqiy ta'lim jarayonida kuzatuv asosida aniqlangan natijalar asosida o'quvchilarning iqtidorini to'g'ri yo'naltirish, ularni ijtimoiy va madaniy hayotga faol jalb etish imkoniyati yaratiladi. Shu boisdan ham, pedagogik kuzatuvni ilmiy asosda olib borish, uni metodik jihatdan boyitish va amaliyotda keng tatbiq etish muhim ilmiy-amaliy vazifa sifatida qaralishi lozim.

Pedagogik kuzatuv jarayonini yanada takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan ham foydalanish maqsadga muvofiqdir. Masalan, audio va video yozuvlar orqali bolalarning musiqiy faoliyatdagi ishtirokini qayd etish, ularni keyinchalik tahlil qilish orqali aniqlik va obyektivlikni ta'minlash mumkin. Shuningdek, musiqiy qobiliyatlarni baholashda interaktiv dasturlar, mobil ilovalar yoki raqamli diagnostika vositalaridan foydalanish kuzatuv jarayonini samaraliroq qiladi. Bu yondashuv nafaqat o'qituvchining ishini yengillashtiradi, balki bolalarning qiziqishini oshirib, ularni faol musiqiy faoliyatga jalb etadi. Pedagogik kuzatuv asosida yig'ilgan ma'lumotlar bola musiqiy rivojlanishining individual xaritasini tuzishda, ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishda va psixologik-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Natijada, musiqiy tarbiya jarayoni har tomonlama puxta rejalashtirilgan, bolalarning ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirilgan, shaxsiy yondashuvga asoslangan bo'ladi. Shu jihatdan qaralganda, pedagogik kuzatuv musiqiy qobiliyatlarni aniqlash, baholash va rivojlantirishda ilmiy asoslangan, amaliyotda ishonchli va samarali vosita sifatida alohida o'rin egallaydi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv natijalarini tizimli ravishda hujjatlashtirib borish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun maxsus kuzatuv jadvallari, o'quvchining individual rivojlanish kartasi, musiqiy faoliyatdagi ishtirokini aks ettiruvchi diagnostik varaqalar yuritiladi. Bu hujjatlar orqali nafaqat bolaning hozirgi darajasi, balki uning rivojlanish dinamikasi, ilgari surilayotgan yutuqlari va qiyinchilik tug'dirayotgan jihatlari aniq ko'zga tashlanadi. Ana shundagina musiqiy tarbiyada differensial yondashuvni to'liq amalga oshirish mumkin bo'ladi. Har bir bolaning qobiliyati, ehtiyoji va o'ziga xos jihatlarni chuqur anglash, ularni individual yo'nalishlar asosida rivojlantirish musiqiy ta'limning asosiy maqsadlaridan biridir. Bu esa, o'z navbatida, musiqiy madaniyatli, estetik jihatdan yetuk, o'zini ifoda eta oladigan ijodiy shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu boisdan, pedagogik kuzatuv faqatgina dastlabki baholash vositasi emas, balki butun ta'lim-tarbiya jarayonining uzviy qismi sifatida qaralishi lozim. U musiqiy ta'limning ilmiylik, uzluksizlik va samaradorlik tamoyillariga mos holda olib borilishi zarur. Kelgusida pedagogik kuzatuvning musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishdagi roli yanada chuqur o'rganilishi, tajribalar asosida boyitilishi va amaliyotda keng tatbiq etilishi ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik kuzatuv musiqiy qobiliyatlarni aniqlash va rivojlantirishda samarali, tabiiy va ilmiy asoslangan usul hisoblanadi. Bu usul o'quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur o'rganish, ularning musiqiy faoliyatdagi qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, ularga mos ta'lim-tarbiya yo'nalishini belgilash imkonini beradi. Kuzatuv o'qituvchidan kuzatuvchanlik, obyektivlik, tizimlilik va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni talab qiladi. Musiqiy darslarda bolalarning ritm, ohang, eshituv, emotsional ifoda va ijodkorlik darajasi pedagogik kuzatuv orqali samarali baholanadi. Ushbu jarayon musiqiy ta'limda differensial yondashuvni ta'minlab, har bir o'quvchi uchun individual rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Shuningdek, kuzatuv natijalari musiqiy ta'limning samaradorligini oshirish, iste'dodli bolalarni erta aniqlash va qo'llab-quvvatlash, musiqiy madaniyatli ijodiy shaxsni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli, pedagogik kuzatuv musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda asosiy vosita sifatida doimo takomillashtirib borilishi va amaliyotda keng qo'llanilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O.Fayzieva boshqalar.«O'zbekistan maktablarida musiqiy nafosat tarbiyasini tashkil etish buyicha metodik qo'llanma». - T.: «Navoiy azot» nashriyoti, 1992 y.
2. G.M.Sharipova. «Boshlang'ich sinflarda musiqa o'qitish uchun metodik qo'llanma». -T.: RTM nashriyoti, 2001 yil.
3. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati fani bo'yicha sinf dasturi. (1-7 sinflar). – T., 1998.
4. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Musiqa, tasviriy san'at, jismoniy tarbiya. - T., 1999.
5. CHARACTERISTICS OF KHOREZM DOSTON ART T. Ismailov; "Экономика и социум" №3(82) 2021 www.iupr.ru
6. "DEVELOPMENT OF VARIETY ART IN CHILDREN'S MUSIC AND ART SCHOOLS" T. Ismailov; "Образование и наука в XXI веке" (ISSN 2658-7998) №А3-20210329-77 29.03.2021.

**«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
3-TOM, 06-SON (Iyun)

MUNDARIJA

1	BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARI KASBIY FAOLIYATINI O'RGANISH BOSQICHLARI Zilola Hayitova , Kuchkarov X	5-7
2	TALABALARDA MULOQOT MADANIYATINING METODOLOGIK ASOSI Dilbar Muxamedova , Nargiza Sayitova	8-10
3	АРИТМИЯ И ЕЁ ПРИЧИНЫ Бердимуродов Джавлонбек Хайрулла угли, Диллаев Абдурахмон Шамсиддин угли, Уринов Адхамжон Акрамович	11-15
4	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KASBIY FAOLIYATINI O'RGANISH Raximova Iroda Giyojjonovna, Hayitova Zilola Mahmudjonovna	16-19
5	O'SMIRLIK DAVRINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Soyibnazarova Durdon, Шарафуллаева Шахло Кахрамоновна	20-22
6	ORNITONIMLARNING LINGVOMADANIY HUSUSIYATI Yigitaliyeva Muxlisa Ahadovna, Vohidova Azizahon Sherzodbek qizi	23-26
7	ОСОБЕННОСТИ ДИАГНОСТИКИ И ЛЕЧЕНИЕ ПАРАДОКСАЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ ГОЛОСОВЫХ СКЛАДОВ У ЖЕНЩИН Ганиев Дастонбек Нурали угли,, Назаров Сохиб Улмас угли,, Каршиев Бобир Ботир угли	27-35
8	YOSHLARDA MILLIY QADRIYATLARGA ASOSLANGAN ESTETIK TARBIYANING AHAMIYATI. Hakimjonova Gulmira Azizbek qizi, Nurullayev F.G.	36-42
9	ОБРАЗОВАНИЕ КАК ПУТЬ К СВОБОДЕ: ВКЛАД МАРЪЯМ СУЛТОНМУРОДОВОЙ В РЕФОРМАТОРСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ДЖАДИДОВ Шодиева Ирода Саъдуллаевна	43-46
10	MUHAMMAD YUSUF SHE'RIYATIDA IYMON MASALASI("IYMON QO'SHIG'I" SHE'RI MISOLIDA) Abdusharifova Sarvinoz-	47-50

**"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 3, Issue 06, Iyun 2025

11	ANALYSIS OF QUALIFICATION REQUIREMENTS, CURRICULA, AND TEXTBOOKS FOR 2ND-COURSE STUDENTS AT HIGHER EDUCATIO Dushanova Nargiza Mamatkulovna	51-56
12	DEVELOPMENT OF SOCIO-DEMOGRAPHIC PROCESSES Zaretdinova Nesibeli Kurbanbaevna	57-62
13	ZAMONAVIY RINOPLASTIKA USULLARINING YUTUQLARI Xursanov Asliddin Murod o'g'li, Shopo'latova Madina Ismatullayevna	63-67
14	TUXUMDON POLIKISTOZ SINDROMINING YANGI TEKSHIRUV USULLARI VA DAVOLASH USULLARI Xolikova Nigina Ravshanovna, Begamova Sevinchbonu Xusniddinovna	68-74
15	O'ZBEKISTONDA DAVLAT KORXONALARINI MOLYAVIY BARQARORLIGINI BAXOLASH VA SAMARALI BOSHQARISH YO'LLARI Bo'riyev Suhrob Muzaffar o'g'li	75-78
16	LINGUISTIC CHALLENGES IN ENGLISH FACED BY MEDICAL STUDENTS: ANALYSIS AND REMEDIAL APPROACHES Rakhimov Sukhrob Ravshonbekovich, Saman Hameed	79-82
17	OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUV JARAYONLARINI SUN'IY INTELLEKT ALGORITMLARI ASOSIDA BOSHQARISH. Abdusaidov A.Sh., Ko'charov A.Ch.	83-87
18	DASTURLASH TILLARIDAN FOYDALANIB TENG ORALIQLAR UCHUN NYUTON INTERPOLYATSION KO'PHADLARINI ANIQLASH VA XATOLIGINI BAHOLASH BO'YICHA TAVSIYALAR Musurmonqulova M.M., Jomg'irova N.A	88-93
19	THE IMPACT OF LANGUAGE ON SOCIETAL DEVELOPMENT Abdusattorova Feruza, Husnora Egamberdiyeva	94-97
20	MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARIDAGI O'XSHATISHLAR: BADIY IFODA VA TASVIRNING POETIK QUDRATI Tashimova Diyora	98-101
21	DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARIDA YOSH RAHBARLARGA BO'LGAN IJTIMOIIY-MADANIY TALABLAR. IJTIMOIIY ISHONCH, AXLOQIIY MEZONLAR VA XIZMAT MADANIYATI Ruziboyev Temur Bahodirovich	102-105
22	ABDULLA QAHHORNING "MING BIR JON" HIKOYASI PERSONAJLARI TAHLILI O'rolova Munira Faxriddin qizi	106-113

**"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 3, Issue 06, Iyun 2025

23	OTTLARNI RIVOJLANTIRISH UCHUN IJTIMOIIY-TADBIRKORLIK MUHITINI VAHOLASH Saidov Shoxruh Mirzo Odiljon o'g'li,	114-130
24	ТАЪЛИМДА ОИЛАНИНГ РОЛИ Пардаева Севарахон Акромовна	131-134
25	INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYLARI FANINI DIFFERENTIAL YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH Yallayev Baxtiyor Salimovich	135-137
26	ЗНАНИЕ О СЛАБЫХ ХАДИСАХ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО МУСУЛЬМАНСКОГО ОБЩЕСТВА Мўминжонова Дилором Сайфитдин кизи,, Рахимджанов Дурбек	138-147
27	PEDAGOGIK KUZATUV MUSIQIY QOBILIYATLARINI ANIQLASHNING SAMARALI USULI Raxmonqulova Guliza Faxriddin qizi	148-152
	OUTLINE	153-155